

ZEMSKÉ STEZKY.

ZEMSKÉ STEZKY, STRÁŽNICE A BRÁNY

V ČECHÁCH.

NAPSAL

J. K. HRAŠE,

C. KR. KONSERVÁTOR, C. KR. ŠKOLNÍ OKRESNÍ INSPEKTOR, DOPISUJÍCÍ ČLEN ARCHAEOLOG. SBORU A PŘISPÍVAJÍCÍ ČLEN MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO, ČESTNÝ ČLEN ARCHAEOL. SBORU „VČELA“ V ČÁSLAVI, UČITELSKÉ JEDNOTY „KOMENSKÝ“ V NÁCHODĚ, „BUDEČ“ V OPOČNĚ, „ŘEMESLNICKÉ BESEDY“ V NOV. MĚSTĚ NAD METUJÍ, ČESTNÝ MĚŠŤAN A OBČAN V NÁCHODĚ, BOHUSLAVICÍCH A RATAJÍCH.

(S MAPKOU.)

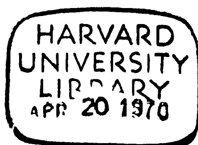
DRUHÉ VYDÁNÍ.

V NOVÉM MĚSTĚ NAD METUJÍ.

TISKEM BOHDANA BÖHMA. — NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM.

1885.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
APR 20 1970

UČITELSTVU

DUCHOVNÍMU I SVĚTSKÉMU

OBCE

KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO

NA PAMÁTKU

PŘIPISUJE

SPISOVATEL.

ODDĚLENÍ PRVÉ.

ZEMSKÉ STEZKY V ČECHÁCH.

Úvod ke II. vydání.

Neobyčejné a rychlé účastenství, jaké mému spisu se strany všech přátel slavné domácí minulosti naší se dostalo, a jehož jsem za nynějších poměrů literárních neočekával, jest příčinou, že jsem odhodlal se k vydání **druhému** spisu tohoto.

Vysýlaje znova spis ten do veřejnosti, vzdávám všem svým přátelům a ctitelům domácí historie a archaeologie, kteří o tak neobyčejně rychlé rozebrání se přičinili, nejsrdečnější díky.

V Nov. Městě n. M., v srpnu 1884.

J. K. Hraše.

ZEMSKÉ STEZKY.

aždý národ, jenž kteroukoli zemi trvale osadil, za svou vlasť si ji zvoliv, musil pilně přihlížeti k tomu, aby tuto novou svou domovinu před cizími, mnohdy dosti hrabivými sousedy dobře opatřil a jí hájil. Opatření a hájení takové bylo dvojí: přirozené a umělé. O prvnější postarala se příroda v mnohé zemi spůsobem, jemuž se podivovati musíme, ohraničivši zemi nebetyčnými horami a pustými hvozdy, nebo mohutnými vodami proti obyvatelům nepřátelským, v zemi sousední bydlícím. Tam pak, kde přirozené tyto hradby a hranice nestačovaly, přičinili se obyvatelé domácí o umělé a důmyslné opatření, vystavivše a učinivše na hranicích příkopy, valy a jiné ohrady, jako na př. Rusové proti Pečeněgům, Číňané a jiní.

Taková opatření pohraničná vykonala se všude, kudy cesty či stezky ze země domácí do ciziny přes hranice vedly a po nichž nepřítel nejsnadněji do vlasti vniknouti a ji si podmaniti mohl. Bylo tudíž a jest dosud střehnutí hranic domácích posvátnou povinností veškerých, trvale usazených, vlasť svou vzdělávajících a milujících národů z příčin strategických.

Vedle těchto příčin jsou však ještě příčiny obchodní.

Žádný národ, usadiv se trvale v zemi, nemohl žíti toliko pro sebe a o sobě, nýbrž byl a jest posud četnými okolnostmi nucen, aby s obyvateli zemí sousedních neustále se stýkal, s nimi přebytek

svých domácích plodin a výrobků za jiné, jichž doma neměl, a jichž potřeboval, vyměňoval, neb je později kupoval a prostřednictvím svých sousedů se vzdálenějšími národy ve stálém obchodním styku žil. Takovýmto obchodním pojidlem mezi jednotlivými národy a jich zeměmi byly ode dávna zemské stezky neboli stezky soumarské (viae semitae, něm. Steige, Stege, Saumwege) a vody. Tak bylo i u našich dávných a čilých předkův a jich dědičných nástupcův.

Jakmile v nové, hojně požehnané vlasti české se byli usadili a ji vzdělávati počali, starali se pilně a úsilovně, aby všecky stezky, ze země jejich dlouhopustými hvozdy přes hranice do ciziny vedoucí, seznali a seznavše je, o hájení jich se přičinili. Mnohé stezky zemské, po nichž sami do Čech se stěhujíce, kráčeli, byly jim hned od prvopočátku dobře známy. Poukazuji ve příčině té ku stezce Trutnovsko-Úpické, Kladsko-Polské, Svitavské a jiným. Mnohé nalezli již poněkud upravené, jak je byli jich předchůdcové v této zemi, Bojové, Markomané a Svévové ku své potřebě válečné i obchodní a dle své možnosti proklestili, ve stráních a skalách vysekali a jinak zřídili. Již za časů Marobudových, a ještě dříve, byly Čechy hledaným tržištěm kupců římských, ano i čínských, neboť dle svědectví Tacita a Velleja Paterkula nalezeny jsou po porážce Marobudově v jeho zemi kupci čínští. [1]) Sem patří stezka Chebská, Domažlická [2]) a Prachatická, o níž Sláma [3]) soudí, že pradávní obyvatelé Čech užívali stezky té k válečným tažením proti římským legiím stojícím na Dunaji. Dosvědčují to přemnohé šperky a zbraně bronzové, korale ze skla a z jantaru vyrobené a ve hrobech keltických v Čechách hojně objevené, jakož i mnohé mince keltické a římské v Čechách a na Moravě často vykopávané.

Jiné cesty zemské bylo konečně předkům našim vyhledávati, je prosekávati a upravovati, jak toho domácí potřeba kázala.

Jak asi tehdejší stezky zemské byly upraveny, o tom nemůžeme si my v 19. století jasný obraz učiniti. Dnes máme hojnosť dobrých silnic říšských, t. j. takých, které z vlasti naší přes hranice do ciziny vedou, máme hojnosť i okresních a privatních silnic jakož

[1]) V. Křížek v „Osvětě" r. X. č. 8. str. 645 atd. Kl. Ptolomaia „Zprávy o Čechách a zemích sousedních." Vypisuje Aug. Sedláček. V Táboře. 1880.

[2]) Pravěk země České od J. Er. Wocela.

[3]) Obraz minulosti starožitného města Prachatic: „Besídka pro zábavu a poučení" č. 24. 1879.

i obecných cest, po nichž s dosti velkým nákladem pohodlně jeti a jinému povozu lehce vyhnouti se můžeme. Zcela jinak však vyhlížely tehdejší stezky, o nichž se nám ve starých památkách písemných hojných zpráv zachovalo. Nás by ovšem takové cesty nikdy neuspokojily; jestiť mnohému z nás jízda po dráze již zdlouhavou! Tehdejší stezky zemské obyčejně byly úzké, neurovnané, brzy po bažinách, močálech a travnatých lučinách, brzy po strmých stráních, kopcích a hřebenech hor hustými pralesy vedoucí cesty, jimž se dnes žádná polní cesta nevyrovná a po nichž soumaři tenkráte jen na koních soumarských čili nákladných, ale nikoliv na vozech rozličné zboží odvážeti a přivážeti mohli; teprve později, když stezky poněkud aspoň byly rozšířeny a upraveny, užíváno vozů. V zimě anebo za počasí deštivého byly stezky ty neschůdny. Naše dnešní „úvozy“ jsou jen malou upomínkou na tehdejší stezky zemské.

Dle historických zpráv přiváželo se k nám jak u jednotlivých stezek sdělím, následující zboží: Jantar, jehož ceny vyrovnaly se cenám zlata, zbraně, rozličné kůže, aksamity, damašky, soboly, všeliké koření, zvlášť pepř a šafrán, zlatohlav, hlavně pak sůl, a vyvážely se plodiny polní, koně, kožešiny, vosk, dle Nestora i stříbro, plátno, slad, obilí, dobytek, později pivo, samožitná kořalka a jiné a jiné věci. Dle Křížka vyváděli a vyváželi se z Čech též otroci, kteří byli zajati ve válce anebo odsouzení zločinci. Obchod s otroky provozovali nejvíce židé. Životopisec sv. Vojtěcha Campanarius vypravuje, jak ziskuchtivý žid takové množství i křesťanských otroků napořád prodával, že biskup Vojtěch nebyl s to, aby je na svobodu vykoupil. [1])

Aby cesty, po nichž soumarům bylo jezditi a jež příroda sama dosti schůdnými neučinila, jen poněkud bezpečně pro jízdu upraveny býti mohly, položeny jsou na místech méně bezpečných hrubé, tesané i neotesané trámy, břevna, mostnice, a přes močály kladeny byly tak zvané „hatě“ či „hati“ (hať — i = ě a hatě plur.) = otépky z haluzí, někdy též ze slámy vázané (fašina), aby po nich koně se zbožím přejíti mohli a vysekány jsou skály, aby přirozená stezka rozšířena a jízda po ní usnadněna býti mohla.

---

[1]) Křížek tamtéž str. 647.

Jen když ohlášen byl někdy příjezd některé vzácné osoby, zvláště z panujícího rodu, bývaly cesty mimořádně a jen trochu urovnávány. [1])

V potocích a řekách stezky přerušujících, vyhledali si soumaři mělká, ku projetí vodou bezpečná místa, jež brody (vadum) nazvali, jako brod Radovanů v Žatecku přes Ohru (vadum Radovani, Rodisfurt), brod přese Mži u Berouna, přes Vltavu, Vyšší brod (Hohenfurt), přes Sázavu brod (nyní město) na stezce Jihlavské, brod na Labi u Kuksu, brod přes potok Žemberka, nyní Brod český a jinde.

Někde, byla-li v řece větší hlubina, byly převozy, přívozy (portus, Überfuhr), jako u Loun přes Ohárku, Třemaňský přívoz, 9 Km. j.-v. od Královic v Plzeňsku přes Sázavu; od něho 2 Km. asi jen vzdálen byl tak zvaný Dubjanský přívoz též přes Berounku u Chříče, zbytek to zašlé osady Dubjany = Dubňany; kamenný přívoz (Steinüberfuhr) na Sázavě na cestě z Prahy za Jílovím (3 Km. jižně); přívoz ten byl původně u obce Hosteradic na Sázavě, 1 Km. jižně od Jílového, náleževší klášteru Ostrovskému a proměněn jest v 11. stol. v osadu, která v husitských válkách klášteru jest odejmuta; Radotínský přívoz na levém břehu Mže u Radotína, kde potok Radotínský do Mže se vlévá, 2 Km. s.-z. od Zbraslavě, nalézá se posud na témž místě, na kterém se již r. 993. připomíná; přívoz u vesnic Zrubku a Přívozce přes Vltavu, v okresu Sedlčanském; přes Labe u Pardubic až do roku 1497., u Chrudimě, přes Otavu, přívoz přes Vltavu u Hoholic, dnešních Ouholic (portus Gogolicih), pode hradem Orlíkem (1369), u Děvína (naulum sub monte Děvín) a jiné. Za převoz čili přívoz platívalo se převozníku či přívozníku, který na prámu převážel, převozné (přívozné). Nebylo-li možno řeku přebroditi neb přes ni se převézti, postaveny jsou přes ni mosty, ovšem dosti neumělé a nebezpečné. Mosty takové byly dřevěné, na dřevěných, později též kamenných, do obou břehů zapuštěných sloupech, pilířích, podezdívkách, spočívajíce. Takové mosty byly n. př. most Slánský přes řeku Metuji na hranici Česko-Kladské u Náchoda (r. 1437.), který byl velmi důležit a z něhož Náchodští „peníz“ vybírali, ve Slavětíně přes Metuji, kdež po dnes kamenné podezdívky na obou stranách řeky se nalézají; jiný most vedl přes řeku Desnu na stezce Trstenické mezi Cerekvicí a Tržkovicemi, jak z listiny darovací krále Vladislava r. 1167.

[1]) Justin Prášek: Politický okres Klatovský, str. 148.

klášteru Litomyšlskému svědčící, vysvítá („cum flumine, quod vocatur Desnov a Lubna usque ad pontem, qui est in longis pratis“ . . . a „cum flumine Desna a ponte, qui est in longis pratis usque ad villam Cerekvice“); jiný v památném městečku Krčíně přes Metuji („že súsedé naši [Náchodští], kteříž kupčí, musí platiti cla všudy v okolí, jakožto v Krčíně i jinde“ r. 1437.). Jiný, též proslulý most byl na stezce Pasovské, přes Vltavici u Volar (pons in silva r. 1347.), Kamen most v župě Sedlecké, jejž župan Radovan postavil, dále Most (Brüx), druhdy most Gněvin (1041) (Hněvin-Most), jehož zakladatelem byl Gněva, nám neznámý (Gneva nobilis Moraviae 1214), most v Pardubicích (1494), v Chrudimi a jinde. Jako Náchodští, vybírali i jiní majitelé mostů aneb výsadní uživatelé cel po penízi od soumarů, začež bylo jim mosty opravovati a sešlé znovu stavěti.

U stezek hlavních bývaly obyčejně v jisté vzdálenosti kovárny, v nichž soumaři koně své v čas potřeby okovati a někdy též zbraně své opraviti dávali, pak hospody, v nichž přenocovávali, pojídávali, a koně napájeli a krmili.

Po dnes najdeme na starých zemských stezkách starobylé kovárny a hospody. Některé takové kovárny zašly již úplně, jako v Ratajích u Bechyně a jinde. K hájení soumarův a jich zboží, jakož i k hájení země proti nepříteli nalézaly se nad stezkami, na vyvýšených místech strážnice, t. j. místa, na nichž stála stráž pomezní, cesty proti nepříteli střehouc, obchodníky po ní táhnoucí chráníc a v čas potřeby jim i průvod svůj poskytujíc. Při strážnicích bývala mýta čili celnice, t. j. místa, domky, kde se od soumarů, zboží vezoucích, poplatek celní vybíral, t. j., kde se zboží vyclívalo, anebo kde i „mostné“ a „převozné“ (naulum) se platívalo. Takové starobylé celnice byly počátkem celnic státních, později vzniklých, avšak na témž obyčejně místě postavených. I vybírání mostného čili mýta, jakož i převozného, zachovalo se nám po dnes tu a tam na těchže místech, na nichž v dobách pradávných bylo zavedeno. U samých strážnic nalézaly se někdy též zvláštní dílny na zbraně, jak v dalším pojednání ukáži.

U mnohých stezek byly v pozdějších křesťanských dobách postaveny též kaple, které, jsouce stále opravovány a šetřeny, posud nám se zachovaly a té zvláštnosti dnes do sebe mají, že jsou čelem svým posud k bývalé staré stezce zemské

obráceny, ačkoliv tato dnes své platnosti úplně pozbyla a někdy jen jako polní cesta slouží, kdežto hlavní silnice nynější po boku kaple se vine. Důkaz toho poskytuje nám zvláště starobylá kaple u strážnice Krčínské blíže Nového Města n. M. Stojíť čelem obrácena ku staré, od Provodova podle ní ke Krčínu a dále k Dobrušce vedoucí, poboční cestě stezky Kladsko-Polské, kdežto hlavní nynější cesta od Nahořan k Novému Městu n. M. a z Nového Města n. M. do Krčína, k Bohuslavicům a Opočnu se vinoucí, mimo ni po levé straně vede. Druhou takovou kapli nalézáme v Ratajích nad Smutnou, hned za mlýnem. Podle ní a to proti čelu, vedla někdy starobylá stezka poboční od Milévska, Sepekova, Hánova, Srlína ke Lhotě a Bechyni; stezka ta zašla již dávno úplně, ale kaple starožitná stojí stále na svém místě a po levém její boku vede cesta z Dobronic nad Lužnicí do Rataj a odtud k Bernardicům a Písku. Případů podobných máme v Čechách ještě více, a domácí badatelé nechť jim pozornosť svoji věnují, zasluhujíť toho vzácné ty památky. Dnes tyto starobylé a památné stezky z větší části zašly aneb v zapomenutí klesly: stromoví, křoví, rákosí je pokrývá, nebo prsť s kopců a strání se hrnoucí, je čím dále, tím více zasypává a nám zakopává!

Povrch těchto cest nehlásá již dnes o bývalém jich úkolu, nevypravuje nám více o bohatství, jaké po nich k nám se přiváželo a od nás vyváželo, mlčí dnes o velkých výpravách válečných, jaké se po nich do ciziny pohybovaly, nevypravují více o tuhých srážkách mezi strážníky pomezními a zemskými lupiči, obchodníky přepadajícími — mlčí naprosto. Jakmile však počneme nynější povrch jich odkrývati a do lůna jich zírati, ihned objeví se nám různé památky z doby pradávné: malé podkovy, hroty, šípy, ostruhy, staré mince, zlomky hrotů, mečů, šavlí a zbytky jiných a jiných památek z dávných těchto věků. Jest to skrovný obraz veliké, dávné a ve mnohé příčině nám nejasné anebo záhadné minulosti. Teprve později, když lidu více a více přibývalo, vzdělanosť se šířila a šíříc se, větších ještě styků se sousedními národy vyžadovala, když i umění válečné poněkud povznášeti se počalo, rychlejších a lehčích pohybů vojenských vyžadujíc, obrátila správa zemská zření své ku zřizování pohodlnějších cest zemských čili silnic, jež později i jednotlivé okresy a obce následovaly.

Veškery stezky zemské vybíhaly od pradávných dob ze středu země, z matičky Prahy a vedouce hlavním směrem do ciziny,

v různé stezky poboční se rozbíhaly, které zase do hradů župních a čelnčjších měst a osad se vinuly. Z Prahy rozjížděl a do ní sjížděl se všeliký čilý obchod od Visly a Odry, z celého požehnaného Polabí, jakož i od průmyslných břehů moře Severního, jmenovitě však z bohatého Vlašska, odkud poměrně dosti brzy (za krále Jana) Čechové vůbec, zvláště však Pražané na směnky si zvykli. [1])

V Praze byl i zvláštní dvůr kupecký, Týn a arabský spisovatel Al Bekri, podávaje vypravování žida Ibrahima ben Jakuba, jenž od Kalifa vypraven byl jako vyslanec k cís. Ottovi I. r. 973. do Quedlinburka, dí, že „město Praga jest všech měst obchodem nejbohatší, že tam přicházejí z Krakova, a Rusové a Slované se zbožím a přicházejí k nim (do Prahy) z končin Turků musulmané i židé i Turci též se zbožím i s penězi byzantskými. [2]) A v městě Praze dělají se sedla a uzdy i štíty obyčejné a v oněch krajích užívané.

I. Zemská stezka Kladsko-Polská.

Chtěje zachovati při popisování zemských stezek a strážnic jistý systém, počnu s popisem zemské stezky Kladsko-Polské na straně východních Čech a budu pokračovati odtud směrem jihovýchodním a dále kolem celých Čech, až takto všecky stezky české popíši a k té, s níž jsem započal, se vrátím.

Stezka Kladsko-Polská, vyšedši z Prahy, táhla se směrem východním k Čelákovicům, Lysé, Nymburku, Kr. Městci, Chlumci n/C., Hradci Králové, kde ve dvě stezky se rozbíhala. Hlavní stezka totiž šla od Hradce Králové ku Slatině, odtud k Černílovu, Libřicům, Lhotě Královĕ, Rohenicům, ku Slavětínu, kde byl s levého břehu Metuje na pravý břeh most, nalézající se o něco výše dnešního mostu, nedaleko mlýna Slavětínského; mostu toho až do sedmileté války se užívalo. Tenkráte byl prý z příčin strategických od našeho vojska stržen. Nynější most byl níže vystavěn. Nejstarší lidé do-

[1]) Časopis lékařův českých. R. XIX, č. 20. Redaktoři: Dr. Emerich Maixner, Dr. Karel Chodounský. Článek: „O prostituci v Praze ve XIV. století“ od Frant. Zoubka.

[2]) Josef Jireček v Čas. Musea kr. Č. r. 1878., sv. IV. Osvěta, r. 1880. V. Křížek „Obchod starých Slovanův.“

svědčují, že se cestě této říkávalo „stará silnice“ a že po ní od Hradce Králové hojně se chodívalo, jezdívalo, a že zvláště náklady těžké po ní se vozívaly. Dále ještě připomínají, že po ní množství obilí do sousedního Kladska z Čech se vyváželo. Od Slavětína vedla cesta k Dolsku, podle Nahořan, ke Lhotě a Doubravici, Domkovu, kde znovu, jak později povím, se rozvětvovala. Od Domkova vedla ku Provodovu mimo kostel sv. Václava na Dobeníně po „stříbrném potoku“ pod Vysokovem ku Starému Městu, dále nynějším Náchodem, kde již v 10. století na strmé skále stával hrad pomezní téhož jména, [1]) po mostě pohraničném přes Metuji do vsi Slaného ve Kladsku.

V Náchodě i ve Slaném byly, jak později vysvětlím, opět výběžky této cesty. Od Slaného se táhla stezka ta ve hrabství Kladském k Žakši, Jelenovu, Levínu pod pověstným hradem Homolí k Dušníku, odtud po mostě přes Bystřici k Novému Boru (Neu-Hayde) do města Kladska, dále po mostě přes Nisu, odtud pak značně stoupajíc do Brda (Warta), Frankensteinu, pak hustými lesy ku Stárovicům (Staarwitz), Perkensteinu, Giesmannsdorfu, po mostě s levého břehu Nisy na pravý do města Nisy, kde opět ve více stezek vedlejších se dělila, které ku Břehu (Brieg), Vratislavi, Toruni, a Gdánsku, Poznani, do Opolí, k Varšavě a Královci vedly.

Z Brda vinula se v dávných dobách poboční stezka (Steg) přes Gabersdorf do Neürody a odtud do Lehnice, Hlohova a dále do Poznaňska.

Stezka tato byla pro tehdejší obchod velmi důležitou, přivádějíc hlavní stezce Kladsko-Polské později též Královské zvané, s níž nedaleko lesíka Brdského (nahe dem Haag der Warthe über dem Wasser Neisse) se spojovala, stálé a bohaté prameny obchodní; bylať tato stezka nejen pro jezdce jednotlivé a pro pěšáky, ale i pro vozky, kteří tudy s vozem anebo s karou anebo jinak jezdili (die da mit dem Wagen fahren oder Karren oder sonst), aneb kteří tudy s drahým kupeckým zbožím, aneb se všemi jinými věcmi obchod vedli (die da mit Kaufschatz oder sonst in allen andern Händeln schaffen). Největší užitek z poboční této stezky měli ovšem Frankensteinští a Kladští, od nichž ve stejné vzdálenosti (9 Km.) stezka ta do stezky Kladsko-Polské (offen Königliche Strasse)

[1]) „Příběhy kláštera a města Police nad Medhují.“ Sepsal V. Vl. Tomek. V Praze u J. Otty 1881, str. 1.

u Brda (Warte) zabíhala a jí všecky prameny obchodní k další dopravě buď do Čech přes Kladsko, buď do Slezska a Polska přes Frankenstein odevzdávala.

Když pak ve XIV. století obchod po této stezce ještě více se vzmohl a stará, úzká stezka již nepostačovala, spojili se Frankensteinští a Kladští r. 1359. a koupili od Peška Harmeka z Gabersdorfu, pána na Gabersdorfu, po obou stranách této stezky až ku přiléhajícímu pohoří les zšíří tří prutů po 15 loktech, aby, obchodní tato stezka jak náleží rozšířena býti mohla. Zakoupený les byl pak vykácen a dřívím sporáženým vyplněny byly strouhy, příkopy, močály a potoky, a tak stezka sjízdnější jest učiněna. Pešek byl ode všech povinností a břemen (Lasten) osvobozen. (Dirslav [Drslav] von Tarnov, Hauptmann zu Frankenstein bekennt, dass die Schöppen [přísedící] von Frankenstein und die Schöppen von Glatz in Macht ihrer Städte von Peschke Harmek von Gabersdorf einen Weg zu einer offen Königlichen Strasse, an dem alten Stege anhabend, nahe dem Haag der Warthe über dem Wasser der Neisse und an dem Viehwege, der aus Glatz ausgeht, endend, „sowohl den Fussgängern, als den Reitenden, den Fuhrleuten, die da mit Wagen fahren oder mit dem Karren oder sonst, die da mit Kaufschatz oder sonst in allen andern Händeln schaffen," 3 Ruthen zu 15 Ellen breit, gekauft haben.

Zu beiden Seiten soll der Wald und Gesträuch bis an das Gebirge abgehauen und das gewonnene Holz zum Füllen von Gräben, Gründen und Wasserbächen, zur Besserung des Weges verwendet werden, den Peschke von jeder Last frei lassen soll. Frankenstein die 5ti Marci 1359. [1])

Důležitá listina tato svědčí nejlépe, jakým spůsobem stezky zemské se rozšiřovaly, upravovaly a udržovaly.

Druhá vedlejší stezka Kladsko-Polská táhla se od Hradce Králové podél levého břehu Labe k V. Skalici, po mostě přes Úpu do Jaroměře, odtud k Čáslavkám, Dolanům, kde se opět ve dvě cesty dělila. Hlavní stezka vedla od obce Dolanské ku Třebešovu, Zájezdu, Skaličce, Č. Skalici vzhůru k Vysokovu, pod nímž s hlavní stezkou se sloučila. Strážnice či varty Jesenická a Jaroměřská střehly zde této stezky. Od Jaroměře vedla pobočka k Říkovu, odtud mezi Č. Skalicí a Jesenicí přes Rousín (les) ku Provodovu.

---

[1]) Archiv města Kladska, kniha I., str. 104.

Druhá vedlejší cesta vedla ode Dolan ke Chválkovicům, Brzicům, Studenci a Trutnovu, přes most Úpský k Žacléři, odtud přes hranice Slezské do Libavy, Landshutu a dále do ciziny.

Jiné výběžky této stezky byly: z Náchoda Plhovem k Dolní Radechovi, Rybníkům, Horní Radechovi, kde střehla jí strážnice, nalézající se na vrchu, na němž zvonice dnes jest postavena. Vrchu tomu říká se dnes „Varta“ a vyhlídka s něho jest na všechny strany volna. Z Horní Radechovi pokračovala stezka ta ku Slavíkovu, Zbečníku, Hronovu průsmykem Polickým k Polici; ze Slaného ve Kladsku k Sedmákovicům, Machovu a Polici s jedné a od Slaného k V. Poříčí, Hronovu k Polici s druhé strany.

Nebyloby dobře, pominouti listiny z r. 1450. k této stezce se vztahující a v archivu města Náchoda se nalézající. Jest to zápis Babských a Poříčských (osad nad Náchodem) o tu cestu, kteráž jde od Hronova k Náchodu a zní: „My Jan Slon, purkmistr a rada města Náchoda, vyznávami tímto zápisem na budúcí časy, kterak předstúpili před nás lidé z Poříčí z Malého a z Babí, i odjinud, znajíce slyšení na právě našem, aby slyšeni byli o tu silnici, kteráž jde od Hronova ku Slanému a my vzavše o to radu, uložili smi těm lidem, aby dobyli k tomu lidí starožitných, kteříž by toho vědomí byli; dobyli sú a ti lidé vyznali před námi i před pánem Vilémem úředníkem od Královy M^sti. usazeným, pánem naším najmilejším takto: Jan Hurdal vyznal, že sě rodil v Poříčí na tom místě jako Duchoň sedí a tu že sú semotam jezdili s vozy mimo dvorec otce jeho a ty louky držali pod Poříčím a cesty opravovali proti lukám až u Dobrněnky (potoka) a také vyznal, že tú cestú silnicí i voly honili, kteráž jde ku Slanému, ale ta, která jde k Malému Poříčí, že sú tady toliko chodili pěšky a do mlýna nosili.

Mach z Hronova doznal, že sú tú cestú jezdili ze Stárkova na Velké Poříčí a odtud ku Slánskému mostu tú cestu.“ —

Velezajímavou též jest historická pověsť, která při této stezce o našem slavném Komenském ještě dnes v Horní Radechovi, na Slavíkově, Pavlišově, Hronově a jinde se udržela i vypravuje a již tuto na památku chci podati, jak jsem ji byl slyšel.

„Když čeští bratři z Čech se stěhovali“ — tak vypravuje si lid — „jel Slavíkovem Komenský, jenž s sebou knihy na třech vozích vezl. S těmito vozy zastavili se na Slavíkově u jednoho pole a Komenský všechny ty knihy dal zakopati do velké již vykopané

a připravené jámy. Dole byla prý prkna, na ně dala se prý silná vrstva pazdeří a na pazdeří knihy, na knihy pak zase pazdeří, po té zase knihy, a to tak dlouho, až byla jáma vyplněna; po té byla pazdeřím a prkny pokryta a zahrabána. S Komenským jel prý ještě jiný vzácný pán."

V Jirečkově „Rukověti k dějinám literatury české" atd. nalézáme na str. 371, dílu I. důležitou zprávu o Komenském, která historickou tuto pověsť dobře doplňuje.

„Za také zimy koncem ledna 1628," píše Jireček, „ubíral se Komenský s Jiřím Sádovským, náčelníkem vystěhovalců bratrských, Br. Cyrillem a jinými veda s sebou i Kristinu na 24 vozích přes Náchod do Polska."

Já pak dodávám k objasnění této zprávy a pověsti toto: Že Komenský se Sádovským právě Slavíkov k uložení a skrytí knih si zvolili, nezdá se mi býti bez důvodů. Slavíkov jest již na hranicích Česko-Kladských, leží na výšině a nemohly by knihy, kdyby tam zakopány byly, tak rychle, jako jinde, zkázu vzíti. Slavíkov jest dále na bývalém panství Náchodském, dříve pánům Smiřickým patřícím, jichž panství páni Sádovští ze Sloupna jako úřadníci spravovali. Tak čteme v trhové smlouvě z r. 1526. [1]) o manský statek v Rybnících, nyní rodině pana Víta patřící a pod Slavíkovem se nalézající, že v pondělí, na den sv. Jiří, Mikuláš Sádovský ze Sloupna, urozený pán a ty časy úřadník Náchodský a pan Tobiaš Slánský z Doubravice byli svědky při koupi statku manského v Rybnících, jejž po † Jindřichu Domáňě z Rybníkův, kterýž rod manský zde od r. 1497—1742. vládnul, syn jeho Václav od Jana ml. bratra svého a od Jana švakra svého, za 80 kop míš. koupil. Byli tudiž Sádovští ze Sloupna zde na panství Náchodském vůbec a v okolí Slavíkova a Rybníků, kde známý a snad i příbuzný jim zemanský rod Domáňův sídlel, zvláště dobře známi a tím lze vysvětliti si pověsť tu a domnívati se, že pan Jiří Sádovský a Komenský, stěhujíce se z Čech Náchodem do Polska a vezouce s sebou mnohé vzácné knihy, o něž se báli, aby jim jich náboženští fanatikové nesebrali a nespálili, knihy ty na poli u Slavíkova zakopati dali, dříve je dobře opatřivše. Zdali knihy ty jsou posud na Slavíkově, nebo zdali byly již dříve opět vykopány a odveženy, těžko pověděti. Škoda, že pole, na němž prý zakopány jsou, jest tak rozsáhlé, že jen s velikým nákladem ve příčině té prozkoumáno býti může. —

[1]) Archiv města Náchoda.

Z Police vedla společná cesta hustými a pustými hvozdy přese strážnici Hutberskou ku Broumovu, Halbštatu a Vyšnovu a přes hranice zemské ku Svidnici ve Slezsku, jakož i z Broumova k Ottersdorfu, do pruských Kunčic a k Neúrodě.

Ze Zbečníku vedla jiná vedlejší cesta k Rokytníku, Stárkovu, Teplici Horní a odtud do Friedlandu. Ze Stárkova táhla se pak poboční cesta k Jipce, Vodolovu, Strážkovicům, Batňovicům a Zálezlům, odtud rozkošným údolím přes řeku Úpu k Úpici, dále k Studenci a odtud ke Trutnovu atd., kde se k prvejmenované cestě připojila.

U Provodova odbočovala jiná cesta od stezky Kladsko-Polské k Vrchovinám, odtud ke Krčínu po mostě přes Metuji, ke Spům, Dobrušce, Skalce, Újezdu Bílému, Ještěticům, Solnici, Rychnovu, Žamberku, Kyšperku, podle Landškrouna k Rudolticům, dále k památnému Třebánovu, do Svitav, kdež s cestou Trstenickou se spojovala. Od Dobrušky vedly zase tři poboční cesty přes hranice do Kladska a to jedna k Valům, Ohnišovu, Bystrému, odtud úzkým průsmykem pod Dobřany k Olešnici a Levínu v Kladsku, kde k hlavní stezce Kladsko-Polské se přidružovala. Druhá vedla od Dobrušky ku Provozu, Bačetínu, Bystrému, kde k prvejmenované stezce se přidružila, která dále do Levína vedla. Třetí konečně stezka vedla k Bystřici, kdež o ní zvláště bude pojednáno.

Vedle dosti vážné důležitosti strategické vzhledem ku Slezanům a Polákům, toliko župou Kladskou od nás odděleným, měla zemská tato stezka též značnou, všeobecnou a starobylou důležitosť obchodní, spojujíc ve směru tom veškeré krajiny pobaltické s Čechami.

Po stezce této táhli též kupci římští k moři baltickému pro jantar a znali v krajině kdesi mezi Levínem, N. Městem a Náchodem osadu Budorgis, již přítel Aug. Sedláček hledá kdesi nad Náchodem, kde nalézá se opevněná Brána zemská a Homolka, vrch, též opevněný. Snad starobylé, spečenými valy částečně ohražené Hradiště nad N. Městem n. M., kdež i bronzy byly nalezeny, bylo touto osadou.

Zajímavo jest, co Sedláček r. 1880. ve příčině té ve své úvaze o „K. Ptolomaiových zprávách o Čechách a zemích sousedních" byl na str. 24. poznamenal: „Zda-li tu a v okolí (Náchoda) nalezeny nějaké **římské mince**, není nám známo; jest-liže by však k tomu přišlo v okolí tomto, jež má svého

pilného badatele, stvrdilo by se naše domnění o poloze starodávné Budorgis.“ A Sedláčkovo přání vyplnilo se r. 1884. Při pobočce stezky Kladsko-Polské z Jaroměře ku Provodovu nalezeno bylo v Rousíně mezi Jesenicí a Č. Skalicí 12 římských denarů, patřících císařům: Claudiovi od r. 41—54 p. Kr., Galbovi r. 68, M. Cocceju Neronovi 96—98, Trajanovi 98—117, Hadrianovi 117—138, Antonínu Piovi 138—161 a jeho manželce Lucille 141—185. Vedle těchto mincí nalezeny byly u V. Skalice a Třebešova kamenné mlaty a bronzy, svědčící též o starobylosti a důležitosti této stezky.

Jaké zboží mimo jantar po této světové stezce k nám z ciziny se dováželo, vysvítá nejlépe ze psaní pana Stylfrýda Hukvice (Hugkwieze) z Hukvic a na Skalách (Aberspach) v den sv. Jana Stětí r. 1518. psaného a Náchodským zaslaného. [1]) Týž Stylfrýd Hukvic byl totiž od knížete Bedřicha Lehnického u nejvyššího purkrabí pražského na základě doznání jistého „lotra“ obviněn, že s pánem Zikmundem Kaffunkem [2]) a pánem Kuncem „nějakú lúpež učiniti měli v hrabství Kladském, na Boru, mezi Štivnicí a Homolí a tu a na té silnici že by pobráno mělo býti aksamity, damašky, soboly, koření i jiné věci při tom a že by to za Homolí neseno býti mělo a tu že bychom se o to dílovati měli etc.“

Z této příčiny obrátil se pán Hukvic k Náchodským „jako k přátelům svým milým“, „žádaje jich, by mu to svědomí dali, bylo-li jest o tom kdy slýcháno za jich paměti, aby se komu taková škoda státi měla na té silnici, poněvadž jest najvětší silnice skrze Náchod ke Kladsku.“

Listina tato svědčí též, že kupci na cestách zemských v dobách pozdějších často bývali přepadáváni a to od samých rytířů, kteří na svoje rytířství zapomenuvše, lupiči a zemskými škůdci se stali.

Mimo výše jmenovaná rozličná zboží kupecká dováželo se po stezce této [3]) veliké množství dříví z Kladska, Krkonošův a z Náchodska až k Labi, t. j. k Jaroměři, odtud pak po Labi až ke Vletovu, kde od hlavního proudu Labského odděluje se průplav ku Star. Kolínu, se plavilo. Tímto průplavem dopravovalo se pak

---

[1]) Archiv města Náchoda.

[2]) Zikmund Kaufunk, pán na Homoli v Kladsku, pod níž vedla stezka zemská.

[3]) Prof. Dr. V. Kurz: Doby Kutnohorské. Osvěta, r. VII., díl II., p. 557. Fr. Hellvald I. p. 218.

dříví po vodě na Bašty, velký to mlýn Labský, jenž dosud jako nějaký zámek nad plochou krajinu polabskou se vypíná. Na Baštách chytali připlavené dříví a vozili je po vozech k dolům Kutnohorským, které, jakož i Kaňkovské, veliké spousty dříví a uhlí spotřebovaly.

Stezka Kladsko-Polská měla, hledíme-li ku stěhování-se našich slovanských předkův, o němž na jiných místech se zmiňuji, velkou zajisté důležitosť strategickou i obchodní a byla zajisté všem obyvatelům, kteří po ní z větší části do země přišli, dobře známa. O této její veliké důležitosti svědčí mohútné její rozvětvení ve velké množství vedlejších stezek, jakož i značný počet strážnic, s nimiž u jiných zemských stezek se neshledáváme.

Připomenouti ještě sluší, že nám dějepis zachoval zprávy o cestě biskupa Otty, který r. 1124. navštíviv klášter Kladrubský (Cladrunnense coenobium) a Prahu (civitatem Pragam), ubíral se z Prahy přes Sadsku (abbatiam Setzkeam) k Labi (ad Albeam), odtud na hrad Miletín (castrum ducis Mileciam) po zemské stezce Kladsko-Polské zajisté Náchodem na hrad Brdo (Warta) v Kladsku, do Němčí ve Slezsku a do Hnězdna v Polanech. [1]) Po cestě té Slezané přečasté vpády do Čech konávali; tak r. 1420. asi posledních dnů měsíce dubna táhla po ní voje Sigmundova proti Čechům ve Slezsku sebraná a od Svidnice přes Broumov, Polici, Náchod a Hradec Králové do Čech vypravená. Hnedle po té, r. 1421. sebrali knížata slezští, císaři Zikmundovi oddaní, 20.000 mužů, s nimiž přes hory do Broumova, jenž jim byl stálým otevřeným stanovištěm, vpadli.

Hubení kacířů mečem a ohněm [2]) bylo heslo vojsk svolávaných tehdáž do boje s Čechy. Police byla nejbližším jejich cílem. Poněvadž městečko nemělo žádných hradeb a tudy nebylo pomýšlení na obranu v něm, utekli z něho mnozí obyvatelé, jakož snad také dílem z vesnic a hledali bezpečného úkrytu na vrcholi blízkém Ostaši, k němuž jen na jednom místě jest přístup úzkou pěšinou. Tím byl vrch ten dobrým úkrytem. Slezáci, přitáhše dne 27. května 1421, vypálili ihned Polici beze všeho odporu a povraždili ukrutně ty, kdož v ní zbyli. Potom hnali útokem na Ostaš, kamž prý okázal

[1]) Dr. Herm. Jireček: „Slovanské Právo“ I., p. 21. Pertz Mommenta XIV. Vitta Ottonis.

[2]) Tomek: Příběhy Police, str. 36. Památky hradu, města i panství Náchoda. Sepsal Josef M. Ludvík. 1857.

jim cestu člověk, jejž na cestě jali. Brzy dostali se na vrch ten a tu jali se bezbranný lid zabijeti napořád, muže, ženy a děti bez rozdílu. Mnohým jazyky vyřezovali, ruce i nohy osekávali, jiné, dle pozdějšího vypravování starých lidí dolů se skal házeli, také ženy a panny některé prý za vlasy na stromích věšeli. Tytéž ohavnosti páchali Slezáci i v Úpici, kamž stezkou Trutnovskou byli vnikli (10. června 1421).

Brzy po té opatřili Slezáci Broumov proti útokům od Čechův, a biskup Vratislavský vložil do něho posádku, nad kterou učinil hejtmany dva slezské šlechtice, France z Peterswalda a Bernarda z Gersdorfa, jimž též dosti pušek a jiných nástrojů střílecích k hájení města zanechal. Následkem této udalosti přitáhli Čechové, jichž hotovosť mezi tím dle usnesení na sněmu Čáslavském u Náchoda se byla sebrala, pod vedením pana Čeňka z Wartenberka a Hynka Krušiny z Lichtenberka, ku Broumovu, kolem něhož v počtu asi 22000 mužů pěších a 2000 jízdných dne 17. m. června se položili. Později přibylo ještě více jiných. Ačkoliv byl Broumov dobře obezděn i měl dostatečné posádky, báli se předce Slezáci Čechův a počali písemně s nimi o pokoj vyjednávati. Vůdcové čeští dali se proti mysli jiných některých ve svém vojště pohnouti k zavření smlouvy, následkem kteréž již po třech dnech, t. j. v pátek dne 20. m. června od Broumova upustili a vojsko své rozpustili. Slezáci pak zavázali se nepochybně, že žádných nepřátelských nájezdů do Čech činiti více nebudou.

Ale knížata Slezská nedržela úmluvy. Hned po čtvrtlétě měli v Krotkově dne 18. m. září 1421 sjezd, na němž se usnesli, že nejdůležitější místa svá pomezní a k tomu též Broumov a Žacléř proti Čechům osadí. Podlé tohoto usnesení zavázal se zejména biskup Vratislavský chovati v Broumově 70 jízdných, kníže Ruprecht Libavský s bratrem svým Ludvíkem 35, Ludvík, kníže Brežský 60 a Konrad Kantner, kníže Olešnický, též 60 jízdných. Tato knížata neostala však dlouho při obraně. Uslyševše, že německá knížata některá k žádosti Zikmundově s velikým vojskem do Žatecka vtrhli, sbírali i oni vojsko, aby se Zikmundem, jenž z Uher přes Moravu do Čech vtrhnouti chtěl, svým časem se spojili. I neotáleli a hned po usnesení v Krotkově vtrhl velký oddíl jejich vojska nepochybně od Broumova přes Polici do Čech. Čechové asi z nejbližších krajin pomezních očekávali je u Náchoda. Slezáci dali se na oko na útěk a Čechové jali se jich pronásledovati úzkým údolím od Náchoda

přes Hronov k Polici. Před Policí a sice pod vesnicí Petrovicemi při Metuji ostali však náhle státi a svedli s Čechy boj v pátek dne 19. m. září, v němž tito na hlavu jsou poraženi na půl třetího sta bojovníků ztrativše. Slezáci nikoho neživili.

Broumov ostal i nadále vojskem biskupa Konrada osazen, kteréž odtud s českými sousedy stále malou válku provozovalo.

R. 1424. přitáhl po téže stezce ku Skalici Jan Žižka z Trocnova, vraceje se z veliké výpravy, do Moravy, do Rakous a do Uher podniknuté, a zde u Skalice porazil dne 6. m. ledna 1424 s pomocí Hradečanův spojené proti němu pány Jana z Opočna, Půtu z Červené Hory a Arnošta z Černčic. Po té k Hostinnému odtáhl.

Následujícího roku 1425. v měsíci srpnu vtrhnul biskup Konrad s větším vojskem opět do Čech a to přes Náchod a pálil a plenil všecky dědiny od Náchoda až ke hradu Vismburku blíže Úpice nad řekou Úpou a odtud přes Úpici až ke Trutnovu. Aby se za tyto záhuby pomstili, vytáhli Čechové z Hradecka pod vůdcovstvím faráře Hradeckého Ambrože, vášnivého Husity, do hrabství Kladského a táhli nepochybně přes Polici nebo přes Machov, dobyli městečka Radkova čili Wünschelburku dne 2. m. prosince, a zloupili celou krajinu podle zemské této stezky až k Wartě a ke Kamenici.

R. 1427. smluvili se Hradečtí, Jaroměřští, Králové-Dvorští i Náchodští s panem Matějem Salavou z Lípy, aby pomstili se na Hynkovi z Červené Hory, jenž r. 1420. Krčín poplenil a koni svému z kalichu píti dal, řka, že i on jest poďobojí, a položili se před hradem jeho nad řekou Úpou, mezi Č. Skalicí a Úpicí stojícím. K nim přidružili se i Sirotci i Táboři, ze Slezska právě se vracející a dobyli dne 8. m. června 1427 hradu, jejž vypálili a sbořili. Téhož ještě roku učinili Slezáci opět vpád do Čech přes hranice České u Náchoda. Čechové, u Náchoda tábořící, dali se i tentokráte, jako r. 1421. strojeným útěkem Slezanů příliš daleko vyvábiti a byli opět poraženi a až k Náchodu stíháni. Zde vypálili Slezáci předměstí a mnoho bezbraných lidí dne 13. m. srpna povraždili.

A takovéto vpády obapolné opakovaly se i r. 1428., kteréhož roku biskup Vratislavský od Čechův dne 18. m. března v bitvě u Nisy velikou ztrátu lidu utrpěl, i r. 1429. a 1430., kdy Sirotci po téže stezce do hrabství Kladského vpadli a výbojně sobě počínali. Účinek toho byl, že knížata Slezská i města u větší části musili s Čechy uzavříti smlouvy a tu zdá se, že i Broumov nepřátelské posádky jest sprostěn.

Téže doby pan Jan Kolda starší ze Žampachu a po něm i mladší, oba neprávní držitelé hradu Náchodského, používajíce obratně zmatků v Čechách, provozovali z hradu Náchodského i jiných zámků svých veliké loupežnictví po stezce Kladsko-Polské na újmu veškerých pokojných živností. Zároveň s nima loupili celou krajinu tuto pan Hynek z Dubé, seděním na Aberspachu a Matěj Salava, seděním na Skále, jichž hrady pomocí slezskou r. 1447. jsou pobořeny.

Mnohem později teprve, a to r. 1456. přetrženy jsou i loupeže mladého Koldy. Téhož roku dobyl totiž Jiří z Poděbrad, jenž byl po otci Victorinovi právním dědicem hradu Náchodského, téhož hradu a zjednal krajině té potřebný pokoj.

Teprve po třinácti letech ozýval se po stezce té nový rej válečný. R. 1469. v měsíci srpnu poslal král Matiáš uherský, jenž jako spojenec papežův proti králi Jiřímu z Poděbrad válčil, svého nejlepšího hejtmana Františka z Háje se 400 jízdnými a 300 pěchoty Slezákům, jež byl k válce proti Jiřímu vybídnul, ku pomoci a nařídil mu výslovně, aby se především zmocnil Broumova, jakožto důležitého přechodiště do Čech. [1]) Dne 18. m. srpna přitáhl František z Háje do Svidnice, a hned některý z prvních dnů potom osadil Broumov. Slíbil sice, že vojsko jeho přátelsky chovati se bude, ale nedodržel slibu; město i klášter zkusily od jeho lidu zlé prý nátisky. Odtud učinil Háje vpád do kraje po stezce této přes Náchod a v okolí Králové Dvora, Jaroměře, Kr. Hradce i Jičína zle hospodařil. Brzy po té vložil i do kláštera Polického posádku, ale vypálil prý brzy město i klášter, aby protivníci jeho v něm usaditi se nemohli. Z Broumova podnikl spolu se Slezáky výpravu k Žitavě proti Čechům, tam válčícím, která se však nezdařila, pak do Slezska a když Čechové později, v měsíci září vtrhli do krajiny biskupa Vratislavského u Nisy, vytáhl František z Háje s lidem svým nenadále z Broumova k Náchodu, chtěje toho města náhlým přepadením se zmocniti; což se mu však nezdařilo. Nerozmýšlený útok byl chrabrými Náchoďany odražen, padesát Hájových bylo postříleno, a na sto těžce zraněno. S hanbou i škodou bylo mu odtáhnouti a do Broumova se vrátiti. Jen tři hodiny po jeho odtažení od Náchoda přirazila část Čechův z Kladska, o tomto tažení Hájově uslyševši, k Náchodu. Avšak

[1]) Tomek ve svých „Příbězích Polických“ str. 50.

část vojska královského, snad z posádky Náchodské, stíhala prchajícího nepřítele až přes Polici i až někam k pasům za Pěkovem; tam se však Háj s jízdou svou prudce na ně obrátil a zajav a pobiv jim něco lidu, volně ku Broumovu táhl.

Když pak Matiáš uherský Františka z Háje r. 1470. jmenoval nejvyšším hejtmanem ve Slezsku, odstěhoval se dobrodruh ten na vždy sice z Broumova, ale zanechal tam posádku, která i dále Broumovské i sousedy sužovala. Když sužování to nebralo konce, dorozuměl se opat Broumovský s měšťany Broumovskými a s knížetem Jindřichem, synem krále Jiřího, v Kladsku sídlícím, o způsob, jak by nenáviděných nepřátel se zbavili. Dne 24. m. dubna r. 1472. pozval opat všecky válečníky uherské k sobě na oběd; a když hodovali, přiblížilo se české vojsko z Kladska poslané tajně a vpuštěno jest do města. Uherští žoldnéři, jichž tam byl z Háje zanechal, byli přinuceni složiti zbraň a obdrželi do rukou hole, aby volně odešli, kam by chtěli. V městě ostala posádka knížete Jindřicha, která častými vpády do Slezska nepřátelům zádavy dříve činěné, splácela.

Památnou stala se zemská tato stezka též nešťastného roku 1620.; téhož roku prchal po ní bídný král český Bedřich Falcký po nešťastné bitvě na Bílé Hoře dne 8. m. listopadu t. r. Část vojska jeho, mezi nímž bylo na tři sta jezdců anglických, jako stráž jeho tělesná, jej doprovázela. Dne 14. m. listopadu 1620 v sobotu po sv. Martině přirazil prchající král do Náchoda, kdež na neděli přenocoval. V neděli ráno konal pak odtud cestu přes Kladsko do Vratislavě. Náchod i Kladsko obdržely od stavů slezských ku prospěchu Fridrichovu posádky; v Náchodě ostala posádka ta až do konce m. února 1621, císařské posádce po uzavřené smlouvě knížat slezských dne 28. m. února 1621 s kurfiřtem saským, jako spojencem císařovým ustoupivši.

A od těch dob hrnuly se po stezce té nesčíslné pohromy do pomezních krajin českých a přes ně i do celé vlasti naší.

Brzy po té r. 1621. pohybovalo se po ní velké vojsko císařské, aby hrabství Kladského, Fridrichu posud věrného, dobylo. Ku konci m. června přijel slavný Albrecht z Valdštejna jako vůdce císařských vojů do Náchoda, odkud dne 11. m. července deset praporů pěších a jízdných proti Kladsku vypravil. Kníže Krňovský Jan Jiří, z rodu Brandenburského, jenž s pomocí vojska uherského ve jménu Fridricha jako krále českého ve válce s císařem Ferdinandem II. pokračoval,

osadil dobře hory nad Levínem, stezce zemské, po níž voje Valdštejnovy bráti se musily, vévodící. Tímto spůsobem byl pochod Valdštejnův na Kladsko po hlavní stezce této přes Levín zamezen. Následkem toho obrátilo se vojsko to cestou vedlejší přes Polici do Broumovska, odkud přes Tunčendorf a Radkov na nepřítele dorážel0. Po též cestě přicházely nyní přes Náchod, Hronov, Polici a Broumov stálé posily vojsku Valdštejnovu a celá pomezní tato krajina trpěla nyní častěji a u větší ještě míře než ve válkách husitských. Hned dne 20. m. září táhl tudy rytmistr Paulini se 183 jízdnými, kteří všude, zvláště však v Polici a okolí její zle řádili, koně a jiné věci hospodářům brali, ano lidem i do oken lezli, jako na Hutberce a brali co mohli, i kupců, na trh Linhartský do Police jedoucích, nešetřili.

I po celý rok 1622. hemžilo se po stezce té neustále vojsko buď odcházející, buď přicházející. Bojováno o Kladsko, jež hájil hrabě Thurn, někdy vůdce českého vojska stavovského, proti císařským. Svízele a útrapy, jež krajinu celou stále tížily, nebyly již více k snesení. I stěžovali si Náchodští zvláštním poselstvím, jež vedl učený písař radní Lukáš Šadimský ze Šadimi v Praze u místodržitele Karla, knížete z Lichtensteinu, na řádění vojsk tady přetahujících. Jak pochodili, není známo.

Konečně vzdalo se Kladsko dne 26. m. října 1622 císařským a vojsko tam nepotřebné, vracelo se přes Náchod, kamž dne 6. m. listopadu 15 praporů lidu pěšího knížete Lichtensteina přirazilo, kteří brali, co jen mohli: nádobí cínové, měděné a stříbrné, peřiny, dobytek a jiné a jiné věci jak a kde mohli.

Ale úleva ta netrvala dlouho a r. 1625. počaly nové průtahy lidu vojenského po této stezce, když nastalo braní čili najímání na vojnu pod vrchním řízením Albrechta z Valdštejna k tažení jeho do severních Němec proti Dánsku. Rozličné oddíly vojska pod rozličnými vůdci jako Šimona Eplmana, Ullersdorfa, Hebrona, Tomáše Farkaše a jiných a jiných stále tudy přetahovala a lidi soužila.

R. 1631. dostalo vojsko císařské, ve Slezsku stojící rozkaz, aby do Čech proti Sasům, kteří dne 11. m. listopadu Prahy dobyli, se obrátilo. I táhlo vojsko to přes Broumov a Náchod do Čech; byla to vojska Coloredova a Buttlerova, která k Nymburku táhla, aby se tam s ostatním císařským vojskem spojila.

Avšak hned potom dne 24. m. prosince táhla přes Náchod pěchota nejvyššího Bertholda z Valdštejnu od Jaroměře do Slezska; táhla přes Fridland a Broumov.

A takové přecházení vojska nyní ani nepřestávalo.

Dne 19. m. září 1632 přirazili Sasové, mající Svidnici obsazenu, do Abrspachu, jejž zloupili a 3. listopadu i Broumova dobyli, odkud je za týden Kristian Ilov, vůdce části vojska Valdštejnova, vypudil.

Po bitvě u Lützenu v Sasích 19. m. listopadu 1632, v níž Gustav Adolf padl, táhla neustále nová vojska do Slezska, v němž se byli Sasové i Švédové usadili. Valdštejn, nejvyšší velitel vojsk těch přibyl dne 20. m. května do Náchoda, odkud přes Kladsko k Frankensteinu se odebral, odkud dne 18. m. září 1633. opět do Náchoda se vrátil a přes Opočno ku Svidnici se odebral.

R. 1636. i část španělského vojska po stezce té se ubírala a r. 1638. v m. červnu a červenci táhla skrz Polici veliká síla vojska císařského ze Slezska k Náchodu. Snad to byly oddíly vojska Gallasova. V m. březnu a dubnu 1639 táhly nové oddíly téhož vojska dvěma cestama a sice přes Broumov, Polici, Hronov a přes Levín k Náchodu. V roce tom, jenž byl pro Čechy nejhorším z celé třicetileté války, zakusily pomezní krajiny zdejší a s nimi celé Čechy největších útrap. Banner, vůdce Švédův, poraziv voje císařské v Míšni u Kamenice dne 24. m. dubna 1639, vtrhnul do Čech, dobýval a loupil zde křížem města a hrady, plenil a pálil vesnice dle vůle, odporu nenalézaje. Dne 17. m. června dobyt jest Hradec a Švédové roztáhli se po celém kraji, a přirazivše dne 26. m. července k Náchodu, dobře opevněnému, jali se ho dobývati, a projíždějíce okolí, spálili Hronov. Náchod vzdoroval udatně a šťastně a již dne 26. m. července odtáhli Švédové s nepořízenou. Jiný oddíl nepřátelský přešel přes pas ve Stěnách (24. m. srpna) a vypálil Hutberk. I později dvakrát ještě (11. listopadu a 1. prosince) vpády se opakovaly.

Teprv r. 1640., kdy Banner nucen byl Čechy opustiti, nastaly zde, na krátko ovšem, doby pokojnější.

Po dvou létech totiž, r. 1642. dne 6. m. června přitáhli opět Švédové ku Broumovu, jehož 15. t. m. dobyli. O měsíc později táhlo přes Polici vojsko císařské proti Torstensonovi, novému veliteli vojsk Švédských a dne 17. m. července udeřil Puchheim, vůdce císařských na Broumov, zajal posádku Švédskou, nebránil však vojákům svým, kteří v městě i po okolí loupili, takže obyvatelé před nimi do lesů utekli.

Po vítězství Torstensonově u Lipska dne 2. m. listopadu 1643 očekávalo se, že týž znovu do Čech přikvapí; z té příčiny sebráno nové vojsko pod vedením Gallasa, které u Hradce Kr. se postavilo.

Tři pluky vypraveny odtud do Broumova, aby snad pomáhali hájiti Slezska, kde bojoval se Švédy Hofkirchen, Gallasovi podřízený. Vojáci ti trápili obyvatelstvo tak, jako Švédové.

R. 1644. trvaly pochody vojsk císařských po téže stezce bez přetržení; všecka vojska, táhnoucí do Slez, postupovala přes Náchod, Hronov, Polici a Broumov do Slezska. Nejprve táhlo jízdectvo Gallasovo, za ním pak následovali pluky: Piccolominův, Lambojův, Pompejův, Valdštejnův, Gecův, Goldakerův, Kapounův, Ramsdorfův, Brojerův, Engfurtův, Palfyův a jiné.

Po Náchodsku rozložen pluk Palfyův a celá krajina až za Broumov byla vojskem téměř poseta. Sotva však vojsko to odtud se hnulo, přitáhl Torstenson, jenž mezitím Vídně a Brna dobýval, rychle přes Moravu do Čech, dal dne 27. m. října na Hradec stříleti a když ho dobyti nemohl, táhl přes Náchod a Polici na Broumov, jehož se dne 29. m. října zmocnil. Po té protáhlo veškeré vojsko švédské touto krajinou, a sužovalo obyvatelstvo obvyklým spůsobem.

R. 1646. procházeli v m. květnu a červnu od Hradce Králové přes Náchod císařská vojska pod vůdcovstvím hraběte Montecucoli a táhla přes Polici, Broumov a Frankenstein do Slezska proti švédskému Königsmarkovi, který však mocně se držel a Slezsko a odtud krajiny pomezní často znepokojoval. Dne 30. m. září vtrhnul vojevůdce švédský Vittenberk od Líbavy přes Náchod do Čech a usadil a ohradil se s pěchotou a dělostřelectvem u Dobrušky, kdež čtyři neděle, krutou kontribuci na panstvích okolních stále vymáhaje, setrval. Po té hnul se teprv k Něm. Brodu. Na sklonku m. října drancoval podplukovník švédský Rohrscheid, zanechaný v Landshutu, na Broumovsku, v Halbštatě a jinde. Teprv v m. listopadu obsadil Montecucoli opět Broumovsko se 16 pluky, kteří tam 17 dní ostali, potom opět do Slezska se vrátili a odtud celou krajinu zle sužovali. Jednou v lednu 1647. vtrhla tlupa jezdcův až do vsi Slavíkova nad Náchodem a pobrala tam dvěma sedlákům koně; ze zoufalství pustili se lidé Slavíkovští i sousední za nimi u velkém množství, stihali jezdce až ku Střezině (viz Strážnice), kdež dva z nich jali a jednoho zastřelili. Avšak zle tím všem sousedním dědinám posloužili.

Jak o tom došla zpráva do Broumova, vytáhli odtud ihned dvě setniny na potrestání vzbouřených dědin a ve Dřevíči, Zbečníku, Hronově, ve Zličku i ve Vysoké Srbské zle řádili. Brzy po té dne

16. m. února vtrhnul však Vittenberk ze Slezska přes hory do Broumovska a udeřil nenadále na císařské, zde tábořící. Obě vojska srazila se „pod horou Polickou“, to jest pod stezkou od Broumova do Police přes Stěny vedoucí a císařských mnoho tu zbito, do dvou set zjímáno a veliká kořisť učiněna. I stříbrné nádobí generála Montecucola upadlo nepříteli do rukou. [1])

Do Broumova dostala se sice posádka císařská, avšak Broumovští musili i přes to odváděti Švédům určené od nich berně do Javora ve Slezsku. Když pak r. 1648. vypraven byl do Slezska proti Vittenberkovi Krištof Puchheim, táhl týž přes Náchod a Polici do Broumova, kdež posádku císařskou sesílil. Následkem toho bráněno Broumovským odváděti Švédům berni. Švédové vyhrožovali a když pak Puchheim s vojskem svým ze Slezska povolán byl k hájení hranic Čech na západě, vpadl náhle Vittenberk dne 7. m. května časně ráno do Broumovska, obklíčil Broumov a vzav ho útokem, úplně jej vydrancoval. Odtud hnul se do Kladska a táhl pak přes Levín a Náchod (dne 19. m. července) za Puchheimem do Čech a spojil se s Königsmarkem, jenž dne 26. m. července 1648 Malé Strany Pražské dobyl.

Vojska Puchheimova a Vittenberkova byla poslední, která ve třicetileté, zhoubné válce po velepamátné stezce té se pohybovala.

Stručným vylíčením nájezdův a pohybů, po ní v době té činěných, podán jest obraz důležitosti stezky této a zbývá mi ještě připomenouti, že po stezce té i nešťastný Dimitr Sanguszko r. 1554. do Čech prchal, že čeští vystěhovalci a s nimi i náš Amos Komenský po ní z milé vlasti své se stěhovali.

A jako ve válkách husitských a švédských zakoušeli obyvatelé krajin těch, jimiž stezka ta vede, i ve válkách pruských všech útrap v plné míře; vždyť i v těchto válkách velká část vojsk, přátelských i nepřátelských, po ní do Čech se ubírala. Nechtěje o každém jednotlivém postupu vojsk zde vypravovati, chci se zmíniti toliko o postupu vojsk pruských r. 1745. po této stezce; z postupu toho pozná se, že Bedřich, král pruský, dobře znal stezku tu, jakož i stezku Trutnovskou, že dobře znal i jejich důležitosti.

V měsíci září r. 1745. upustil král Bedřich od úmyslu svého proti Praze postupovati, a rozhodl se, že do Slezska se navrátí.

[1]) Tomek ve Příbězích str. 123.

Přitáhnuv do Jaroměře, kde stezka Kladsko-Polská se dělí, rozdělil voje své na dva proudy; první ubíral se přes Brusnici, Kyji, Úpici a Trutnov, druhý pak přes Král. Lhotu, Libřice, Slavětín, Provodov, Náchod, Hronov, Polici a Broumov do Slezska odtáhl.

A jak r. 1866. Prusové do Čech po této stezce vtrhli, o tom ve II. díle a při stezce Trutnovské se zmiňuji.

II. Stezka Bystřická (Habelschwert).

Stezka tato jmenuje se Bystřickou podle města Bystřice (Habelschwert), ve hrabství Kladském ležícího.

Směr její byl od Prahy až do Hradce Králové společný se směrem stezky Kladsko-Polské; od Hradce Králové odbočivši, vedla k Opočnu, Dobrušce, Netřebům, Dobrému a zvolna stoupajíc, k Rovnému, kde jí střehla velmi důležitá strážnice Rovenská, pod níž stará, ve třicetileté válce od Švédů vydrancovaná a po té spálená a nyní zaniklá vesnice Jenkov, jejíž „náves" uprostřed lesův, obci Doberské patřících, posud viděti lze, se nalézala.

Z Rovného táhla se tato stezka po příkrém svahu výběžku hor Orlických do údolí Zlatého potoku, a překročivši jej, ke Hlukům, kde posud věž, jako zbytek nějaké hlídky na vysokém vrchu se zachovala, odtud vzhůru k Šedivinám stoupala a zase úpadem ku Plasnicům, pak opět vzhůru k Deštné do výše 1066 m. zvolna se táhla. Od Deštné vinula se po příkrých stráních a pustými lesy až k nynějšímu Černému kříži, odtud zase dolů k tak zvanému „shnilému" mostu přes Šerlichův potok vedoucímu, dále podle vesnice Kunštátu přes divokou Orlici do Bystřice (Habelschwert), Landeku, nynějším naším Slezskem do Nisy, Opolí a dále do Polska.

Listinných dokladův o této stezce nemáme; ale starší lidé ve Hlukách i v Kounově vypravovali mi, co jim jejich otcové, dědové i pradědové o ní vypravovali a co zase tito od svých předkův byli slyšeli. S vozem prý tudy nikdy se nejezdívalo. Zboží z Kladska k nám do Čech, nebo od nás do Kladska nakládalo se jenom na koně, vedle něhož soumar dosti obtížně kráčel. Byla prý to cesta velice obtížna; dnes prý u nás v horách naříkáme na špatné cesty, ale nyní prý jsou zlaté časy.

Zbytky této stezky lze na mnohých místech posud dobře pozorovati.

III. Stezka Trstenická.

Zemská tato cesta spojovala zemi Českou prostřednictvím Moravy s Polskem a Uherskem. Vycházejíc z Prahy, táhla se k Hrdlořezům, Běchovicům, Úvalům, Českému Brodu a Kolínu; odtud zase jedna vedlejší stezka k Čáslavi [illegible] a druhá hlavní cesta Habrská [illegible] k Jihlavě se vinula. Z Kolína pokračovala pak stezka Trstenická ku Přelouči, odtud k Pardubicům, kdež byly most i clo u pozdější zemské brány, dále k Moravanům, [illegible] ku [illegible] hradu Vratislavi či Vraclavi, k Vys. Mýtu, Cerekvici [illegible] překročovala u Tržkovic řeku Desnu, kdež se most nalézal („flumen qui vocatur Desna a Lubna usque ad pontem, qui est in longis pratis" a „flumen Desna a ponte, qui est in longis pratis usque ad villam Cerekovice") [1]) k Litomyšli, odtud pak nynější cestou Březkou [illegible] Brněnkou ?) (Brünnersteig) ku starobylému Hrotovu (Grunau) podél řeky Trstenice, nedaleko pomezí českého vznikající k vesnici Trstenici (Střenici, Třenici), kde bývala zemská brána a celnice; zde opustila stezka ta údolí říčky Trstenice a vedla po neschůdných a klikatých, temným, hlubokým a táhlým údolím se vinoucích cestách k moravské osadě Javorníku (Mohren), kde byl vchod do země České i Moravské. Od Javorníka vedla tato cesta do Svitav, kde se dva hlavní směry se rozbíhala: jeden vedl totiž jihovýchodně údolím řeky Svitavy k Letovicům, kdež clo z mostu se vybíralo, dále do Brna, druhý přes Úsobrno, Jevíčko, kdež též clo se vybíralo, z něhož peníz šestý náležel klášteru litomyšlskému a Konice, do Olomúce. („Usque ad viam publicam, quae via de Gewiczko dirigitur versus Koniez atd. [2]) Stezka k Brnu a z Brna k Mikulovu a Vídni vedoucí, slula též, jako stezka Kladsko-Polská, stezkou Královskou („via regia"). Svědkem toho jest po dnes nápis „via regia", nalézající se na pomníku jistého Jana Trancova z r. 1751. (obnoven r. 1874.) na silnici za Brnem, proti ústavu pro choromyslné, stojícím.

O mostu a clu v Pardubicích, o niehž prve jsem se zmínil, zachovaly se nám zajímavé zprávy. [3]) Most ten byl r. 1639. od

[1]) Erben, Regesta 139. Dr. Herm. Jireček. Pam. Arch. D. II., str. 27. Prof. Jos. Šimek „O stezce Trstenické" ve „Výroční zprávě" c. k. státní školy střední v Litomyšli 1884.

[2]) Erben str. 260. Prof. Jos. Šimek str. 5.

[3]) „Pernštýn" č. 5. r. I. 1880: „Hradby, brány a clo v Pardubicích" od J. Nechvíle.

Švédů zbořen, r. 1793. z kamene znovu zbudován, r. 1804. od veliké vody vzat a zase ze dřeva postaven.

Co se týče cla, již r. 1494. p. Vilém z Pernštýna listem na den sv. Kříže daným, dostal od Vladislava krále dovolení, aby při Labi místo převozu most si zbudoval a z něho od jdoucích takové clo vybíral, jaké se platilo od převozu. R. 1507. vyžádal si Vilém vybírání takového cla, jak jej má město Chrudim, a clo to dává městu k dobrému r. 1509. v sobotu v den Narození P. Marie s podmínkou, aby most Labský a jiné mosty si udržovalo v dobrém pořádku.

Kdyby most ten sešel, zavazuje se pan Vilém z Pernštýna, že jej opět postaví, žádá však, aby občané kladení dříví a zábradlí sami ze svého zapravovali. Na opravu toho mostu chce jim dáti dříví, ale obec sama nechť si je v panských lesích dá skáceti a odvézti.

Clo, které se v Pardubicích platilo, bylo: z vozu 2 víd., od jezdce 1 víd., od pěších půl víd. bílého peníze. Od tohoto cla byli osvobozeni poddaní Hory Kunětické, ale musili při opravě mostu pomáhati. Když pak r. 1531. Vojtěch z Pernštýna dal Pardubicům zrušené dvě vesnice Bukovinu (na nynějších Hůrkách) a Lhotu (na nynější Vrtálně), dále i pivovary i jiné osady, vzal jim právo dříví z lesů panských na opravu mostu bráti. Roku 1660. postoupilo město 18 krčem vrchnosti své za to, že tato převzala opravu mostu Labského a cest do Bílé brány počínaje, ale clo si smělo vybírati město samo Clo to ostalo městu do r. 1787., kdy za výkupné 801 zl. státu bylo postoupeno.

Hned od zemské brány Trstenické vedla ještě jiná, dosti důležitá stezka zemská [1]) do Moravy tímto asi směrem: od Trstenice ku starobylé osadě Stříteži, jejíž obyvatelé stezky té střehli, k Poličce, kdež vrch „Hlásnice“ zvaný, jménem svým na „hlásné“ (strážníky), jichž úlohou nepochybně bylo postup vojska nepřátelského a příchod kupcův tudy táhnoucích, ohlasovati, oznamovati a snad jich i stříci, připomíná. Od Poličky vinula se k Bystrému a pokračovala vedle horské bystřiny Svojanky k Bohuňovu, kdež Svojanka jméno své ztrácí, za Křetinku je vyměňujíc. Pořičím Křetinky pokračovala stezka ta až k Letovicům, kdež Křetinka na pravém břehu se Svitavkou se

[1]) Mauric Trapp „Notizen-Blatt“ der historisch-statistischen Section der kais. kön. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- u. Landeskunde. Beilage der Mittheilungen 1856. N. 11. str. 81—82. Redaktor Christ. d'Elvert.

snoubí a stezka tato ku stezce Třtěnicko-Brněnské se připojuje a s ní společně úžlabím Svitavky k Brnu se táhne.

Jdeme-li asi čtvrt hodiny cesty z Bohuňova podél potoku Svojanky směrem severozápadním, přijdeme k veliké skupině mohutnych, věžím strmícím ne nepodobných balvánů, jež zde příroda hravě byla soustředila a kteráž mohutnou, skalnatou bránu na rozhraní Čech a Moravy tvoří. Bujná zeleň, pravěké stěny tyto pokrývající, šumná bystřina, velikány těmi se vinoucí, poskytují nám utěšený obraz malého Švýcarska. A zíráme-li skalnatou touto branou a průsmykem s ní spojeným, vidíme ve zdálí malebnou, obrovskými skalinami, příkrými stráněmi a lesnatými pahorky okrášlenou roztomilou krajinu, s níž nerado oko naše se loučí. Krása i síla přírody harmonicky zde se sloučily! Proto spěchají sem přečetní turisté z Čech i z Moravy i z dalné ciziny, aby divům a krásám přírodním zde se obdivovali a ozvěnou, pětkráte se opakující, se bavili. Jen několik kroků ještě a již loučíme se s milou Moravou a stojíme na posvátné půdě domácí.

Vraťme se však ku skalnaté bráně naší! Na levé stěně této brány spatříme slabé zbytky starobylého vyobrazení Panny Marie a kohouta, o nichž lid následující pověsť vypravuje.

Když slovanští apoštolové Cyril a Methoděj símě víry křesťanské blahodárně na Moravě rozsévali a i do Čech prý se chystali, aby zde pohanstvo vyvrátili a lid na křesťanství převedli, umínil si satanáš, že šlechetnou snahu jejich překazí a jim cestu do Čech zamezí. Svatí věstitelé křesťanské víry chtěli prý po této stezce z Moravy do Čech se ubírati; proto snášel čert se všech stran hrozné balvany semo, aby jimi cestu z Moravy do Čech svatým apoštolům zatarasil.

Již zbudoval dvě mohutné, vysoké stěny a přinášel s pekelnou radostí poslední obrovský balván, aby jím vchod úplně zazdil. V tom však Panna Maria na levé stěně se objevila, na zlého ducha hrozíc; jí po straně objevil se kohout, právě kokrhající. Jak mile čert Pannu Marii spatřil, ulekl se a pustil ohromný balván, jenž na okrajích obou stěn se zadržel a tak strop této brány skalnaté utvořil. Ještě před sedmdesáti roky pokrýval balván tento vchod do této brány; později však spadl a rozrazil se na tři veliké díly, které po dnes tam se spatřují. Jest-liže sv. apoštolové na blahodárné své pouti i Čechy navštívili, o čemž, byť bychom mimo Bočka i jiných historických dokladů neměli, pochybovati nemožno, jelikož

hlavním jejich účelem bylo stálé putování po zemích slovanských a obrácení jich obyvatelstva od víry pohanské na víru křesťanskou, ubírali se zajisté, hledíme-li ku krásné této pověsti a ku zprávě Bočkově [1]), svědčící o pobytí těchto dvou svatých v Litomyšli, kdež i kapli sv. Klimenta byli založili, po této stezce do Čech, vkročili u Bohuňova, jehož kostel již r. 888. se připomíná, ponejprv na půdu naši domácí a kráčeli po stezce té až došly zemské brány Trstenické, odkud pohodlnější již cesta k Litomyšli vedla. U téže skalnaté brány Bohuňovské byli Moravané, Svatoplukem vedení, od Mstiboje, knížete Kouřímského, r. 888. na hlavu poraženi. [2])

Na památku cesty sv. apoštolů slovanských tudy konané, postavena prý byla nedaleko dědiny Karté (Karlsbrunn) kaple, oběma těmto svatým mužům zasvěcená, po níž však dnes žádné stopy nenalézáme.

Poukazujíce ve příčině dějin, ku stezce této se vztahujících, k článku o zemské bráně Trstenické, kamž více patří, zmíníme se zde toliko o události z r. 1108., semo patřící. [3])

Kníže Svatopluk, vraceje se dne 26. m. října 1108, z výpravy Uherské po stezce Trstenické do Čech, přijat jest u Litomyšle od velmožů Vacka i Mutiny, kteří jemu vyšli vstříc až za hranice země české. Svatopluk přijal oba laskavě, ač Mutinovi, ze zrady tajně u Svatopluka Vackem obviněnému, nedávno před tím smrť byl přísahal. Mutina, ač zpraven byl třikráte svými přátely o záhubě, jaká mu hrozila, nevěřil, žeby kníže tak jednati mohl, jelikož si žádné viny vědom nebyl. Svatopluk přenocoval po té na Vratislavi, kde byl tenkráte hrad župy téhož jména, která později na župu Mýtskou jest přeměněna. (Provincia Vratislaviensis.)

Druhého dne ráno povolal Svatopluk všecky přítomné velmože české do velké síně hradu Vratislavského; dostavil se též Mutina se dvěma syny svými, Mnislavem i Domaslavem, rodem Vršovců. Rozhorlen vstoupil Svatopluk mezi shromážděné a řečí nad prsk ohnivou a soptící veškeru nenávisť i pomstu, dávno tajenou, líčil nejen zradu Mutinovu, ale všecky zrady a všecky zločiny, kterých

[1]) Ant. Boczek Codex diplom. et epist. Moraviae I. 32. Fr. Palacký Dějiny D. I. kn. II. čl. 5. str. 874—5. Mauric Trapp ve jmenovaném spisu str. 82. Aug. Sedláček: „Hradisko Hrutovské u Litomyšle.“ Pam. Arch. 1870, D. VIII. str. 59—60.

[2]) Schwoy Topografie Mährens D. I. str. 71. Notizen-Blatt prve uvedený str. 82.

[3]) Palacký „Dějiny české“ I. kn. čl. 3., 7. p. 374—5. Kosmas III., p. 229—30.

celý rod Vršovců nad paměť lidskou prý se dopustil i proti zemi i proti panujícímu rodu Přemyslovu, a kázal ku konci své řeči všecky Vršovce do kořene povražditi. Hned souzeni jsou všickni přítomní na místě a odsouzeni ku smrti; a kdoby nepřítomné, zvláště však Božeje (na Libici sídlícího) zavraždil, tomu přislíbeno všechno jeho zboží nápadem. Téměř zděšeni a omráčeni seděli mnozí ve shromáždění, a ani nepromluvili, když Svatopluk, odcházeje, dával znamení ku vraždění; jiní zase divokým křikem jali se jásati pochvalu. Mutina choval se po celý čas až ku podivu pokojně, sedě nepohnut a nepromluviv ani slova; i když mečem dvakrát byl seknut, nehnul sebou; teprv při třetí ráně mečem chtěl vstáti — avšak hlava jeho spadla k nohoum jeho. Zároveň s ním zavražděni jsou i Mnislav i Domaslav a synáčkové Mutinovi jsou zatknuti a odvezeni. Neuša, rodu sice jiného, avšak věrný přítel Mutinův, prchl z hradu a ukryl se v houští; byl však, prozrazen černým svým rouchem, jat, vykleštěn a oslepen.

Někteří pak ze přítomných jako Vakula, Heřman, Krása a jiní panoše vsedli rychle na koně a hnali letmo na Libici, aby zavražděním Božeje a ostatních Vršovcův nabyli všeho zboží Libického. Božej seděl se synem Bořitou právě u oběda a když hradný oznamoval, že houfec jezdcův cválem a v nepořádku semo se blíží, řekl: „Pusť je sem, přicházejí z vojny, ať vejdou s božím požehnáním.“ A sotva vešli vrahové, již počali s velikým zlořečením meči proti nim máchati. „Nesápejte se tak,“ pravil mladý Bořita, „máte-li nás zatknouti, vždyť se to může státi beze hřmotu.“ Sotva však domluvil, již probodnut, k zemi klesl. Divoký Krása ho zavraždil, jenž tímtéž mečem, krví synovou ještě zbroceným, i otce nebranného zabil. Padouchové ti, vydrancovavše staroslavný hrad na čisto, nenechali ani mrtvým šatův jejich a dali je zahrabati nahé téhož ještě dne.

Od Litomyšle vedla poboční cesta ku Střítěži u Hluboké, Skuči, Chrastu, Chrudimi, kde z mostu clo se vybíralo, k Pardubicům. Po stezce té přivážela se k nám nejvíce sůl, a vyvážely ryby; zdali chleb, z něhož kapitula Vyšehradská dostávala vždy díl desátý, byl k nám přivážen, nebo vyvážen, určiti nelze. (Decimus panis.) [1]) O obchodní i strategické důležitosti této stezky pojednám v oddělení II. při Bráně Trstenické.

---

[1]) Erben str. 579.

IV. Stezka Habrsko-Jihlavská.

Hlavní směr této stezky zemské byl od Prahy až ke Kolínu týž, jaký měla stezka Trstenická. Od Kolína vinula se pak k Malínu, odtud k Čáslavi, kde později župní hrad se nalézal, dále ke Golčovu Jeníkovu, Kobylí hlavě, Habrům, Kamenu, Skuhrovu, Radostínu, Něm. Brodu, kde byl přechod přes Sázavu, dále pak ke Štokům a odtud přes hranici zemskou do Jihlavy.

Z Kolína vybočovaly od této hlavní stezky opět následující stezky vedlejší:

1. z Kolína k Nové Vsi, Velimi, Cerhenicům, Dobříchovu, Tatcům, Hořanům, Poříčanům, Kounicům, dále k starobylému Mochovu a Čelákovicům, které byly střediskem čtyř hlavnějších cest, totiž cesty Kladsko-Polské (k Lysé a Hradci Králové), cesty Zapsko-Pražské, společné stezky Trstenické a Habrské (ke Kolínu) a stezky Milčanské. Mimo to odbočovala z Jihlavy jiná stezka, táhnoucí se k N. Rychnovu, Pelhřímovu, Želivu pod Strážištěm (774 m.) u Lukavce nedaleko Pacova, k Vlašimi, Benešovu a Zbraslavi, jak Strážiště u Lukavce [1]) a pět osad jménem Střítěží dosvědčují.

V oddělení II. o těchto místech zvláště se pojednává.

O stezce Habrsko-Jihlavské zachovala se nám důležitá památka u patriarchy domácí historie, ctihodného Kosmy. [2]) Týž vypravuje o nesvárech, jaké po smrti Břetislava II. 22. Dec. 1100 mezi bratrem jeho Bořivojem II. a Oldřichem, synem Konrádovým (knížetem Brněnským), o trůn český povstaly, připomíná ve svém dalším vypravování, že Oldřich, sebrav něco vojska v Němcích, se svým bratrem Liutoldem do Čech vniknul, špatné ovšem tušení maje. Což když Bořivoj se dověděl, sebral vojsko, táhl proti němu a setkav se s ním nedaleko města Malína, na dvou pahorcích, (kdež dnes na blízce stojí Kutná Hora), táborem se položil, chystaje se na zítřek k boji. Jen potok, Vysplice zvaný, dělil od sebe vojska, která obapolně dobře spatřiti se mohla. Němci (t. j. vojsko Oldřichovo) pozorujíce, že veškeré vojsko Bořivojovo jest stejné mysli se svým vůdcem, řekli Oldřichovi: „Kdež medle jsou vládykové čeští, o nichž jsi pravil, že tě chrániti budou?

---

[1]) Hellwald. D. I., p. 220.

[2]) Scriptores rerum bohemicarum. Cosmas chronicon Bohemorum. 1783.
Palacký Dějepis D. 367.
Tomek Dějiny České str. 45.

Sama sebe i nás jsi oklamal a do velikých nesnází přivedl.“

Vidouce, že ničeho nepořídí, chtěli se vrátiti, avšak nemohli, jelikož po té samé stezce (Trstenické) za nimi táhl Svatopluk se svým bratrem Ottou (knížata Olomúcká, synové Ottovi) Břetislavovi ku pomoci. Co měl činiti? Stísněni jsouce se všech stran velikou bázní, hanebně prchali v noci po jedinké zbývající a velmi těsné cestě, po níž se jde lesem k Habrům.

(Quibus in simul coadunatis, Odalricus cum fratre Liutoldo Augusto mense intrat partes Bohemiae, sed sinistro omine. Nam Borziwoy collecto exercitu occurens eis castra metatus est supra duos colles juxta oppidum Malin, paratus in crastinum cum eis comittere bellum. Theutonici vero non longe ex alia parte rivuli Wyzpliza applicuerunt castra, ita ut uterque ab utrisque possit videri exercitus. Qui postquam animadverterunt, unanimem esse cum Duce Borziwoy constantiam Bohemorum, inquiunt Odalrico: „Ubi sunt illi Bohemiae natu majores, quos dicebas tuos esse fautores? Recte mentitus es in caput tuum, et nos decepisti, atque in magnum deduxisti periculum.“ Reverti volunt, sed nequeunt, quia eadem via post illos Zwatopluk cum fratre suo Ottone ducens secum duas scaras veniebat Duci Borziwoy in auxilium. Quid facerent? Magna undique coarctati angustia, per angustam viam, et nimis arctam semitam, qua itur trans silvam ad G a b r, turpem noctu maturaverunt fugam.)

Při stezce Habrské vybíralo se ještě r. 1207. clo.

V. Stezka Liběčská.

Jméno své obdržela stezka tato od starobylého městečka Liběče na pravém břehu Doubravy, 3 Km. s.-v. od Chotěboře se rozkládajícího.

Stezka ta, jíž pomezní strážníci velmi bedlivě střehli, vedla nepochybně od Čáslavě po planině k Žlebům a Ronovu, kdež do poříčí řeky Doubravy přešla, dále odtud podle Uhelné Příbrami po levém břehu Doubravy k zaniklé osadě Střítěži a ku památnému městečku Libici (též Liběč), po té k Chotěboři a odtud ku starobylé strážnici osady Střízova se vinula. Kdesi u Radostína opustila poříčí Doubravy a táhla se ku Střížanovu, kdež pomezní stráž se nalézala. Za Střížanovem překročila pak pomezí České a ku Žďáru a Velkému Meziříčí na Moravě se vinula.

VI. Stezka Gmundská.

Stezka Gmundská vedla z Prahy týmž asi směrem, jaký při císařské silnici Pražsko-Táborské dnes pozorujeme, totiž k Jesenici a odtud k Dnespekům, Benešovu, Bystřici, Oticům, Milčínu, Sudoměřicům podle nynějšího Tábora k Strkovu, kde později na vysokém pahorku tvrz pánů ze Strkova se nalézala; ve Strkově připojovala se ku stezce Gmundské stezka Vitorazská. Od Strkova vedla stezka ta k Brandlínu, k Tučapům, k Dírné a Jindřichovu Hradci, odtud pak podle Nežárky ku Stráži (Platz), přes záhyb nynějšího rybníku Rožmberského mezi rybníky Třeboňskými přes Zlatou Stoku, dále hustými pralesy k Švarcbachu a podél levého břehu této řeky ke Gmundu; Gmund pak spojen byl zase cestou k Vitorazi vedoucí.

V Jindřichovu Hradci odbočovala od hlavní stezky Gmundské vedlejší stezka vedoucí od J. Hradce k Dluhošti (Ottenschlag), Hospřízi (Köpferschlag), Hostějovsi (Hosterschlag), Lomům (Fieberschlag), Kumžáku (Kumžak = Königseck) přes Moravské hranice pod vrchem Hradiskem podle Dačic přes Dyji mezi Slavonicemi a Zemnicí ke Znojmu.

Ze Stráže pak vedla poboční cesta ke Třeboni, Štěpánovicům, Lišovu, Rudolfovu a Budějovicům.

Dle mého náhledu jest stezka Znojemská táž cesta, o níž se Dr. Jireček jako o stezce neznámého jména zmiňuje a již v trojhranu, Třebíčí, Znojmem a hradem Rakúsy (Raabs na Dyji) omezeném, hledá [1]), zajímavou událosť, ku stezce té a její krajině se vztahující, vypravuje.

Dle Let. Fuld. ostříhali r. 871. pomezí říšského proti Čechům, k výpadu do Rakous se chystajícím, biskup Vircpurský Arno, a hrabě Rudolf na hradě Rakúském (castrum Rakouz, regio Rakausis marchionis u Kosmy a Rakocz, Ragocze, Rogac, Rakcz, Raabs v rakouských listinách) sídlící. Čechové, kteří o přípravách svých nepřátel věděli, vyhodili na jednom místě — zajisté u brány zemské při této stezce Znojemské, jak později se zmíním — přesilnou hradbu, na samém vchodu přístupu těsného zanechavše, patrně s tím prý úmyslem, aby krajištníci němečtí, kdyby snad do hradby této vešli, v úžině té ani sem ani tam uhnouti se nemohouce, nepříteli v ruce upadli. Avšak nástraha ta jim samým osudnou byla.

[1]) Slovanské Právo str. 12—13 a 30—31.

„I stalo se,“ vypravuje Jireček dále, „že krajištníci němečtí, vyšedše z hradu Rakous, v zálohu se položili onomu průvodu svatebnímu, jenž v témž čase po stezce Jihlavské jeda, vezl dceru knížete Českého (nepochybně sestru vévody Bořivoje [1]) Svatoplukovi (Moravskému) za manželku; i zaskočili svatebníkům, o 644 koních jedoucím, cestu, ti pak nevidouce jiného zbytí, k řečené hradbě a stezce se uhnuli a prchali; že pak krajinští v patách za nimi se hnali, všeho, což vezli, zbraň i koně, před úzkým vchodem zanechali a stěží osobami svými se uchránili. Nahozené tyto hradby nalézaly se tudíž při stezce Znojemské někde mezi Kumžákem a Suchodolem, na pomezí českém a zdá se mi, že v místech těch byla brána zemská (porta regni) a že Čechové, t. j. strážníci pomezní přirozenou tuto hradbu uměle více ještě upevnili, aniž by toho průvod svatebčanů byl si vědom býval. Jen z té příčiny lze si jednání svatebčanů vysvětliti. Spisovatel let. Fuld. jsa v Čechách cizincem, neznal strategického zřízení domácího a proto nepochybně bránu zemskou jen „jakýmsi místem“ („locum quendam“) a stezku zemskou jen „úzkou cestou“ („iter angustum“) jmenuje. Ze stejné příčiny nejmenuje týž spisovatel zemské stezky Jihlavské, po níž se průvod do Moravy ubíral, aniž zná jmenovati otce princeznina, nebo princeznu. (Rex [král Ludvík] mense octobrio in Boiariam [2]) profectus contra Behemos irruptionem in regnum suum molientes, tutores partium illarum misit, Arnum videlicet episcopum [biskup Vircpurský] et Rudolfum comitem [hrabě Rudolf z hradu Rakouského] aliosque cum eis. Adversarii [t. j. Češi] autem quendam locum vallo firmissimo circumdederunt, iter angustum in ipso aditu facientes, ad insidias sc. illorum, qui terminos observabant, ut si forte aliquis ex illios illuc veniret, in ipso angusto itinere nusquam declinare valens occideretur. Interea Sclavi Marahenses [t. j. Svatopluk] nuptias faciunt, ducentes cujusdam ducis filiam de Bohemis. Quod quum supra dicti viri i. e. Arn et alii qui cum eo erant, comperissent, illico armati adversarios sequebantur. Illi autem fugientes, ad vallum memoratum ignari venerunt, ibique propter loci angustiam, equis et armis derelictis, vix nudi evaserunt; nostrates vero supervenientes, 664 equos cum frenis et sellis atque ejudem numeri scuta, quae fugientes demiserant, invenerunt.“)

---

[1]) Palacký Dějiny národa Českého D. I. str. 147.
[2]) Dějiny národa Českého od Fr. Palackého D. I. str. 144.

K téže stezce, jakož i k sousední stezce Vitorazské čili České, o níž dále zprávu podávám, vztahuje se též vypravování Tomkovo [1]) o markrabí Prokopu, bratranci krále Václava IV., mladším markrabím Moravským. „Něco později," píše Tomek, „snad r. 1400. nastrojil sobě markrabí Prokop zemana jakéhos Diviše z Hrádku (tuším u Pacova) ku provozování loupeží na statcích Jindřicha Rosenberského a pánů z Hradce, z Ústí a ze Stráže, kterýž jmenovitě přepadl loupežně městečko Žirovnici a vykonal velké loupeže u Stráže, u Černovic a v jiných místech, jímal panoše, kněží, měšťany a sedláky řečených pánův a vynucoval na nich peníze za propuštění, pokoušel se též o zlezení nebo ztečení hradu Stráže a města Soběslavě, podporován jsa sousedem pana Jindřicha Rosenberského, panem Krajířem na Bystřici. Za peníze napomáhali mu jednotliví poddaní lidé pánů všelijakými zradami, až konečně r. 1401. upadl do zajetí a nejspíše utracen."

Jinou a velmi zajímavou zprávu o stezce této nalézáme u Tomka k r. 1408. [2]) Vypravuje o Janu Žižkovi a jeho bratru (nejisto zdali Jaroslavovi), jak spolčiv se s okolními škůdci zemskými, z nichž někteří byli prostě loupežníci a jichž vůdcem byl jakýsi Matěj, daleko široko loupež na silnicích konali, kupce a jiné lidi přepadajíce.

„O Žižkovi zejména," pokračuje Tomek, „udává se, že pobral vozy páně z Rosenberka a spolu s bratrem svým a s Jindřichem (Doudlebským) vzal slanečky kdesi, zabil jednoho člověka páně Jindřichova Rosenberského, s Martinem Bradou a střelci jeho, jal jakéhos Podolce a Albrechta bratra Jana Lysého pro peníze, chtíce jich na něm míti; jinde zase s Jiřinkem, Halbou, Hanslem, Uhrem a Polákem pobral zboží kupecké a jiné, kteréž odvezli do Rakous, jindy opět zboží na silnici u Mirotic nedaleko Písku, jindy na silnici u Strážkovic, blízko Trocnova společně s jakýmsi Karlíkem Míšňanem drahně sukna, kteréž odnesli na Jemnici v Moravě."

[1]) Jan Žižka. O sepsání životopisu jeho pokusil se V. Vl. Tomek. V Praze. Nakladatel J. Otto 1879. p. 4—5.

[2]) V témž spisu p. 6—8.

VII. Stezka Vitorazská, též Česká.

Jméno své vzala od starého hradu a města Vitoraze (Weitra, Weitrach) v Dolních Rakousích, patřícího ku Světelskému (Zvettel) klášteru nad Zlatou Stokou (Lužnicí) a v dávných dobách k Čechám (župa Vitorazská) patřícího.

Směr stezky této od Prahy byl až do Strkova společný se směrem stezky Gmundské. Od Strkova vedla pak stezka ta podle pravého břehu Lužnice ku starobylé Soběslavi a překročivši u Mezimostí Nežárku a u Veselí Lužnici, vinula se po západní straně nynějšího velkého rybníka Horusického k Horusicům, podle samoty „Bašty,“ dále pak k Bošilcům a po západní straně Bošilckého rybníku ke Lhotě, Ševětínu, Vitínu, Chotýčanům (Schmidgraben), Hrdějicům, k nynějším Dvorům Kněžským (Pfaffenhöfen), k Budějovicům, odtud přes mírné návrší k Hodějovicům, ku Strážkovicům, kdež byla strážnice, k Lomcům, odtud ku Střížovu, jehož obyvatelé jí střehli, dále ke Komářovicům, Trhovým Svínům a k Záhoří, kde nalézala se brána zemská, dále k Novým Hradům (Gratzen) a odtud do Vitorazi a dále k Polanům do vnitř Rakous Dolních.

Z Budějovic odbočovala pak vedlejší stezka k Plzni, jdoucí tímto asi hlavním směrem: Z Budějovic do Vodňan, Dráchovic, Strakonic, pod hradem Střelou do Kátovic, Hoštic, Horažďovic, odtud pak k Jetenovicům, Pačívu či Pačejovu, kdež stála strážnice čili stráž a pod ní — jako na „Střezině“ u Hronova, stávala, jak starci z tamějšího okolí tvrdí, též hospoda. Při kopání základů ve Strážovicích nalezlo se již často velmi mnoho podkov, nožův (hrotů) a hrnců. Z Pačíva vinula se stezka ta ku Strážovicům, Žďáru, odtud pod vrchem „Vráž“ zvaným do Kovčína, pak vedle památných, do nejprvnějších dob kolonisace České původem svým patřících dědin Želvic (Žalvice), Mohelnic a Třebčic podle Srbů, Žďáru a Hradiště, ku Blovicům, odtud podél Úslavy k Nezvěticům, Šťáhlavům, Plzenci a Plzni. Staří lidé ze Strážovic dobře se pamatují, v jakém stavu stezka ta ještě za jejich mládí se nalézala, ačkoliv tenkráte již valně opravena a upravena byla. Tenkráte uvezl prý vozka po této „silnici“, ačkoliv měl pár výborných koní sotva 7 soudků soli po 110 librách. Z toho můžeme souditi, že po stezce té hlavně sůl z Horních Rakous skrze Budějovice sem se dovážela.

Na velký obchod, jaký po stezce této v dávných dobách se vedl, jakož i na užitek, z něho plynoucí, zírali Písečtí okem žárlivým

a snažili se, aby stezku tu od Vodňan k Dráchovicům, Strakonicům atd. vedoucí, do svého města převedli. Snaha jejich došla za krále Jana konečného, jim prospěšného vyřízení. Nařídil totiž král Jan mezi jiným, aby všickni, kdožkoli z Rakous přes Budějovice ku Praze anebo Plzni cestují, Pískem se brali. A proslavený syn Janův Karel IV. povolil Píseckým zříditi v městě sklad soli pro celé okolí. [1]) Nařízením tímto bylo Píseckým ovšem velice spomoženo, avšak kupci z Rakous do Plzně táhnoucí, měli ne nepatrnou zajížďku.

Od Soběslavě ke Třeboni vedla též důležitá poboční stezka, jejíž směr šel po mostě Kleteckém a dále pak brodem, v řece Lužnici od starodávna se nalézajícím, k Valům blíže řeky Nežárky a odtud zase k Mezimostí, kde se ku předešlé stezce připojovala.

O stezce té zmiňuje se Tomek [2]), vypravuje, že Jan Žižka, jsa od svých nepřátel stíhán, zdržoval se nějaký čas nedaleko Lomnice ve třetím mlýně pod mostem Kleteckým nad brodem v řece Lužnici, přes který se jezdilo odtud k Valům ve stranu půlnoční blíže řeky Nežárky.

Hlavní stezka Vitorazská (Behemsteich = B. steig, via, quae vocabatur Beheimsteich; der Weg, der ter Pehaimersteich ist genannt), po níž jen soumaři s těží jezditi mohli, přeměněna jest ve 13. století na cestu pohodlnější, vozovou (Weg = Pehemweg) (via, quae aliquando Peheimsteich, sed modo Pehemweg nominatur), jak o tom staré paměti kláštera Světelského svědčí. [3])

VIII. Stezka Linecká.

Stezka Linecká od Lince v Horních Rakousích jest zvána. Směr její od Prahy k Linci byl dvojí: první od Prahy k Budějovicům byl týž, jaký měla stezka Znojemská; druhý vedl od Prahy ku Zbraslavi podle Vltavy, pak k Mníšku, odtud podle úpatí Brdů k Dobříši, Příbrami, podle Březnice a Mirovic k Miroticům, Strážovicům, kdež strážnice se nalézaly, které jí střehly; odtud k Písku,

---

[1]) Orth a Sládek „Topogr. Slovník“ p. 555.
[2]) V. Vl. Tomka „Žižka“ p. 8.
[3]) Dr. Hermenegild Jireček: „Slovanské Právo v Čechách a na Moravě.“ 1863. D. I. str. 12. (Zwettler Stifts-Buch 45.)
J. Er. Wocel: „Pravěk země České.“

Protivinu, Vodňanům, dále ku starobylému župnímu sídlu Netoliců, do Netolic ke Lhenicům, kde opět byla strážnice; ode Lhenic vinula se ke Krumlovu, odtud po pravém břehu Vltavy k Rožmberku, kde byl brod, a sice brod nižší, k Vyššímu Brodu, kde byl přes Vltavu brod vyšší, dále hlubokým pralesem podle hrádku Vildperku, překročila po té do úžlabí potoka divokého (Wildgraben) a táhla se Lengfeldem k Linci a k Dunaji vůbec.

Od Mirovic vinula se poboční stezka k pozdějšímu Orlíku, pod nímž přes Vltavu byl přívoz a kdež i clo se vybíralo. Stezka ta byla ve příčině obchodu dosti důležita, jak z listiny Karla IV. ze dne 11. m. října r. 1369. vysvítá, kterou hrad Orlík Hyncíkovi Pluhovi (pozdější rodina Pflugů z Rabsteina) a dědicům jeho i s přívozem a clem na řece se připisuje.[1])

Kam však stezka tato, Vltavu opustivši, dále pokračovala, neumíme pověditi, zdá se nám však, že k Milévsku pokročila, odtud pak úrodnými a v nejstarších již dobách předhistorických přečetně obydlenými nivami k Sepekovu, Hánovu, podle říčky Smutné k Srlínu, dále ku starožitné, vzácnými archaeologickými památkami a četnými pohanskými nekropolemi vynikající osadě Ratajům, odtud vzhůru ke Lhotě a k památné Bechyni, sídlu staroslavné župy Bechyňské se vinula a překročivši Lužnici snad u Soběslavě ke dráze Vitorazské čili České se přidružovala. V Ratajích stojí, jak jsem již prve byl pověděl, posud na levém břehu Smutné blíže mlýna starobylá kaple, čelem ku staré, od Milévska k Bechyni před dávnými časy vedoucí stezce obrácená (viz Krčín), ačkoliv na místech, po nichž stezka ta někdy vedla, živnosť č. 43. a mlýn č. 42. se nalézají. Jen několik kroků od této kaple stávala v dávných dobách kovárna, jak tradice a vykopávané tam škváry kovářské dosvědčují. Ve staré stezce té bývají ostruhy a podkovy při kopání často nalezeny.

Nejstarší paměť historická [2]), která se nám o této starobylé stezce (antiqua via versus Boemiam directa [1212], via antiqua, quae „Sovmwech“ [Saumweg = stezka soumarův] dicitur) zachovala, jest kupecká listina z r. 906. V listině této uvádí se, že kupci slovanští z Čech a z Rugův do Lince na trh přicházeli a že v Reodařích a v Rotolařích, t. j. u obyvatelů, kteří podle řeky

[1]) Orth a Sládek p. 521. Slovník Nauč. čl. Orlík.

[2]) Jireček Sl. právo str. 12. Erben, Regesta Bohemae 527, 1212.

Reody (Riedu) a Rotily (Rottel), t. j. po obou stranách starověké stezky Linecké bydlili.

Druhá paměť, která se nám dochovala, sáhá k r. 1106. Téhož roku prchal totiž po stezce této starý a ode všech spojenců svých opuštěný císař Jindřich IV., proti němuž jeho syn Jindřich V. se byl vzbouřil, u Řezna se silným vojskem proti němu, vojskem slabému, se položiv.[1]) „Císař věda," vypravuje ctihodný Kosmas, „že nemožno mu zvítěziti, opustil Řezno a prošed jižní krajinou (na jihu Čech ležící) po zemské stezce, po níž jde se k Netolicům, vkročil do Čech. Vévoda Bořivoj přijal ho s plnou úctou, dada mu, jak si sám císař přál, průvod císaře důstojný, skrze Čechy do Sas a sám ho až ke svatu svému Viprechtu (Grojskému) doprovodil. (Quod videns Imperator, deserit Ratisponam et transiens per australem plagam, via, qua itur ad Netolicz, intrat Bohemiam, quem Dux Borziwoy honorifice suscipiens, sicuti ipse Ceesar disponebat, versus Saxoniam dat sibi conductum per terram suam Ceesare dignum, deducens eum usque ad generum suum Wigbertum . . . [2]).

IX. Stezka Pasovská, jinak Prachatická, též stezka Zlatá.

Podle rozvětvení hlavní zemské stezky ve množství vedlejších stezek, souditi dlužno o její všestranné, veliké důležitosti. Stezka Kladsko-Polská nejlepším jest nám toho důkazem. Vedle této cesty vyniká a v mnohém ohledu ji i převyšuje staropamátná stezka Pasovská, též Prachatická a pro svou velikou obchodní důležitosť též Zlatá stezka (via aurea, semita aurea, Goldsteig, Goldweg) zvaná, jedna z nejdůležitějších silnic evropského středozemí. Čelíc hlavním svým směrem z Bavorska ku Praze, rozbíhala se částečně již na půdě Bavorské, částečně pak na půdě domácí ve množství vedlejších, neméně důležitých stezek, po nichž od nejstarších dob až do předešlého století do všech končin jižních a jihozápadních Čech čilý obchod se vedl a zámožnosť se proudila a šířila, jelikož vedlejší tyto stezky opět k jiným zemským stezkám se připojovaly a tak čilý obchod s cizinou a domovinou sprostředkovaly.

---

[1]) Palacký: I. str. 367. Jireček: I. str. 12. Tomek: „Děje Kr. Č." str. 45.
[2]) Kosmas V. III. p. 122.

Jméno své „Stezka Pasovská“ obdržela cesta ta od obchodního města Pasova v Bavořích, na rozhraní Bavor a Horních Rakous při vtoku Innu do Dunaje se rozkládajícího a „Stezka Prachatická“ nazvána od města Prachatic, kamž toliko původně vedla a kde veškerý užitek, jejž obchod po této stezce přinášel a vynášel, se soustřeďoval. „Zlatou stezkou“ pojmenovali ji obchodníci, hledíce k velikému užitku, jaký jim stezka ta přinášela. Bylať skutečně, jak níže okáži, pramenem velikého a stálého — zlatého blahobytu.

Hlavní směr této stezky vedl od Prahy až ku starobylému župnímu hradu Netolickému společně s cestou Lineckou. Z Netolic pak vedla ku Prachaticům, kdež byl hlavní sklad zboží, zvláště a hlavně soli, z Bavor semo přivážené. Z Prachatic vinula se podle Záblatí k Volarům, kde soumaři obyčejně přenocovali, z čehož Volarským veliký užitek plynul. Jsouť sice Volary jen asi 16 Km. od Prachatic vzdáleny, avšak soumaři potřebovali tehdáž plného dne času, než se po neschůdné stezce s nákladem do Prachatic dostali. Z Volar táhla se stezka ta směrem jihozápadním přes vysoký kopec do údolí Vltavského, kde byl nepochybně most přes Vltavu a odtud pustými pralesy k Českým Trubám či K o r y t ů m (Böhmisch-Röhren), které proto tak jsou zvány, že zde čeští soumaři koně své v t r u b á c h či k o r y t e c h napájeli. U těchže Českých Trub nalézají se ještě dnes zříceniny hradu, od některého pána Rožmberského k ochraně obchodu po této stezce vystaveného. Historických pamětí hradu tomu se nedostává.

Hnedle za Českými Trubami u dnešních Marchhäuser, kde název „Steig“ na rozhraní posud trvá, hřbet Šumavský stezka ta překročivši, táhla se k bavorskému Bischoffsreitu a Leopoldsreitu, dále k městu Freyungu, Rörnbachu, podle Kaltensteinu k Hucternu a podle levého břehu Isly k Hacu a do Pasova.

Zdá se, že v čase pozdějším, avšak dosti dávnověkém, Netoličtí, závidící Prachatickým veliký obchod a s Volarskými se dorozuměvše, zřídili si poboční stezku z Netolic do Volar, která vedla z Netolic částečně až ke Lhenicům podle strážnice po stezce Linecké, ode Lhenic pak po velmi obtížné, dnes téměř neschůdné stezce „přes horu k Míčovicům, k Jámě, kde zbytky staré této cesty posud lze pozorovati; z Jámy vedla velmi těsným údolím na malou výšinu a překročivši ji, vcházela zase do úzkého údolí mezi osadami Záhořím a Chroboly k Sviňovicům (Schweinetschlag), Mošně (Jandles), k sv. Maří, odtud do Volar, kdež ku stezce Prachatické se připojovala.

Vedlejší tato stezka, ačkoliv jí ve starých dobách již užíváno bylo, nabyla hlavní důležitosti teprve v 15. století. Netoličtí nepřáli totiž Prachatickým výnosného obchodu a hleděli všemožně, jakby si na ujmu Prachatických k obchodu po Zlaté stezce pomohli. Příležitosť naskytla se jim hned po dobytí a zničení Prachatic r. 1420. Janem Žižkou, jenž přitáhnuv po druhé ku Prachaticům, města dobyl a veškeré obyvatelstvo, vyjma ženy a děti, pro věrolomnosť povraždil. Tohoto úpadku Prachatických použili rychle Netoličtí, zavedli ve svém městě velký sklad solní a soumary rozličnými sliby k sobě vábili. Z toho vzešla dlouho trvající pře mezi oběma městy, již pak král Jiří r. 1465. v ten rozum rozhodnul, že Netoličtí nemají žádného práva, sklad soli a dokonce z Pasova odbírané, ve svém městě zřizovati; zároveň poukázáni jsou Netoličtí, aby po staré stezce ku Prachaticům jezdili. Netoličtí jaksi na oko uposlechli, ale pokradmu škodili Prachatickým, po rozličných oklikách sůl do Netolic stále přivážejíce a soumary k sobě i dále vábíce, až sám arcikníže Ferdinand r. 1548. Prachatickým zřejmě nařídil, aby Netolickým se opřeli a škod žádných více netrpěli. Prachatičtí byli toho rozkazu ovšem pilni a zadržovali Netolické na všech cestách, ano i do města v noci k nim zajížděli a domy jejich prohledávali. Toho nechtěli Netoličtí trpěti a žalovali znova Prachatické, nemajíce však žádných výsad, byli se svou pří odmrštěni.

Sluší zde připomenouti, že později i Záblatští na ujmu Prachatických obchod solný na sebe potáhnouti chtěli a že za tou příčinou od Václava IV. i Ladislava potřebné výsady obdrželi. Prachatičtí však je žalovali a při vyhráli. Záblatští byli Janem ze Šelenberka, kancléřem a Václavem z Kinsperku „pansky a vladycky“ odsouzeni.

Druhá poboční stezka vedla ku Plané (Oberplan); směr této stezky není však úplně znám. Jisto jenom jest, že vedla přes Plekenstein. Zdá se mi, že stezka ta odbočovala od Zlaté stezky v Bavořích u Freyungu, že vedla ke Gramatu a odtud hroznými pustinami pralesů šumavských na Plekenstein a přes Vltavici ku Plané. Historické doklady máme ovšem z doby pozdější; avšak souditi dlužno, že cesty té v pozdějších dobách jen na základě dřívějšího, starobylého jí upotřebování používáno bylo, jak toho i při jiných stezkách nalézáme.

I Plánští obdrželi od císaře Karla a krále Ferdinanda na ujmu Prachatických majestáty, jichž však tito uznati nechtěli a proto Plánské u Jana z Rožmberka, mistra převorství českého žalovali. Tento

však majestáty císařské rozřezal a měšťany Plánské tak dlouho ve věži Krumlovského zámku u vězení držel, pokud neslíbili a jménem svých občanů se nezavázali, že po stezce přes Plekenstein nikdy více jezditi nebudou. Touto obchodní závistí svedeni, přičiňovali se Krumlované, aby Zlaté stezce dali směr od Volar ke Chvalšinám a odtud ke Krumlovu. Při z toho povstalou rozřešil Rudolf II. r. 1608. ve prospěch Prachatických.

Třetí poboční stezka vedla od Pasova k Freyungu, odtud k Malému Filipsreitu a překročivši potok Wagenwasser, vedla přese strmé kopce a pustá údolí tmavým pralesem podle Kynžvartu, kde podnes na příkrém vrchu zříceniny hradu téhož jména strmí a kde dříve strážnice pomezní cesty té střehla, jsou nyní strážní domky (Kuschwarthäuser) svědky této stezky; od Kynžvartu vedla stezka ta k Trubám č. Korytům (Röhrenhäuser), kdež soumaři, jako u Českých Trub č. Koryt koně své napájeli, k Hořejší Vltavici přes brod ke Lhotě Solné, která v českém i v německém názvu svém „Salzweg“ památku na tuto stezku podnes zachovala. Ode Lhoty Slané vedla pak do Vimperku.

Jako všechna okolní města přišel i Vimperk s Prachatickými později do pře. Vimperští totiž, chráněni pánem Hanušem Kaplířem ze Sulevic, pánem na Vimperku, chtěli v městě svém zříditi též sklad solný; tím vešli ve spor s Prachatickými a Vyšehradským proboštem Václavem z Bořevic, jinak též „Králík“ zvaným, jenž byl patriarchou Antiochenským, jemuž, jak níže povím, veškeren příjem, ze Zlaté stezky plynoucí, náležel. Spor ten byl po dlouhých letech Václavem IV. r. 1404. ve prospěch Prachatických rozhodnut; avšak Vimperští málo dbali tohoto královského rozhodnutí a zasahovali více a více ve práva Prachatických, kteří marně svých dávných privilejí se dovolávali. A tak spor ten až do r. 1547. se táhnuv, samému králi Ferdinandovi I. předložen byl. Prachatičtí nemohli však proti Vimperským ničeho pořídit a když pak obě strany sporů nekonečných se nasytily, učinily mezi sebou narovnání v ten rozum, aby jedni druhým překážek nečinili a soumarů, kam by chtěli, honiti nechávali. [1]) — Čtvrté rameno Zlaté stezky vedlo do Kašperských Hor, odtud k Sušici a ke Klatovům; odlučujíc se od mateřské stezky v bavorském Freyungu, táhlo se ke Kreutzberku a Mýtu (Mauth) pořád v Bavořích,

---

[1]) Besídka, příloha k „Praž. Denníku“ čís. 26. r. 1879. „Šumavan“ čís. 10., 11., 12., r. 1871., v němž J. F. Š. výborné má o stezce té pojednání.

kde nepochybně clo se platilo, překročilo mezi Finterou a Bučinou české pomezí a vedlo dlouhopustým hvozdem k Aussergefildu a Innergefildu do pořičí Otavy, kde podnes, zvláště u osady Aussergefildu, po lesnatých a srázných vrších hojné památky stezky této se nalézají. [1])

Zde vkročila stezka ta do pořičí Otavy, jímž až do Kašperských Hor, odtud pak stále pořičím Otavy k Sušici, ku Střítěži u Chlistova a ke Klatovům a odtud do Plzně se vinula.

Vedle této stezky nalézáme ve krajinách Šumavských ještě stezku pátou, pradávnou, již horlivý spisovatel okresu Klatovského, prof. Prášek takto popisuje: Lákají-li krásy Královského hvozdu ruchem velkoměstským sytého poutníka, kterýž neomešká užiti rychloleté strojů páry, aby vešel do velebného chrámu přírody, tím více poutají k sobě malebné tvary horské dějinami. Málo které místo horské v Čechách má za sebou tolik vážných upomínek, málo kde napojena byla hojněji půda krví lidskou nad stinné koby Královského pohoří. Již jméno samo zdá se poukazovati, jakou péči jevili panovníci čeští o horský klíč tento i nezdá se nám býti dosti správným odvozovati jméno „Hvozdu královského“ od „Královských svobodníků“, kteří během času nabyli zvláštního postavení proti sousedním krajům českým.

Již od pradávna dál se hojný průvoz stezkou horskou, jejíž původ mlhou neproniknutelné dávnověkosti jest zahalen. Údolím Řezna bavorského (Velká Řezna = Gr. Regen) vstoupali soumaři kupcův, obtíženi drahocenným tovarem západu, zvláště pak soli (od Pasova), jíž příroda českým vlastem odepřela, k českému pomezí. Zde, uprostřed netknutých pralesů, v posvátném tichu velehor, nalézal se hrad Debrník, jakož bod pomezní proti Bavorsku. Od Debrníka 800 m. položeného šla, nyní úzká, lesem prosekaná stezka po hřebeni vnitrného pásma Hvozdu Královského po svahu Pancéře, tak zvaná Hochstrasse, táhla se dále po pláni můstecké (Můstek = Brückel 1230 m. vysoký) a jednak u Zelené Lhoty scházela do údolí úhlavského, jednak přes hřbet Sterneka táhla k Onnému Světu, kdež na rozhraní živlu českého a Královských svobodníků ještě v tomto století nacházel se c. k. celní úřad. Zde chránila nejspíše poutníky pomezní stráž na koruně Jezerní hory a u samého východu do země

[1]) Srovnej: Vocel „Pravěk země České,“ str. 298., Sommer's Böhmen, Prachiner Kreis p. 339. Besídka č. 29. z r. 1879. Jireček „Slov. Právo“ p. 13. Prof. Prášek „Okres Klatovský“ str. 14., 18—19.

trůnil pevný Pajrek, jakož prostředník mezi domovem a cizinou. Stezka tato dosaváde sluje blíže Zelené Lhoty (Grün) Bojersteigem (Baiersteig), neboli stezkou bavorskou a i na výšinách Pancéře lze ji sledovati, ač křovinami hojně již jesti porostlá. Při početí stezky této vznikla prastará dvě městečka původu ryze českého, jakž mezi jiným i jména dosvědčují, Dešenice a Nýrsko, odkudž teprve kupci dále do země pokračovali, t. j. k Janovicům a ke Klatovům se ubírajíce.

Že po všech těchto stezkách, zvláště však po stezce Zlaté mimo jiné zboží hlavně sůl do Čech se přivážela a obilí z Čech do Pasova vyváželo, příležitostně jsem pověděl a dlužno jen dodati, že Prachatičtí vyváželi v dávných dobách nejen do Pasova, ale i do Rakous a do vnitř Čech slad červený i bílý. Jak mnoho sladu v Prachaticích se vyrábělo, poznáme, že zřízen byl tam cech, sestávající ze třiceti sládků, kteří jenom sušením sladu se zaměstnávali. Vůni sladovou bylo prý na kolik hodin cesty od Prachatic znamenati. V tak veliké míře slad na všechny strany se rozvážel! Když však Pasovští později sami slad sušiti se jali, změnili Prachatičtí svůj průmysl a počali vyráběti rozličné líhoviny, z nichž tak zvaná „Prachatická samožitná kořalka“ po celých Čechách, Bavořích a Rakousích známa byla.

První historicky zabezpečenou zvěsť o Zlaté stezce nalézáme v listině z r. 1088.,[1]) kterouž král Vratislav tuto stezku se všemi užitky (Prachaticih via in omni justitia) daroval jím založené kapitole Vyšehradské. Z tohoto darování jest zřejmo, že příjmy z této stezky byly již dávno před rokem 1088. velice značny. Darování toto potvrdil i syn Vratislavův vévoda Soběslav r. 1130.[2]) a rozmnoživ kapitolu Vyšehradskou o tři členy, nařídil, aby polovice příjmů, ze Zlaté stezky plynoucích, tito tři nově ustavení kapituláři užívali, druhá pak polovice, aby proboštovi téže kapitoly přináležela. (In super etiam tres fratres in eadem congregatione addidi. Pro quorum complendis stipendiis decrevi dimidiam partem fratribus viae prachaticih habendam et dimidiam praeposito.)

Jelikož dříve celá kapitola všech příjmů společně užívala, povstaly tímto novým zařízením v lůně kapitoly nepříjemnosti a spory, které teprve r. 1285. se skončily, když se byl probošt Petr

---

[1]) K. J. Erben: „Regesta Bohemiae et Moraviae“ Pars. I. 175 C. c. 1088. p. 77.
[2]) Erbenova „Regesta B. et M.“ 2 11) 1130. p. 93.

s děkanem, kustodem a scholastikem kapitoly v ten rozum vyrovnal, že všichni tito členové svou polovici proboštovi postoupili, začež veškeré ostatní příjmy kapitoly ze statků, vinic, štěpnic, desátků atd. obdrželi. Z tohoto postupu jest jasno, jak velikých příjmů tenkráte stezka Prachatická poskytovala a jak značný asi obchod po ní se vedl.

Do téhož (13.) století patří i listina o mýtě českém v Pasově ze 13. věku, v níž se toliko o „koních soumarských neboli nákladních“ (equi homisti, qui dicuntur saumar) mluví, s nimiž do Pasova kupci čeští přicházeli, zboží své přivážejíce a koupené odvážejíce. V téže listině přichází též zpráva o „mostu v lese“ na této stezce se nalézajícím, na jehož opravu (ad renovandum pontem in silva) kanovníci Vyšehradští dostávali díl mýta v Pasově vybraného. [1])

Jsouce proboštové nyní neobmezenými pány Zlaté stezky, dbali všemožným spůsobem o její rozkvět, aby příjem svůj zvýšili.

Z těch příčin udělovali Prachatickým četná privilegia, aby obchod Zlaté stezky ostal jaksi jen v rukou jejich a jich prostřednictvím příjem z této stezky v rukou proboštových.

Zmíním se o privileji probošta Viléma z Landsteina. Privilejem tím uděleno jest Prachatickým mezi jinými „právo zbožové,“ zvláště však solní sklad cestou do Prachatic a stezkou přes lesy do Pasova. Znamenitou tuto výsadu potvrdil k žádosti probošta Viléma a pana Jindřicha z Dubé král Václav IV. dne 15. m. října 1382. a udělil r. 1394. Prachatickým i tu předůležitou výsadu, aby všecko zboží z ciziny, jmenovitě však sůl, nikudy jinudy než skrze Prachatice do Čech vozeno a jen tudy zase do ciziny vyváženo bylo. Zároveň nařízeno v listině této, jak tehdáž obyčejem bývalo, aby veškerá města, pánové, šlechticové, rytíři atd. dle toho se spravovali.

Avšak týž král Václav, jenž prve všemožně o zvelebení stezky Zlaté se byl staral, ublížil obchodu jejímu r. 1399. valně ze příčin pouze osobních. Jednalo se tenkráte o dosažení biskupství Pasovského mezi Jiřím z Hohenlohe a Rupertem z Bergen. Václav IV. jako císař německý, přál Rupertovi a aby ho u Pasovských, kteří spíše k Jiřímu Hohenložskému se klonili, prosadil, udělil městu jejich privilej na solný sklad pro obchod po Zlaté stezce; z té příčiny nesměli Prachatičtí soli nikde jinde než v Pasově odebírati, z čehož ovšem dlouhé třenice a nesnáze povstaly. Nicméně

[1]) Jireček Sl. Pr. p. 12.

byl obchod po Zlaté stezce i dále tak čilý a výnosný, že všecka sousední města, jako: Volary, Krumlov, Netolice, Záblatí, Vlachovo Březí, Kašperské Hory, Vimperk, Klatovy a Sušice, Prachatickým blahobyt, tím vzešlý a stále vzcházející, záviděla a o něj je připraviti hleděla. Jak dalece se jim to podařilo, při jednotlivých vedlejších stezkách jsem pověděl.

Jaký vliv husitské války na obchod po Zlaté stezce měly, o tom již prve částečně jsem promluvil. Po nešťastné katastrofě r. 1420. klesl obchod po Zlaté stezce u veliké míře a povznesl se poněkud teprve novým zalidněním Prachatic a povýšením jich za město královské Zikmundem r. 1436., jenž zároveň všecky dřívější privileje Prachatickým potvrdil. Avšak úplné povznesení obchodu po této stezce bylo pro sousední hrad „Hus“ úplně nemožno. Týž hrad, na strmé skále nad Blánicí pevně zbudovaný a k ochraně hranic a obchodu po této stezce ode dávna sloužící, držel r. 1431. pan Kaplíř ze Sulevic; avšak po ukončení válek husitských usadil se na hradě tom loupežný rytíř Habart z Hrádku a z Lopaty, jenž se svou nevázanou čeládkou kupce, po stezce té se ubírající, přepadával a o zboží jejich je olupoval, jako to Jan Kolda ze Žampachu na Náchodě na stezce Kladsko-Polské činíval. Když pak loupeže Habartovy nesnesitelnými se stávaly, spojila se okolní města, jako: Vodňany, Klatovy a jiná s Prachatickými, oblehla hrad „Hus“ a přinutila Habarta, hladem umořeného, že r. 1441. se vzdal; po té byl hrad jeho zbořen a stezka stala se opět volnou.

O sporech Prachatických se sousedními městy prve již jsem zminku učinil a sluší ještě zmíniti se o sporu s Janem z Chuděnic a na Vl. Březí, který tím svůj počátek vzal, že pán ten o vlastní ujmě jal se vyvážeti obilí z Čech do Pasova a přivážeti sůl tam odtud zase do Čech. I tento spor skončil se ve prospěch Prachatických, kteří pak pánu Chuděnickému všecky vozy a zboží, jež mu někde u Záblatí byli zabavili, vrátili, ale „ne z povinnosti a z přinucení, ale pro dobré sousedství, jelikož prý výsad a práv jejich neznal.“ [1])

Nejtužší však spor povstal Prachatickým s Klatovy, Sušicí a Horami Kašperskými. Obyvatelé posledně jmenovaných Hor Kašperských počali totiž po silnici, Karlem IV. r. 1366. z Pasova přes Aussergefild do Kašperských Hor založené, později, zvláště pak v 16. století přivážeti sůl, nemajíce k tomu arci žádného práva

[1]) „Šumavan“ r. 1871. č. 10—12.

ani privileje. To vidouce Klatovští a Sušičtí, jali se ihned nové stezky ze svých měst do Pasova zakládati a soumary se solí k sobě lákati, čímž Zlatá stezka veliké ujmy trpěla.

Polotajné a polozjevné toto jednání Klatov, Sušice a Kašperských Hor trvalo delší dobu; konečně dorozuměla se všecka tato tři města a žádala krále Maxmiliana za povolení, aby i ona, jako Prachatice a Vimperk směla do svých měst sůl přivážeti a v nich solné sklady zřizovati. Když pak Maxmilian výsadou, r. 1572. danou, žádosti jejich vyhověl, uzavřeli Prachatičtí, ku svým výsadám poukazujíce, s Pasovskými smlouvu na dodávání veškerého obilí, tito pak opět se zavázali, že jenom těm soumarům sůl vydávati budou, kteří ji do Prachatic nebo do Vimperka dovážeti a tam skládati budou. Jakmile zpráva o této smlouvě výše řečených měst došla, vzplanul mezi nimi a Prachatickými nový a tuhý spor, v němž Prachatičtí svých privilejí marně se dovolávali. R. 1592. zemřel Vilém z Rožmberku, jenž byl práva Prachatických až posud mocně chránil; nástupce jeho, Petr Vok z Rožmberka udělil sice r. 1596. Volarům právo, kupcům, kteří by Volarům se vyhýbali, soumara i náklad zabaviti, kteráž výsada Volarům sice pomohla, avšak Zlaté stezce nikterak neprospěla. Když pak král Rudolf II. r. 1600. s arcibiskupem Solnohradským v Plzni smlouvu, jíž se brzy též potvrzení dostalo, uzavřel, kterouž v Klatovech a v Sušici solné sklady se zřizovati dovolovaly, zasazena jest obchodu po Zlaté stezce rána, která se nikdy více nezacelila. Když později i Krumlovští na ujmu Prachatických poboční stezku od Volar ke Chvalšinám a odtud do Krumlova založili a soumary k sobě lákati se jali, zapověděl jim to Rudolf II. sice r. 1608., avšak rány, Zlaté stezce před osmi roky zasazené, více nezacelil.

Nešťastná válka třicetiletá působila velmi neblaze na obchod po Zlaté stezce, zvláště pak, když vojsko císařské Prachatic, tohoto střediště všeho obchodu po Zlaté stezce dne 27. m. září 1620. dobylo a na dobro spustošilo. Zvýšením dovozného cla ze soli, Ferdinandem III. roku 1652. nařízeným, klesal obchod více a více a když patentem císaře Leopolda I., r. 1692. vydaným, clo na bavorskou sůl nejen velice se zvýšilo, nýbrž přivážení této soli do míst, kde císařské sklady solné se nalézaly, přísně se zapovídalo a když pak konečně r. 1706. císařský sklad solný z Prachatic do Krumlova jest přeložen a zároveň nové a přísné nařízení jest vydáno, že sůl bavorská do Čech nesmí se přivážeti a z Čech do Pasova ani obilí ani kořalka

vyvážeti, zanikla Zlatá stezka, tato nejdůležitější obchodní silnice evropského středozemí na dobro.

O stezce té vypravuje se, že pokud lesem šla — a to obnášelo mnoho mil zdélí — byla samými tesanými mostnicemi (břevny) vyložena a byla prý tak těsna a úzka, že soumaři nanejvýše dva koně vedle sebe honiti, ne však vozem jezditi mohli. [1])

Zbytky této slavné stezky, ač skrovné, posud lze viděti. Blíže příbytků a cest nynějších ukazují Šumavané v širém lese bádavému cestovateli na bahnitých místech poloshnilé a zvětralé trámy, zbytky to neumělých mostů, po nichž soumaři bahnitá místa přecházeli, nebo úzkou, obyčejně ve přímém směru na spůsob hrobu se táhnoucí prohlubeň, kterouž, ačkoli stromovím a křovím jest pokryta, přece dosti daleko lze sledovati a na níž při kopání nalezlo se všelikých hrotů oštěpových, zlomků šavlí a nápadně malé podkovy. [2])

Jinou památkou stezky této byl a jest tak zvaný „soumarský zvonek", nalézající se v Prachaticích. Zvonkem tím zvonívalo se v pradávných, zlatých dobách této stezky, aby soumaři, po neschůdné stezce a tmavými lesy se ubírající, dle hlasu zvonku poznali, kudy asi a kam se bráti mají, aby nezabloudili. Zvonívalo se prý v čase kvetoucího obchodu hodinu, později pak, když sláva stezky zanikla, toliko čtvrt hodiny na památku. R. 1878. zvonek ten se roztrhnul, byl však znovu přelit a na své místo zavěsen, aby i v budoucích letech hlásal památku dob dávno minulých.

X. Stezka Vintířova, jinak Březnická.

Stezka tato, obdrževši jméno své po sv. Vintíři poustevníku, vedla údolím Černé Řezny v Bavorsku k českým hranicím a překročivši lesnaté, dlouhopusté pomezí Šumavské, ku Březnici u Hartmanic a dále k Sušici se vinula. Ve Březnici zřídil Břetislav knížecí clo, které později do Hartmanic bylo přeneseno a jehož příjmy klášteru Břevnovskému byly darovány. Stezku tu prorubal a upravil poustevník sv. Vintíř (Günther) v první polovici XI. století. (. . . viam, quam Guntherius monachus praeparavit). Pocházeje

[1]) Jireček Sl. Pr. str. 11.
[2]) Besídka, příloha ku „Pr. Den." č. 24, 1879.

z knížecího rodu Duryňského, byl původně panujícím knížetem v Duryňsku a příbuzným sv. Štěpánu, králi Uherskému a snad i Jitce, manželce Břetislavově. Týž muž, nasytiv se panování a hlučného života při dvoře knížecím, zaměnil r. 1006. roucho knížecí za roucho mnichů sv. Benedikta a usadil se s přivolením a schválením císaře Jindřicha III. (Consentiente regis Henrici collaudatione) jako klášterník Dolno-Altašský (Nieder-Altach, monasterium sti. Mauritii) r. 1008. v Nortvaldě, t. j. v Česko-Bavorském lese v Šumavě (heremum Nortuualt — Nordwald — intravit, hancque non ociosus heremita colere coepit.), aby krajinu tu jako poustevník, mýtil a vzdělával, jak bylo hlavním účelem řádu mnichů sv. Benedikta. Namáhavou tuto práci podniknul Vintíř s takým úsilím a železnou pílí, že již r. 1019. „daleko od příbytkův lidských v Nortvaldu," t. j. v pustých hvozdech Šumavských kostel ke cti sv. Jana Křtitele vystavěl, jejž biskup Pasovský Berengar téhož ještě roku posvětil. (Ecclesiam construxit, et hanc in honore S. Johannis Baptistae per Pataviensem episcopum consecrari impetravit). Druhý kostel a osadu Rimichinaha (Rinchnach) založil a vystavěl r. 1029.(?) nad říčkou téhož jména v Šumavě (ecclesiam in Nortuualde, a Guntherio constructam, Rimichinaha dictam). Veškerou svou práci podnikal Vintíř s vědomím a schvalováním německého císaře Jindřicha III., s nímž i v úzkém přátelství žil a jemuž i dobré služby poskytoval, jak to listina téhož císaře ddato. 17. ledna 1040. dosvědčuje („item Guntherus pro meritorum probitate amicabiliter usus est nostra familiaritate).

R. 1040. vtrhnul císař Jindřich III., jak při stezce Domažlické obšírněji povím, s vybraným vojskem do Čech a ve prosmyku Domažlickém od Břetislava úplně na hlavu byv poražen, nevěděl ve zmatku tím povstalém, kudy ze země české. I ujal se Vintíř z lásky pokrevné poražených německého vojska a převedl je po stezce, kterou svou vlastní pílí již byl prorubal a upravil, do Bavor. Po té spěchal Vintíř po neschůdných cestách na sever, aby i tam druhému vojsku císařovu, kteréž pod vůdcovstvím arcibiskupa Mohučského Barda i Míšenského markrabí Ekkarta skrze Krušné Hory u hradu Donína do Čech vpadlo a zemi od Chlumce až ke Hněvínu mostu krutě plenilo, zprávu o Domažlické porážce sdělil a markrabím rozkaz císařův, aby neprodlévajíce, Čechy opustili, doručil. [1])

[1]) Palacký „Dějiny České" I. kn. III. str. 307. Jireček I. str. 11. Tomek „Dějiny Čech" str. 38—39, Kosmas II. str. 120—124, Erbenova „Regesta" 105, 1040, 17. „Slovník Naučný" IX. str. 1119. Just. Prášek: „Okres Klatovský" p. 19.

Když pak r. 1041. v témž čase jako loni, avšak u mnohem silnějším počtu vojsko německé pod velením císaře Jindřicha k hranicím českým v Šumavě přitáhlo a ku vpádu do Čech se chystalo, aby loňskou porážku pomstilo, pospíšil si Vintíř do ležení císařova a sděliv jemu, že Čechové v těchto místech nepřekonatelné záseky a ohrady mají, převedl vojsko německé po jiné, Čechům méně známé a tudíž méně střehnuté stezce do Čech; bylať to snad stezka, kterou Vintíř sám prosekal (stezka Vintířova) a jakž takž upravil a která jižně od předešlé (Domažlické), v jejíž zásekách vojsko německé r. 1040. na hlavu bylo poraženo, se nalézala. Tímto spůsobem, obešli Němci pevná ležení Čechův, ničehož nevědoucích a netušících a dostali se ve čtyřmecítma dnech až ku Praze, stále pálíce, hubíce i bijíce. S vojskem císařským spojil se pak u Prahy též Ekkart, kamž si byl zradou Bilínského župana Prkoše cestu proklestil. Čechy byly pokořeny a Břetislav musil učiniti mír, jímž podržel jenom některou část Slezska s biskupským sídlem Vratislaví.

Upomínka na Vintíře zachovala se až po dnes v Šumavě; nalézá se totiž při bývalé jeho stezce malebná hora Skála Vintířova (796 m.) s osadou St. Günther čili Gutwasser (Dobrá Voda), při níž jest místo „Poušť“ (Einöde) zvané. Ze studánky zde se nalézající píval prý sv. Vintíř; proto lid český i německý hojně sem putuje.

Svatý Vintíř zemřel prý 9. října 1045. na straně českého hvozdu ve Březnici (in ulteriori heremo, quae vocatur Preznich).

Ostatky těla jeho nalézají se ve Břevnově.

XI. Stezka Domažlická.

Zemská stezka Domažlická od pohraničného města Domažlic, které bylo rovněž místem obchodnickým i tvrzí obrannou, tak zvaná, táhla se od Prahy k Dušníku, Berounu, Zdicům, Žebráku, Cerhovicům, Mýtu, Rokycanům, Plzni, Chotěšovu, Stodům (Stab), podle Varty k Holýšovu, Staňkovu, Vranové, Křenové, Semešicům, podle Radbuzy k Týnci, Bižkovu a Domažlicům, odkud druhá stezka ke Klenči vedla. Z Domažlic bral se směr hlavní stezky vesnicí Stráží (Hochwartel), v níž byla strážnice (viz tyto) k sídlu Chodův, Mrdákovu, Klíčovu, Starci, Brodku (Viertel), kdež na památku

vítězství Břetislava nad císařem Jindřichem III. r. 1040. kostelík sv. Vácslava se nalézá, odtud podle řeky Kouby (= Chúby = Champ = Kamp) prosmykem u Vterého (Neumarkt), kde dle Práška [1]) zemská brána (Všerubsko-Brodská) se nalézala, přes české pomezí, pak prosmykem u Osího, kdež bývalo někdy české město Osí (Eschelkamm), jež nám nepříznivá doba a vůle odňala a Bavorům přidala [2]); odtud ku Brodu, podle řeky Kouby bavorské (Kammbach) ke hradu Chúbě (Chamb) a dále do Řezna.

Druhá pak vedlejší stezka Domažlická vinula se od Domažlic podle Klenče, kdež byla důležitá strážnice k Chodovu a vedle nynějšího Arnsteinu přes vysoké české pomezí k Mnichovu nad Lesy (Waldmünchen) podle Švarcbachu k Recu, Pruku a Řeznu.

Jak důležity stezky tyto pro celou vlasť českou byly, při jednotlivých strážnicích jejich vysvětlím a podotýkám ještě, že v místech těch nalézá se dějiště četných a veleslavných vítězství, jakých staří Čechové nad nepřátely útočícími dobyli a že každý kámen téměř zde zasvěcen jest posvátnými upomínkami dávno zašlé minulosti [3]) a že stezka ta jakož i Prachatická ode dob nepamětných byla dějištěm nejživějších styků českého východu s germánským a románským západem a zmíním se ještě o historických událostech semo se vztahujících.

V létě r. 805. vypravil Karel Veliký tři mocná vojska pod vrchním vedením svého prvorozeného syna Karla do Čech, z nichž jedno v Bavořích a ve Švabích sebrané a hrabaty Adolfem a Vernerem vedené, jak se zdá, po jedné z těchto stezek, snad přes Osí do Čech vrazilo a k Domažlicům postupovalo. Druhé, jež Karlův syn Karel řídil a jež bylo nejsilnější, přitáhlo od Rénu a Mohanu, vtrhlo do země Lučanů, obléhalo marně Kadaň, přešlo přes Ohři a spojivši se s vojskem prvým, kdesi v rovinách Žateckých, vtrhlo do knížecích Čech, kdesi u Řípu překročilo Labe a vpadlo do země Pšovanů. Třetí, ze Frankův, Sasíkův a severních Slovanův se skládající, obešlo Harce, šlo přes Zálu i Labe a skrze zemi Milčanův do Čech vpadlo a s oběma předešlými vojsky v těch prostraninách, kde dnes Žatecko, Litoměřicko i Rakovnicko se stýkají, se spojilo.

---

[1]) Prášek „Okres Klatovský“, str. 31.
[2]) Prášek str. 9.
[3]) Fr. Hellwalda „Země a obyvatelé její.“ D. I., s. 5. p. 169—170.

„Čechové,“ píše Palacký, [1]) „zdá se, že o pohromě na vlasť jejich se valící, pozdě teprv se dověděli; byliť zajisté k odporu proti tak náramné síle nepřipraveni (Sed Sclavi invia et saltus penetrantes, se minime ad pugnam praeparaverant). Pročež se nepouštěvše do válčení v širém poli, alébrž do lesův, hor a hradův sebe i své všecko ukryvše, činili toliko drobnými půtkami ze zásek svých nepřátelům veliké nesnáze. Frankové, nemajíce ani potravy ani píce, musili konečně s nepořízenou z vlasti naší odtáhnouti.

Ale hned následujícího roku 806. vtrhlo opět vojsko francké, jemuž opět císařovic Karel velel, do Čech, avšak ničeho zase nepořídilo.

V měsíci srpnu r. 1040. pohybovala se opět dvě veliká vojska německá císaře Jindřicha III. k hranicím českým proti slavnému našemu Břetislavovi. Hlavní a silnější vojsko, jež sám císař vedl, vytáhši z Řezna pohybovalo se skrze město Koubu po stezce Domažlické k Šumavě, druhé pak přes Hory Krušné.

Břetislav, zvěděv, co se děje, rozdělil též voje své, v čelo toho, jež proti Jindřichovi táhlo, sám se postaviv, o čemž Dalimil [2]) takto píše: „Když do Domažlic v hvozd vjede, vzvědě, že již císař v lese; se všemi svými vzdviže sě. I kázav hned všem v les vjíti a Chodóm les zarúbiti.“

Ve vojsku císařově nalézal se tehdáž samý květ šlechty německé, mezi níž i Ota, markrabí Sviňobrodský, Břetislavův svat, bojoval.

Břetislav, užívaje přirozené pohody země české, dal nadělati zásek po hranicích a za nimi zákopův a tarasův, do nichžto postavil částku lidu svého, jiné (Chody) rozděliv do záloh po lesích.

Hlavní proud vojska německého táhl po řece Koubě přes Osí a Nový Trh (Všeruby, Neumarkt) ke Kdyni, jinou pak stranou kázal Jindřich markrabí Otovi obejíti vojsko české a utkati je s zadu. Když pak 22. dne m. srpna hrabě Verinhar, králův korouhevník, s houfem vybraných obořil se na zákopy české nevhod ouprkem, zahynul tam i s hrabětem Reinhartem a se všemi svými ve přívalu střel a v zádavě od záloh českých; korouhev králova padla Čechům v kořisť a na zejtří (23. dne m. srpna), když markrabě Ota přitrhnul také k zákopům, poražen jest i on a na útěk

[1]) D. I., kn. II., str. 117—118. Tomek „Dějiny České“ str. 14.

[2]) Dalimilova „Chronika Česká“ od V. Hanky, r. 1851., str. 79.

obrácen, ztrativ na bojišti hrabata Gebharda, Volframa a Ditmara, též mnoho šlechticův. Tu Čechové dosáhli úplného vítězství, potřevše v boji nejudatnější muže vojska nepřátelského a zajavše veliký počet jiných, takže málo Němcův zachovalo se útěkem, ku kterémuž německý jejich krajan, poustevník Vintíř, ukázal jim cestu, t. j. Němci prchali přes Můstek, po širé pláni této hory do údolí Řezenského, kdež byl sv. Vintíř stezku svého jména, jak jsem již dříve byl pověděl, upravil. Na slavném tomto bojišti postavili pak Čechové kapli sv. Václava, dědice českého, na věčnou památku.“

Dle Práška [1]) zuřil krvavý tento boj mezi Čechy a Němci na širých polích u Brůdku (Viertel) a Nové Kdyně.

Jak asi tenkráte stezka ta i druhá Klenečská i se zásekami a umělými valy vypadala, poznáme, přihlédneme-li ku zprávám o ní z r. 1040. Praví se [2]), že stezky ty měly uzounké vchody (angustae semitarum fauces), že nebylo možno vojsku rozložiti se v těch nížinách (densitate saltus irretitis copia non erat feriendi vel manus conserendi), že tam byl les hustý (spissa silva) a místa neproniknutelná (impenetrabilia sunt loca), že zřízeny zde byly dvě hlavní ohrady nebo zákopy, do nichž Čechové, jež hrdý císař při té příležitosti prokletým a bídným nazval národem (perdita et misera gens), „jako myši polní“, dle téhož císaře výroku, „do svých pelešf zalezli“ (quasi mus agrestis in suis receptaculis antrorum), které hrozně opevněny býti musily; vysvítáť to z vypravování Kosmova, jenž dí, že Němci, přiblíživše se k opevnění českému, dali se do nářku (et cum applicuissent munitioni, exoritur undique clamor). Prášek soudí, že i tato krvavá bitva mezi Čechy a Němci odehrála se v údolí úhlavském, snad na úpatí hory Tuhoště.

Po téže velepamátné stezce Domažlické prchala r. 1431. nesčíslná křižácká vojska německá, když byla dne 1. m. srpna téhož roku přes Tachov do Čech vtrhla. Veliké toto nepřátelské vojsko křížové čítalo tenkráte 90.000 pěších a 40.000 jízdných. Fridrich, markrabě Brandenburský, je vedl. I sám kardinál Julian byl mezi válečníky, aby je k větší bojechtivosti pobádati mohl. Císař Zikmund ostal však v Norimberce. Němci pořídili si dle spůsobu Čechů válečné vozy, s nimiž ponejprv nyní přitáhli. První útok, jenž podniknut byl na Tachov, byl mužně odražen.

[1]) Prášek ve jmenovaném spise str. 19.
[2]) Jireček Sl. P. str. 10, Cosmas II. str. 122.

Křižáci táhli dále, až přišli ke hradu Švamberku; zde rozdělili se na tři oddíly a plenili a loupili celou krajinu pohraničnou až k Domažlicům.

Čechové, uslyševše o vpádu Němcův do Čech a jich hrozném hospodaření na půdě domácí, sebrali rychle vojenskou sílu svou, kteráž 50.000 pěších a 5.000 jízdných obnášela a táhli vstříc proti úhlavním svým nepřátelům. Sotva Němci o tom se dověděli, dostali strach náhlý a neobyčejný a dali se v největším zmatku na útěk k lesu bavorskému po stezce Domažlické. Čechové byli jim v patách a dostihnuvše jich dne 14. m. srpna 1431. u Domažlic, mnoho jich pobili a zajali. Asi 3.000 vozův a mnoho vzácné kořisti padlo Čechům do rukou.

Že stezky Domažlická i Klenečská hlavně k účelům válečným sloužily, z toho, co posud o nich pověděno, jasně na jevo jde. Vedle tohoto strategického účelu sloužily stezky ty též obchodu a dovážela se po nich zvláště zbraň a brně a to v takém množství, že konečně vyšlo nařízení, že kupcům do Čech jezdícím zbroj a brně do Čech voziti se zapovídá. [1])

XII. Stezka Přímdská.

Vedla od Plzně ku Stříbru, Kladrubům, odtud ku Stráži (Neustadtel), kdež se pomezní stráž nalézala, ku Přímdě (Pfrauenberg), kde byl hrad pomezný a překročivši v okolí Sv. Kateřiny pomezí české, k Vaidhausu a dále k Norimberku v Bavořích se táhla.

Po stezce té kráčel r. 1124. biskup Oto, ubíraje se z Leuchtenberka do kláštera Kladrubského, když byl les český překročil (transito nemore Boemico).

Památným stal se též hrad Přímda ve 12. století jako vězení pozdějšího knížete Soběslava II., kterýž tu po dvakráte byl vězněn: poprvé r. 1148—1150., podruhé 1161—1173. Toho roku odešel jako kníže, stráviv tu plných 13 let. [2])

---

[1]) Palacký D. I. p. 113. Pertz III. 133.

[2]) „Památky Arch." D. II. r. 1857., str. 167—174: Župy Čech jihozápadních až do r. 1200. od Dra. Herm. Jirečka.

XIII. Stezka Tachovská.

Ačkoliv o stezce této teprv ve 12. století zmínka se činí, kdy při ní r. 1131. kníže Soběslav k obraně hranic blíže vesnice Tachova na pomezí župy Mežské hrad pomezní Tachov vystavěti dal, dlužno z tohoto opatření vévodova právem souditi, že stezka ta i ve starších dobách již dobře byla známa a že jí nepřátelé při svých častých vpádech do Čech užívali; jen tím možno si opatření knížete Soběslava vysvětliti, jenž vida, že pouhé pomezní stráže k ochraně této stezky nepostačují, pevný hrad Tachov k ochraně prosmyku toho a jeho stezky zde vystavěl.

Touž cestou vtrhli r. 1431., jak jsem prve vypravoval, křižáci němečtí počtem 90.000 pěších a 40.000 jízdných do Čech a prchali, poraženi byvše, po stezce Domažlické do Bavor.

Směr této stezky vedl nepochybně od Teplé, kde byla zemská brána, ku Plané, Tachovu, odtud pak podle Mže k vesnici Mautdorfu, která nám vybírání cla neboli mýta připomíná, které se zde někdy vybíralo; od Mautdorfu táhla se dráha Tachovská přes hranice české, jež někde nad bavorskými Tanhúzi překročila, od Tanhúz pak dále do Bavor se vinouc.

XIV. Stezka Chebská.

K nejdůležitějším a protož i historicky nejznámějším stezkám zemským patřila též stezka Chebská. Vedlať z Čech hluboko do středu zemí německých, podle Mohanu rozložených, odkudž v nejstarších dobách již časté nájezdy do Čech se činívaly a nebezpečí tudíž stále hrozívalo, o čemž později promluvím.

Hlavní směr této stezky vedl od Prahy podle Vltavy ku Zbraslavi, odtud pak podle řeky Berounky ke Královicům, vrchům „Číhadlo“ a „Kozí Zámek“ zvaným, lesem „Strážiny“, u lidu „Strašiny“ zvaným, ku strážnici v obci Stražišti, či Stradišti se nalézající, pode mlýnem „u Čoubů“, na stoku řeky Manetínky a Rabšteinky se Střelou stojícím, k Manetínu, odtud k Teplé, dále k památným vískám Hleďsebe Malým (Kleinsiehdichfür) a Hleďsebe Dolejším (Grosssiehdichfür), v jichž jménech každý hned poznává, že povstaly od strážníků pomezných, jichž povinností bylo, pomezí zemské stezky stříci.

Odtud vinula se stezka Chebská podle nynějších Šanců, kdež ve 30leté válce z důležitých příčin při této cestě veliké náspy byly vyhozeny, přes potok dnes „Mautbach“ zvaný, ku strážnici Kynžvartské, kdež se clo vybíralo a kdež po dnes starou tuto stezku dobře jest znáti, k Hořejšímu Žandovu a odtud ku bráně zemské u Žandova Dolního; překročivši za Žandovem u Konradsgrünu pomezí české, vkročila do krajiště Chebského a šla dále k Chebu, na němž dle pověsti v 9. století hrad stál, odtud pak vedla podle Ohře, západně pokračujíc, překročila mezi Rotsamem a Mühlbachem Smrčiny a hranice české a vedla pak do Bavor k Frankenhammru a dále do krajů pomohanských (východních Franků). Stopy starobylé této stezky zvláště v okolí Stražiště a Manetína dobře posud jsou znáť v nynější vozové cestě a ještě za časů roboty nazývala se tato cesta „hlavní silnicí“, od západu ku Praze vedoucí a jezdívalo se po ní jenom přes Stražiště.

Připomenouti též sluší, že se v cestě té a při ní nalézá často množství malých a slabých, soumarským koňům patřících podkov, zbytky mečů, ostruh a p. Věci ty nalézají se zvláště u mlýna „u Čoubů“ velmi hluboko, někdy až 2 m. pod náplavou, z čehož o velké hloubce úvozu, jímž stezka vedla, souditi můžeme.

Vedlejší stezka odbočovala z Chebu a překročivši Smrčiny u bavorských náspů (Bayrische Schantze), při samém vchodu do krajiště Chebského zřízených, vinula se k Hundsbachu, odtud pak podle řeky Vondrebu k Valdsasům, Forchheimu, Bamberku, Würzburku a dále, jakož i od Valdsasů do poříčí Náby k Nábburku a dále do Němec, jak toho dokladem jest listina císaře Jindřicha IV. z r. 1061. ze dne 13. m. února [1]), kterou Jindřich jistému Otrandovi daruje čásť lesa v této krajině (usque in illam viam, quae procedit de Egire, et per eaudem viam .... in pago Nortgove, et in marchia Napurg [Nab—burg] sitam).

Po stezce Chebské ubírala se od pradávných dob vojska česká do zemí Němcův k nájezdům a naopak zase vpadávala tudy četná vojska německá do Čech, aby si vlasť naši podmanila.

Hned prvou srážku Čechův s Němci za franckého krále Dagoberta (630) dlužno hledati v těchto krajinách velepamátných, s nimiž Frankové nejblíže sousedili.

---

[1]) U Erbena 128. 1061., 13. Febr. Ratisbonae p. 54., u Vocela p. 296., u Jirečka p. 10.

Podle Fredegaria,[1]) letopisce burgundského, zavdala prý různá násilí, v zemích slovanských Frankům činěná, hrdému Dagobertovi, králi franckému a poslednímu mocnému panovníku domu Merovinského, příčinu, že poslav svého vyslance Sicharu k Sámovi, nad velikým státem slovanským od r. 627. panujícímu, aby na něm za náhradu a odčinění žádal. Když však Sámo Sichara, člověka zbrklého, (Sicharius, sicut stultus legatus Fredeg.) k sobě připustiti nechtěl, přistrojil se vyslanec za Slovana a dostav se lstným způsobem k Sámovi, přednesl mu všecky stížnosti. Sámo svolil k vyjednávání s tou výminkou, když zároveň i o stížnostech Slovanův proti Frankům jednati se bude, aby veškerá, s obou stran spáchaná bezpráví najednou též s obou stran odčiněna byla. S tím však Sichar spokojen nebyl a jal se láti Sámovi, za poslušenství úplné žádaje; i vyhnal Sámo bláznového posla, trpce jsa uražen (r. 630.).

Touto, ač nemoudrému vyslanci učiněnou potupou byl i pyšný Dagobert velice uražen a umínil si, že na Sámovi pomstiti se musí. Ihned kázal sbírati četná vojska po vlastech německých a za krátký čas byla celá Austrasie pohotově, k jejíž vojům i Longobardové s pomocí svojí přirazili. Vida Sámo, jakých rozsáhlých příprav nepřátelé ku potlačení všeho Slovanstva konají, nelenil a připravoval se stejnou měrou k boji; ode Krušných Hor až po Alpy Karnické stálo veškeré mužstvo, jež zbraní vládnouti dovedlo, ve zbrani. I sám Valuch, vévoda Korutanský, sebral svůj branný lid a připojil se ku svým kmenovcům.

Četné voje francké vrazili třemi proudy do vlastí slovanských: Longobardi do Korutan, Alemani, pod vévodou Chrodobertem přes Pasov do nynějších Rakous; obě tato vojska vrátila se však brzy do své domoviny, s velikou kořistí a zajatci se spokojivše.

Hlavní však vojsko francké, skládající se z Franků samých, táhlo cestou od Rýna k Chebu proti Sámovi, s jehož vojsky u hradu, jejž Němci Vogatisburg (Voburk?) nazývali, se srazila. („Austrasii cum ad castrum Vogatisburc, ubi plurima manus fortium Vinidorum immoraverant, circumdantes, triduo proeliantes, plures ibidem de exercitu Dagoberti trucidantur, et exinde fugaciter omnes tentoria et res quas habuerunt relinquentes, ad propias sedes revertuntur.“ Fredegarius.)

---

[1]) Palacký „Dějiny národa Českého“ I. a. p. 95.

Po celé tři dny trval děsný boj Slovanův s Němci, jehož vítězství konečně a rozhodně uchýlilo se na stranu vojsk Sámových. Frankové, úplně jsouce na hlavu poraženi, spasili se, pokud možno, plachým, bezuzdným útěkem, všech stanů Slovanům, je prudce stíhajícím, zanechavše.

Též r. 800. činili tudy Čechové nájezdy do zemí pomohanských (východních Frankův) a r. 805. vtrhlo po ní, jak jsem na jiném již místě byl pověděl, mocné vojsko válečných Frankův, vedené samým císařovicem Karlem do Čech, ničeho však zde nepořídilo; proto přitáhlo hned následujícího roku znovu do Čech a výprava jeho pohybovala se zajisté opět týmž směrem jako roku předešlého, totiž po stezce Chebské, ale skončila ještě nezdařileji a neslavněji předešlé. Kronikáři [1]) tehdejší ničeho více o ní nehlásají, než že vojsko francké, poplenivši kousek země, bez veliké škody zase domů se vrátilo. Ve slovech těch leží ovšem prosté a upřímné vyznání, že vojsko francké z Čech tohoto léta nejen bez vítězství, ale i s velikou škodou se vrátilo.

Soudím, že i r. 849. veliké vojsko krále Ludvíka, jenž v stálém nesváru s Čechy žil a jich si podmaniti přál, touto cestou do Čech vtrhlo, aby je pokořilo a králi podmanilo.

Král Ludvík, jsa tehdáž sám nemocen, kázal vojska francká na místě svém vésti proti Čechům příteli a miláčkovi svému, vévodě Arnoštovi, muži přednímu ve své říši. [2]) I Thakulf, markrabě na hranicích Srbských a mnozí hrabata i opatové ze všech zemí německých připojili se k výpravě té s družinami svými. Vtrhli do Čech — a zajisté jen stezkou Chebskou a poboční Nabskou — a jali se hned náspy a záseky, jaké u brány zemské u Žandova nalezli a v nichž Čechové ukryti byli, vztékati, tu markrabí Thakulf těžce jest raněn a útok Němcův, ač s velikou ztrátou, odražen.

Z té příčiny vyslali Čechové několik mužů ze svého středu do tábora německého, aby pokoj ujednali. Mezi vyjednáváním přikvačili však někteří hrabata na ležení české a s vojskem, pokojně si hovícím, boj obnovili; což když ostatní vojsko německé uvidělo, ihned za nimi k prudkému útoku se hnulo. Touto neslýchanou věrolomností nanejvýše rozdrážděni, vzchopili se všickni Čechové k hrozné pomstě. Odrazivše útok a pobivše mnoho vojska, stíhali

---

[1]) Palacký „Dějiny“ D. I. p. 119—200.
[2]) Palacký „Dějiny“ D. I. p. 128—129.

prchající Němce a ležení jejich, do něhož se byli utekli, se všech stran obklíčili. Němci vidouce, že nemožno jim ujíti, prosili snažně o pokoj, jehož se jim, když byli rukojmě postavili, dostalo. I ubírali se Němci touž cestou, kterou jim Čechové byli určili a ukázali; všecka nářadí a zavazadla zůstala tenkráte vítězným Čechům i zbraně samy musily jim odevzdány býti.

Pohanění takovéto bylo neslýcháno v národu německém a zmatek spůsobilo veliký i všeobecný. (Exercitus turpiter profligatus. Valde humiliati reversi sunt in patriam. [1])

Zajímavá jest i starobylá pověsť, která o stezce této se vypravuje.

Přede dávnými časy jel touto stezkou české kníže ku Praze. Jel od Strážiště dolů ke mlýnu, kde za pradávna stříbrné doly se nalézaly, po nichž u mlýna „u Čoubů" až po dnes četné šachty památkou se zachovaly. Když přijel do Strážin, splašili se mu pojednou koně a uháněli s knížetem dolů po srázné cestě. Mlynář jakýs, jenž šel podívat se na knížete, vida co se děje, přiskočil honem a zachytiv kolo, vytrhnul dvě špice z loukotí; spůsobem tím zastavil knížecí vůz a zachránil knížeti svému život. Za odměnu obdržel prý týž mlynář od knížete Manetín, Rabštýn a Chyše.

XV. Stezka Sedlecká čili Erfurtská.

Jméno stezky této pochází od župy Sedlecké i od hradu župního téhož jména a německého města Erfurtu, mezi kterýmiž tato cesta hlavní spojení v dobách nejstarších udržovala. Směr její byl následující: Z Prahy vedla k Hostovicům a Tuchlovicům, kde ve dvě stezky se rozbíhala. Hlavní cesta táhla se ku Strašecí, Mutějovicům, Kounovu, Pětipsům, dále pak ke Kadani, odtud po levém břehu Ohře k Vartě, kde jí stará strážnice střehla, pak šla přes Zwieselbach na starodávný Zollsteig ke mlýnu Dermitzerovskému, Jelitzgrabenu, dále do Vajkovic (Wikwitz) a ke Kamenu Mostu a překročivši Ohárku, vedla k památnému Radešovu (Rodisfurt), kde byla celnice, v níž se clo od kupců, po této stezce z Němec táhnoucích, vybíralo: zbytky této celnice — hliněné

[1]) U Palackého D. I. p. 129.

ohrady — posud lze viděti, jak u strážnic zemských šíře o tom se zmiňuji.

Od Radešova pokračovala stezka Sedlecká mezi Ostrovem (Schlackenwerth) a Sedlcem k Dolejšímu a Hořejšímu Chodovu, jichž jména Chody Domažlické i Náchodské nám připomínají a svědectví vydávají, že i v této krajině nalézala se strážnice, která však bohužel v moři německém, které se bylo po této krajině rozlilo a vlnami svými domácí památky ubilo, v zapomenutí přišla.

„Osadní jméno Chodov“, praví Jireček [1]), „svědčí, že tu byla stráže pomezní.“

Od Chodova táhla se zemská tato stezka k Jindřichovicům, Kraslici a překročivši pomezí české, vešla u nynějšího Klingenthalu do země Srbův a pokračovala ku Plavnu (Plauen) a Erfurtu.

Vedlejší pak stezka odbočovala v Tuchlovicích od hlavní stezky a vinula se k Rakovníku, Jesenici, Žlutici, Loktu a v Jindřichovicích ke hlavní stezce se připojovala.

Od Ostrovu vedla zase poboční cesta ke Žluticům, po níž však jen zboží ceny menší smělo do země se přivážeti.

Že by po stezce této vojenské výpravy byly se podnikaly, o tom historie mlčí a proto můžeme vším právem souditi, že stezky té výhradně k obchodu se užívalo a že obchod ten byl veliký, daleko do zemí německých a jich prostřednictvím i francouzských zasahující.

Svědčíť o tom clo [2]), které od nepamátných dob v Radešově se platilo, jakož i listina Karla IV. ze dne 31. m. října 1352., kterou Karel IV. nařizuje, „aby kupci, jedoucí z Lokte nebo z Ostrova (Slackenverd) s kovy a sukny, jezdili dle vůle buď přes Radešov (Radansfurt), nebo přes Žlutici, dadouce clo, kde náleží; ale s kramářskými věcmi vzácnějšími, se sukny tenčími a barevnými, s víny francouzskými, cinobrem (czinober), šafránem, pepřem, barchanem a jinými měli jezditi jenom cestou Královskou jak od starodávna a ne jinudy než na Kadaň, tedy stezkou Radešovskou.“

---

[1]) „Slovanské Právo“ str. 15.

[2]) Fr. Zoubek dodatkem k Benešovu pojednání v „Pam. Arch.“ D. VIII. 1870., str. 566. a násl.

XVI. Stezka Králupská.

Pojmenování stezky této vzalo svůj původ od brány zemské nad Králupy, blíže Chomútova, kde byla zemská brána a tudíž i hlavní stanoviště této, do země Srbské vedoucí stezky, jejíž hlavní směr ze středu Čech byl tento: Od Prahy podle Vltavy k osadě Lysolajům; odtud pak vinula se tak zvaná „veliká cesta“, připomenutá již r. 1132. [1]), k Úněticům, staropamátnému Levému Hradci, ku Slanému, k Lounům, Postoloprtům, pak podle Ohře k Žatci a podle potoka Svinného k hospodě a kovárně Spielhübel u Března, dále ke Králupům, kde jí posud „stará silnice“ říkají. Nad Králupy byla zemská brána a celnice; odtud šla ke Křímovu, ku Strážnici (Tschoschel), kde stálá stráž jí střehla a překročivši potok České Vody (Böhm.-Wasser) u Reitzenhainu, vedla do Sas k Marienberku, Kamenici a Lipsku.

Od Strážnice vybíhala zase vedlejší stezka k Chomútovu a Postoloprtům, kdež s hlavní stezkou se spojovala.

Historické zprávy o této stezce, týkající se cla a zemské brány u Králup, podávám v II. díle při strážnicích a vzpomenu ještě děje, semo se vztahujícího.

Po stezce této přikvapil r. 1004. císař Jindřich II., veden jsa Jaromírem a Oldřichem do Čech, aby Boleslava Chrabrého, polského, jenž Čech násilně se byl zmocnil, vypudil.

Jaromír a Oldřich [2]) se zvláštním věrným houfem táhli v čele vojska německého; jeden pohraničný hrad český vzdal se jim dobrovolně a tím dán Jindřichovi klíč země do rukou. Když k Žatci se přiblížili, rozkacení měšťané sami na polskou posádku se obořivše, je napořád vražditi a se zdí i skal městských dolů metati se jali.

Když byl i Oldřich pevného hradu župního Dřevíče, jehož rozvaliny s kaplí sv. Václava posud viděti jest u vsi Citolib v Lounsku se zmocnil, táhla vojska spojená ku Praze, jíž dobyto.

---

[1]) Orth a Sládek str. 407.

[2]) Palacký D. I., kn. III., čl. 4., str. 282.

XVII. Stezka Kopistská neboli Mostecká.

Stezka ta vedla od Prahy společně se stezkou Sedleckou ku Slanému, Lounům, Postoloprtům a Mostu, kdež dle Ortha a Sládka[1]) nalézala se nepochybně strážnice, ani praví, že král Otakar II. nazval hrad zdejší, protože mu stezky, přes hranice zde vedoucí, pilně bylo stříci, Landeswarth; dále šla ke Kopistům, kde mýto se vybíralo, odtud pak neznámým směrem k Míšni.

Po ní, zdá se, že r. 937. přitáhlo vojsko císaře Oty I., sestávající ze Sasíkův a Durinkův, aby pokořilo Boleslava I., kníže české, což se mu však nepodařilo; vojsko německé bylo v těchto krajích potřeno a i sám vůdce jeho, Asik, jest zabit.

Když pak r. 1040. vojsko německé pod vůdcovstvím pyšného Ekharta, markrabí Míšenského, po stezce Srbské čili Chlumecké do Čech vniklo, prodralo se a plenilo zemi českou až ke Hněvínu Mostu, t. j. nynějšímu městu Mostu (Brüx, Pons), odkud pak, od poustevníka Vintíře zprávu o porážce spojených vojsk v prosmyku Domažlickém obdrževši, ze země s nepořízenou odtáhlo.

Podobný vpád vojska německého pod vůdcovstvím Ekhartovým i r. 1041. se opakoval; tenkráte však byli Němci, dostavše zlatem saským župana Prkoše, jemuž Břetislav hájení země české v těchto koncích byl svěřil, na svoji stranu, šťastnější.

Podplacený Prkoš bránil se totiž jen na oko; tím otevřena země nepřátelům zradou a vojsko německé s této strany postupovalo volně ku Praze, kdež, jak už pověděno, s druhým vojskem, pod samým císařem Jindřichem III. cestou Vintířovou do Čech vrazivším, se spojilo.

Po skončeném boji byl zradný Prkoš ukrutně potrestán: osekány byly mu nohy i ruce, i vržen jest do Bíliny.

R. 1203. dne 24. m. dubna odpouští král Přemysl Otakar I. klášterníkům Oseckým placení veškerých cel a mýt (communes terae collectas cum jure vectigalium), jaké, vycházejíce ze země, platiti jsou povinni v Kopistech (quae solent dare exeuntes in Copwiz).[2])

O strážnici samé, která se u Mostu Hněvína nalézala, činí se zpráva teprve r. 1373. (strata trans nemus per wartham sive per mutam); lze však vším právem předpokládati, že strážnice ta jest

---

[1]) „Slovník topografický“ str. 455.

[2]) Erben 470., 1203., 24. Apr. Pragae p. 214—215.

původu stejného jako ostatní, o nichž až posud jsem vypravoval. Tolik s určitostí říci dlužno, že všude, kde se clo nebo mýto platilo, byla buď brána zemská, nebo strážnice.

Uvážíme-li, že dle prve uvedené listiny Otakarovy klášterníci Osečtí, vycházejíce ze země, nemusili v Kopistech platiti cla, shledáme, že od Oseku vedla poboční stezka ke Kopistům a odtud že teprv hlavní stezka ze země vedla — jakým směrem, ovšem nevíme.

Tato Osecká cesta, jakož i druhá, od Oseka přes Teplice ke Chlumci vedoucí, zdá se mi, že jest ona „semita claustro proxima", o níž Jireček [1]) se zmiňuje.

XVIII. Stezka Chlumecká čili Srbská.

Stezka Chlumecká čili Srbská dostala své jméno od pomezního hradu Chlumu, čili Chlumce (Kulm) a od země Srbské, t. j. nynější Saské, v níž tehdáž Srbové obývali. Směr její od Prahy vedl ke Chlomínu, Martinovsi, Budyni, Lovosicům, Praskovicům, Ústí n. L., odtud pod strážnicí, která v nynější vesnici Strážky (Torschig) zvané se nalézala, stezky té střehouc, ku staroslavnému hradu Chlumci čili Chlumu, který ve 13. stol. na Kyšperk čili Supí Horu, (Geiersberg) jest přejmenován, od něho zase podle řeky Mohelnice k Habarticům (Ebersdorf), kde se clo vybíralo, dále podle téže řeky ku prastaré osadě na pomezí českém Mohelnici a překročivši Hory Krušné, táhla se podle řeky Mohelnice k Lauensteinu, Bernsteinu, dále k velepamátnému hradu Donínu (Dohna) v Míšni a podle Labe dále do Drážďan a do Míšně.

Nejstarší historická a prve již připomenutá událosť o stezce Chlumecké padá do r. 1040., kdy totiž oddíl německého vojska k rozkazu Jindřicha III. pod vedením markrabí Míšeňského Ekharta od hradu Donína po této stezce a to u hradu Chlumce do Čech vpadl (Altera via, qua itur per Zribiam, et est exitus de sylva in istam terram per castrum Hlumec, jussit Saxones intrare Bohemiam), malou část župy Bilínské poplenil (et unam parvam regionem, quae est circa fluvium Belinam, hostiliter demoliuntur) a to, jak jsem

---

[1]) „Slovanské Právo" str. 15.

u Kopistské cesty pověděl, až ke Hněvínu Mostu (fixit gradum ad pontem Gnevin juxta fluvium Belinam). [1])

R. 1107. držán v létě k rozkazu knížete českého Svatopluka na hradě Chlumci sněm všech vladyk, kteří knížeti tomu naproti sesazenému Bořivojovi věrni zůstali. Na sněmu tom odevzdal kníže Svatopluk veškerou vládu v Čechách zatímně Otovi, bratru svému, sám pak s velikou a slavnou družinou do Sas k císaři Jindřichovi V., tenkráte v Sasích meškajícímu, po stezce té se ubíral, aby si ho ku své straně naklonil. Avšak hrdý císař zajal Svatopluka a poslal Bořivoje, u něho se zdržujícího, s knížecí družinou zpět do Prahy s tím příkazem, aby jeho jako panovníka do Prahy na knížecí stolec opět uvedli. Když tedy po třídenní cestě Bořivoj [2]) pod ochranou Viprechta Grojského rozbil stany své pod hradem Donínem, který jest od hradu Chlumúckého asi 32 Km. vzdálen, Ota ihned uslyšev, co se přihodilo, chtěl proti němu se šesti zástupy brannými přes Hory Krušné vytáhnouti.

„Proč váháme déle?“ pravil, „čeho jsme se obávali, stalo se; vizme nyní, ochrání-li moc králova nového mocnáře od mečův našich.“ [3])

Po té vytáhl Ota se svými sbory z Chlumce a překročiv v noci Hory Krušné (noctu transscendens montes), vpadnul časně ráno do Bořivojova táboru u Donína; Bořivoj však, obdržev ještě v čas zprávu, co státi se má, dal se na útěk.

Vedle strategické důležitosti měla stezka Chlumecká i velkou důležitosť obchodní, jak z listiny knížete Spytihněva z r. 1057., jíž v Litoměřicích kapitulní kostel sv. Štěpána zřizuje, vysvítá. [4])

„Na dvou stezkách,“ praví se v listině této, „a to na jedné přes Chlumec vedoucí a na druhé Ústím, t. j. po vodě (Labi) se vinoucí, dáváme témuž kostelu (t. j. sv. Štěpána v Litoměřicích) právo vybírati clo vždy osmý týden v roce, které nám přísluší.“ (In viis etiam duabus una per Hlumec, altera in Usthi, octavam ebdomadam [5]) nobis debitam preenominatae tradimus ecclesiae.)

---

[1]) Cosmas L. II. p. 120—123.
[2]) Palackého „Dějiny“ D. I. p. 371.
[3]) Cosmas L. III. 226.
[4]) Erben 124.) Č. 1057. p. 51.
[5]) Ebdoma = hebdoma = hebdomas. Henschelův a Forcelliniův Lexikon.

V prosmyku Chlumeckém a to nepochybně u zemské brány, shromáždilo se r. 1126. uprostřed tuhé zimy vojsko české pod knížetem Soběslavem, aby zde spojená vojska německá pod vedením krále Lothara, jenž knížeti Olomúckému Otovi proti Soběslavovi na trůn český dopomoci chtěl a proto do Čech ku vpádu se chystal, očekávalo.

Jakmile král německý kročil na hranice,[1]) vyslal k němu Soběslav pány české Načerata, Miroslava, Smila i jiné, aby mu pověděli: „Věz to, králi! že dle starého práva i obyčeje náleží hlavám národa českého samojediným voliti sobě knížete i panovníka, císařům pak nesluší než potvrzovati jeho; nemáš ani příčiny, ani práva obtěžovati nás novým zákonem; my, než bychom svolili k novotě takové, všichni raději zahyneme v boji spravedlivém; nepřestaneš-li pane, té zvůle, ať soudí Bůh mezi námi a tebou!“

Řečí takových nevšímal sobě však Lothar, an kníže Ota (Olomúcký) z klamu svého vždy ještě nevyváznuv, byl ho ubezpečil, že většina českého národu jemu přeje a jej prý s radostí za pána svého uvítá. Vojsko německé vkročilo dne 18. m. února 1126. do Čech skrze úžiny horní za Chlumcem. Soběslav byl již napřed tam, dal nadělati zásek a rozděliv své lidi ve tré, rozestavil je na příhodných místech, jak po dolině tak i po návrších. V čele Němcův táhl Ota; ten sestoupiv první do údolí, hned tam i se všemi svými obklíčen a do posledního muže potřen jest. Tentýž osud potkal i ty zástupy, kteří nejblíže za ním táhli, pochodem obtížným skrze sněhy v horách i lesích již unaveni jsouce; množství hrabat i šlechticův německých jako Gebhart ze Querfurtu, králův příbuzný, Milo z Ammensleben, Walter z Austride, Berengar ze Quenstide, Berthold z Achem a j. v. přišli tu o život. Ostatní ještě, kteří po stráních dolů se valili, byvše přepadáni a přikvačováni se všech stran, musili vzdávati se nepřátelům; mezi nimi byli markrabě Albrecht Medvěd, hrabě Ludvík z Lara, biskupové Meziborský a Halberštadský a tři opatové. Hrůza dojímala krále Lothara, když patřil na úplnou porážku svých, kterýmž ku pomoci přispěti již ani nebylo lze.

I uhnul se tudíž se všemi, kteří ještě při něm byli, na blízké návrší; avšak i tam dostihše ho Čechové, obklíčili ležení německé a založili mu všecky cesty tak, že již ani živá duše odtud zniknouti

[1]) Palacký D. II. str. 6—7.

nemohla. Tak vida se na nejvýše sklíčena i vší naděje do vítězství, do moci a slávy, kterouž od první té výpravy byl očekával, krutě zbavena, podrobil se král konečně nutnosti a poslav Jindřicha Grojského k Soběslavovi, dal ho prositi, aby přišel k němu.

Dobromyslný Soběslav, zvítěziv nad nepřátely svými, jal se i nad sebou vítěziti a odebral se do ležení králova, kdež důrazně i mírně takto jal se k němu mluviti: „Ne proto bojovali jsme, vzácný pane! abychom proti tobě pýchali, ani abychom ubližovali důstojenství tvému, aneb prolévali krev tvých milých; ale jen proto, že jsme nechtěli poddati šijí svých pode jho zákonů nových, otcům našim neznámých. Nyní spravedlivosť naše došla potvrzení soudem božím; pročež není již příčiny k dalším sporům. Co bylo dosavad, nechť trvá i napotom; 'cokoli otcové naši činívali královským předkům tvým, i my jistě tobě činiti hotovi jsme.“

Návrh takový přijal poražený Lothar ovšem s největší radostí, potvrdil Soběslava na trůnu českém a polibiv jej, svou rukou knížecí prapor jemu odevzdal.

XIX. Dráhy vodní po Labi a Vltavě.

Mohutným veletokem Labským otevíral se přirozený vchod do vlasti naší, který nejen v ohledu strategickém, ale i obchodním velmi byl důležit, jak to dějiny české dosvědčují.

Při veliké válečné výpravě Karla Velikého r. 805., o níž na jiném místě jsem již promluvil, vyslán byl čtvrtý díl válečného vojska německého po lodích Labem vzhůru a přirazilo až do krajin Glomáčů, kteří v okolí dnešní Míšně bydleli.

Jak čilý obchod po vodní této dráze provozoval se, dosvědčují staré listiny, podávající nám zprávy o clech, která v Děčíně, Ústí a v Litoměřicích se vybírala a hojného užitku přinášela. Listinou ze dne 15. m. ledna 993. daroval kníže Boleslav II. klášteru Břevnovskému zároveň s jinými cly českými i clo (theloneum) v Litoměřicích (Lutomiricz), které se nepochybně u vesnice Prosmyku vybíralo. Kníže Břetislav I. daroval dne 18. m. října 1045. témuž klášteru osadu Podmokelskou se clem ve Březnici (Priesnitz) na levém břehu Labe. Spytihněv II. určil r. 1057. clo při Labské vodní dráze v Ústí n. L. (altera via in Usthi) kapitule Litoměřické.

Zajímavá jest i zpráva z 15. století o této vodní dráze, svědčící o čilém po ní obchodu. [1])

Asi 8 Km. jižně od Děčína, blíže osady Babětína, strmí na pravém břehu Labe čedičová skála o několika výběžcích, na nichž někdy hrad Vrabinec čili Vrábník (německy nyní Sperlingstein a dříve Reibenick) stával, jehož nepatrné zříceniny po dnes tam se objevují. V první polovici 15. století náležel hrad tento i s okolní krajinou pánům z Vartmberka, kteří okolo r. 1435. Vrábník rytíři Janu Pancéřovi, jakožto manovi svému, odevzdali, který se pak též ze Vrábníka psával. Týž Pancéř provozoval však s vysokého a téměř nedobytného hradu svého loupežnictví po celém okolí a zejména plavbu po Labi nejistou činil, číhaje, kde a kdy jen mohl na kupce lužické, kteří po vodě této velmi čilý obchod s Čechy vedli. Žitavští, nemohouce loupežných výpadů Pancéřových déle snášeti, shlukli se r. 1441. a spojivše se zároveň s vojskem markraběte Míšeňského, jali se loupežných hradů v Polabí, jichž bylo několik, dobývati. Na Vrabinec však pro nedobytnosť jeho odvážiti se nemohli a proto užili válečné lsti, aby Pancéře zmocniti se mohli.

Po tajném poslu vzkázali panu Pancéřovi na Vrábník, že toho a toho dne loď s bohatým a hojným nákladem po Labi popluje. Jakmile Pancéř zprávu tu zaslechl, ihned chystal se k výpadu a čekal v určitý čas se svými žoldnéři v úkrytu na břehu Labském s rozličnými přípravami, aby loď ku břehu přinutil. Za nedlouho objevila se skutečně na řece veliká loď. Žoldnéři Pancéřovi, vedeni svým pánem, vystoupili náhle z úkrytu a pomocí loděk v úkrytu chovaných a zbraně své donutili loď ku zakotvení u samého břehu. Jakmile loď přistála, spěchal Pancéř na ni, aby novou a bohatou kořisť svou ohledal; sotva však na lodi se objevil, odrazila tatáž od břehu a z podlodí vyhrnulo se množství ukrytých dosud žoldnéřů, kteří loupežného rytíře po tuhém odporu přemohli a svázali. Polekaná hradní obsádka byla pak Žitavskými přepadena, přemožena a odvedena a pověstný hrad Vrábník spálen. Rytíř Pancéř byl pak do Žitavy odveden a tam kolem lámán.

---

[1]) Erbenova „Regesta“, str. 34., 44. a 51.
„Besídka pro zábavu a poučení.“ Č. 50., r. 1879. „Slovník Naučný“, D. IX., p. 1273.

Vedle Labské vodní dráhy byla ještě Vltavská dráha, po níž zboží rozličné a později, od r. 1552. též sůl do Prahy se dopravovala. Dráha ta střehnuta byla strážnicí, která se v nynější vísce Vartě, na pravém břehu Vltavy v okresu Milévském nalézala a která nynější vísce jméno „Varty“ dala.

Nad ústím potoku Mastníka do Vltavy nedaleko starobylé osady Živhoště, v okresu Neveklovském, panoval veškerému dovozu z jižních Čech po Vltavě ku Praze plavenému nedobytný hrad Ostromeč, sídlo bohatých rytířů Břekovcův z Ostromeče.

Hlavní důležitosti nabyla Vltavská dráha teprve v 16. století. Král Ferdinand I. nahlížeje totiž, že sůl z Horních Rakous do Prahy po zemských stezkách zvolna a draze se dopravuje, nařídil r. 1552., aby hořejší tok Vltavy tak se upravil a splavným učinil, aby sůl z Horních Rakous a ze Solnohradska snáze, rychleji a tudíž laciněji mohla do Prahy se dopravovati, než po stezkách zemských dosud se dálo. Tehdejší poručník mladých sirotkův po pánu z Rožmberka, Albrecht hrabě z Guttenšteina, dal tedy Vltavu od kláštera Vyšebrodského ke Krumlovu a k Budějovicům upraviti a rozšířiti, čímž několik tisíc lidí zaměstnáno bylo.

V prvních dnech měsíce dubna r. 1552. jela první loď z Budějovic po Vltavě ku Praze, majíc za náklad 320 beček soli, která pak v Praze mnohem laciněji než kdy dříve prodávána býti mohla. Později teprv počalo se též obilí po vodě do Prahy dopravovati a připomíná se zvláště, že Jan Kazimír, „šenkýř“ a poddaný orlického panství, r. 1600. první prám s obilím do Prahy připlavil. [1])

Avšak Svatojanské proudy u Štěchovic stěžovaly velice plavbu po této řece, poněvadž o jejich skaliny, z vody vyčnívající, mnoho vorů se rozbilo a také mnoho lidí utopilo. I rozkázal císař Ferdinand III. držiteli Hradišťského panství, k němuž ona část Vltavy patřila, totiž opatu Strahovskému Krišpínu Fuckovi, aby tyto skaliny dal roztrhati, což se na císařské útraty r. 1643. provedlo. Na památku toho byl na skále blíže břehu Vltavy postaven kamenný sloup, nad nímž rakouský orel se spatřuje a jenž má na dvou stranách dva latinské nápisy, které po česku takto znějí: „Paměti nejmocnějšího císaře Ferdinanda III., jehož nařízením šťastným i nákladem řeka Vltava učiněna plavení schopnou. Práce dokonána 1634.“ Druhý

---

[1]) „Besídka pro zábavu a poučení“ č. 83. r. 1880. a č. 16. r. 1881.

nápis zní: „Péčí Krišpína Fucka z Hradiště, opata Strahovského, visitátora klášterův Želivského a Milévského.“

Tento pamětní sloup stojí posud na výběžku skalním nad proudy Svatojanskými.

XX. Stezka Záhošťská čili Vartmberská.

Velmi důležitá tato stezka vedla od Prahy k Nymburku, Mladé Boleslavi, Bakovu, Hradišti Mnichovu, odtud pod strážnicí, ve vsi Strážišti nad Malou Jizerou se nalézající, k Vartmberku, kde byla opět strážnice, odtud pak podle Jabloné asi k českému pomezí a překročivši české hory, do starých Nišan, pozdějšího to Záhoště a nynějšího Žitavska se vinula.

Od Vartmberka odbočovala vedlejší stezka, táhnoucí se zaniklou vesnicí Stráží, kdež byla hlídka či strážnice k Libochu, Vehlovicům, kdež po dnes varta či strážnice se nalézá, odtud k Šopce, Mělníku, Staré Boleslavi a ku Praze. Od Žitavy pak, zdá se, že vedla poboční stezka mimo Č. Dub a Světlou, kde byla strážnice, k Mnichovu Hradišti.

O stezce té nemáme jiných zpráv, leč že byla velice neschůdna, což z následující zprávy prosvítá.

R. 1004. vytáhl totiž císař Jindřich II., když byl Oldřichovi na stolec knížecí dopomohl, z Prahy, aby Polanům zemi Milčanskou čili Hořejší Lužici odejmul. Táhlť do této země k Budišínu z Prahy s veškerým svým vojskem jakož i s částí vojska českého, které jej s Jaromírem, bratrem Oldřichovým, doprovázelo. [1]) Cesta tato, po níž bylo vojsku jíti, byla s náramnými obtížemi spojena. (Heinricus cum Bojemorum duce novo Jaromiro Milzienos, qui tum sibi fuere proximi, terminos per ineffabilem itineris difficultatem adiens, Budissinam urbem obsedit. [2])

---

[1]) Palacký D. I. str. 285.

[2]) Dětmar u Jirečka p. 14.

XXI. Stezka Semilská.

Soudě dle strážnic u Semil a dle stráže u Jilemnice, o nichž ve II. dílu obšírněji pojednávám, jakož i dle zbytků staré stezky u obcí Bořkova, Bystré a též u Semil po dnes se vyskytujících a přihlížeje konečně k poznámkám Jirečkovým,[1]) že přes Krkonoše nevedla žádná pravidelná stezka, jelikož jest známo, že ještě r. 1110. Polané jen s převelikými obtížemi přes ně přešli a že později totiž r. 1143. připomíná se na vnitrné straně země české stráže pomezní, jejížto stanovisko posud s určitostí ukázati se nemůže, které však v okolí Nové Paky hledati se má: jsem toho náhledu, že strážnice Semilské a stráže Jilemnická jsou ty, které posud se hledaly a že pod nima vedla stezka od Mnichova Hradiště k Turnovu, Bořkovu, Semilům, Bystrému, Jilemnici, Vrchlabí a neznámými a obtížnými končinami přes hory Krkonošské do Slezska, k Vratislavi a odtud pak dále do Polska. Zdá se mi, že po této asi cestě táhla vojska polská r. 1110. do Čech, o němž tuto chci se zmíniti.[2]) Soběslav, nejmladší bratr knížeté českého Vladislava a Bořivoje, tenkráte Jindřichem V. na tvrzi Hammersteinu v Porýnsku vězněného, pohnul Boleslava Křivoustého, krále polského, na jehož dvoře se zdržoval, aby do Čech vtrhnul a bratru Bořivojovi oproti Vladislavovi ke trůnu českému pomohl. Boleslav táhl pak do Čech dne 1. m. října r. 1110. ne obyčejnými v Krkonoších prosmyky a průseky, ale přes hory a doly strmé a neschodné, tak že bez půtky, ba i bez odporu všelikého dostal se až k řece Cidlině, v místech mezi vsí Lučicí u Chlumce a hrady Oldříši a Libicí blíž vtoku jejího do Labe (juxta pagum, qui dicitur Luczica); neboť, ačkoli tu i tam zástupové českých oděnců se vyskytovaly, nikdo však netroufal si čeliti jemu.

U řeky Cidliny na druhém břehu postavil se konečně proti němu Vladislav. Cidlina byla tehdáž rozvodněna a z té příčiny nemohlo ani české ani polské vojsko před očima nepřítele svého

[1]) „Slovanské Právo“ str. 14.

[2]) „Dějiny České“ D. I., str. 387. Cosmas kn. III., str. 247. Tomek „Dějiny České kn. 3., str. 48. „Památky Arch.“ D. II. r. 1857., str. 165. O místě bitvy na Trutině od V. Vl. Tomka.

přes řeku a přes bahna i močály, jež řeka rozvodněná na obou březích činila, přejíti.

Po marném sem tam otálení a nemaje dostatečných zásob pro vojsko své, vracel se Boleslav do Polska a to nepochybně po stezce Trutnovské. Vracející se vojsko jeho poplenilo celou krajinu od Cidliny až ku bráně zemské (ad silvarum introitum), nalézající se v pohoří Zvičínském, nedaleko Miletína; zde dohonil ho však Vladislav a svedl s ním bitvu na říčce Trutině. (Sed dux Poloniae postera die transiens rivulum, Trutinam, quia is non ubique est pervius, jussit cum praeda suos et quosque debiles praecedere.) Čechové jsou však na hlavu poraženi dne 8. m. října 1110. I padl tu též přeudatný župan Dětříšek, syn Buzův, jenž nemoha snésti porážky vojska českého, zvolal na své spolubojovníky, aby přivinul se k němu, kdokoliv umí obětovati sebe a umříti pro vlasť. Našlo se až ke stu srdnatých mužů, hotových složiti život svůj za oplatu nejkrutější; ti postavivše se proti nejsilnějšímu proudu vítězných nepřátel, pobili jich na tisíce, než konečně střelami a oštěpy obsypáni jsouce, zahynuli všickni na místě. Ztráta Čechův byla převeliká.

Po bitvě té nezastavil se Boleslav polský více, ale odvedl vojsko své, nepochybně po stezce Trutnovské, zpět do své vlasti.

XXII. Stezka Trutnovská.

Jest to táž stezka zemská, po níž vracela se vojska polského knížete Boleslava Křivoustého po bitvě na Trutině dne 8. m. října r. 1110. svedené a prve popsané.

Směr její byl dvojí: odbočivši v Jaroměři od stezky Kladsko-Polské, vedla k Čáslavkám, Dolanům, Chvalkovicům, Brzicům, Prorubům, odtud Kyjí, Něměckou Brusnicí, Studencem ku Stříteži (Burgersdorf), mezi Hostinným a Pilníkovem, kde jí střehla stráž na vysokém, jihozápadně od Pilníkova se zvedajícím návrší, jemuž lid německý po dnes ještě „Wach-Berg“, t. j. stará, česká stráž, či strážnice říká; od Pilníkova vinula se stezka ta po dosti strmých návrších a neschůdnými prosmyky ke Trutnovu, Žácléři a překročivši Krkonoše, táhla se k Landshutu a Vratislavi.

U Žacléře stál na příkrém výstupku Krkonošských hor, asi 600 krokův od samoty řečené Zechenhaus hrad, který prý okolo r. 1136. od knížete Soběslava I. pro ochranu proti vpádům Polanův byl vystaven.

V 15. století činěny, jak pravdě podobno, ze Žacléře časté nájezdy do Slezska a Lužice, nebo knížata slezská koupili Žacléř s jinými ještě pohraničnými hrady a sbořili je. Od těch dob zůstal hrad ten pust.

Od Trutnova pak vedla druhá stezka k Studenci, Radči, Úpici, odtud těsným prosmykem pod strážnicí Zálezskou (nyní Varta), pod níž r. 1884. nalezen poklad českých grošů Václava IV., $^1/_2$8 kopy obnášející), skrze Zálezy a Batňovice do úrodné a malebné kotliny Svatoňovicko-Rtyňské; odtud stoupala pak velmi obtížně po příkrém hřbetu Svatoňovském čili Žaltmanském (Faltengebirge) ku Strážkovicům, kde jí opět důležitá strážnice střehla a dosáhnuvši u Vodolova 700 m. výše, k Jipce, podle Vápenky ku Stárkovu se táhla a odtud k Polici, kdež s odvětvím Kladsko-Polské stezky, hned na počátku prvého tohoto oddělení popsané, se spojovala a dále ku Broumovu se vinula.

Vedle zpátečního pochodu vojsk polských r. 1110. stala se stezka Trutnovská památnou též r. 1421. Téhož roku a to okolo dne 10. m. června vtrhli Slezáci do Úpice, kdež tytéž vraždy, jako v Polici, konali a město i se sousedními vesnicemi vypálili.

R. 1745. přitáhla po ní vojska krále pruského Fridricha a tábořivše přes tři měsíce u Úpice, Libňatova, Maršova, Prorubů, Brusnice atd. zle zde hospodařila, vojska císařská, u Hradce Králové pod velením Karla Lothrynského tábořící, pozorujíce. Teprv po třech měsících hnul se Karel Lothrynský proti Fridrichovi, byl však v kruté bitvě u Zárova, t. j. mezi Zárovem Horním, Brusnicí Německou a Kyjí dne 30. m. září 1745. úplně na hlavu poražen. Dnes ještě nalézá se v krajině té při dělání pasek množství kulí dělových a jiných památek z krvavé této bitvy.

Po téže stezce vtrhla dne 27. m. června roku 1866. část vojska pruského od Líbavy přes Trutnov do vlasti naší, aby s ostatními voji pruskými, přes Liberec 40.000 mužů, Rumburk 100.000 mužů, Broumov a Náchod 116.000 mužů do Čech vpadšími, u Jičína se spojila a proti rakouskému vojsku bojovala. Část tato byla u Trutnova od generála Gablence poražena a

prchala až k Zlaté Olešnici. Teprve, když gardové vojsko pruské dne 28. m. června ku pomoci přispělo, byla vojska naše po tuhém a hrdinném boji poražena.

Stezkou Trutnovskou ukončeno jest popsání všech zemských stezek českých a vytknuta důležitosť jejich vůbec, jednotlivých pak zvláště. Jak se mi to podařilo, nechť laskavý čtenář sám posoudí a ví-li rady jakékoli, nechť mi jí laskavě poslouží.

Přikročím nyní ke II. oddílu svého pojednání, totiž ku strážnicím a branám zemským.

oná

mberk
Turi

S

Labe

oná

Semily

mberk

Jilemnice

Turnov

SLEZANÉ
KLADSKO
FRANKOVÉ
MORAVANÉ
Libov
Fridland
Stráž
Stráž
Strážkovice
Bohdašín
Broumov
Pilníkov
Zálesy
Pasy
Hutberk
Stráž
Střítež
Stěny
Police
Strážnice
Varta
Střezina
Hronov
Strážnice
Radechov
Varta
Borová
Strážnice
Náchod
Jaroměř
Strážnice
Dobenín
Brána zemská
Provodov
Homolka
Jesenice
Varta
Strážiště
Krčín
Strážnice
Ohnišov
Strážnice
Valy
Rovné
Strážnice
Brána
Litomyšl
Střítež
Střítež
Trstenice
Strážnice
Hrutov
Střítež
Stráže
Brána zemská
Svitavy
Stráž
Strážnice
Stříbanov
Stráž
Žďár
Jihlava

MAPA

STRÁŽNIC A BRAN ZEMSKÝCH

V ČECHÁCH.

NAKRESLIL J. K. HRAŠE.

ODDĚLENÍ DRUHÉ.

STRÁŽNICE A BRÁNY ZEMSKÉ.

STRÁŽNICE A BRÁNY ZEMSKÉ.

Zemské stezky a prosmyky byly tudíž veřejným pojidlem mezi Čechami a zeměmi sousedními, ponejvíce nepřátelskými. Byloť tedy na obyvatelích země české pilně toho dbáti, aby veřejné tyto cesty neposkytovaly sousedům, zvláště jinojazyčným, příležitosti k nepředvídaným nájezdům a vpádům do země české.

Z těchto příčin bylo jim starati se o trvalé, dobré a zároveň levné střehnutí veškerých pohraničných prosmykův a cest zemských.

A jak to učinili?

Vyhlédli si uprostřed pomezních lesův, jimiž prosmyky a stezky zemské vedly a jichž k usnadnění obrany zemské dlouhý čas, až do 17. století chvalně se šetřilo [1]), taková místa vyvýšená, která nad okolní krajinou daleko široko se vypínala a vedle rozsáhlého, místy všestranného rozhledu nejen do cizí země sousední, ale i do země domácí, též dobrou, pevnou a lacinou posici strategickou poskytovala.

Na takových místech — kopcích, návrších, vrších a hřebenech — přírodou samou již osamotělých a dosti bezpečných, udělali pak předkové naši pro úplné bezpečí ještě zákopy, vyhodili valy, tu a tam dosti vysoké, zřídili terasy a ustanovili jisté muže,

[1]) Dr. Jos. Emler: Domažlice a Chodové na konci XVI. a na začátku XVII. věku. „Pam. Arch.“ r. VIII., 271.

kteří občasně se střídajíce, na výšinách těchto jako strážníci trvali, odtud celou krajinu daleko široko bedlivě pozorujíce a prosmykův a stezek těch pilně střehouce. Strážníkům těm dáno později jméno „lesních“, „chodcův“ a „chodův“, jak z listin k roku 1031. se vztahujícím, vysvítá. (Item dedit 4 mansos Moravicos incultos super Upa fluvia cum silva spaciosa in terminis Polonorum custodibus silvae, qui vulgari lesní dicuntur.[1])

Jest na místě projeviti náhled, že naši lesní, polesní, nadlesní atd., tito moderní strážcové lesů svých vrchností z doby této jména svá zdědili a že i město Náchod[2]) odtud své jméno má.

Místa, na kterých tito strážníci na stráži stáli, s nichž celou krajinu domácí i cizí obzírali a jí střehli, slula strážnice, stráže, střítěže[3]) a střížovy, (později varty) a brány zemské (porta terrae, porta regni, porta custodiae), v němčině pak: Warta, Hutberg, Landshut a ještě později Wartenberg atd. se jmenovaly, kteráž jména až po naši dobu nám se zachovala.

V někdejším Polsku sluli strážníky obranci země proti nájezdům tatarským. V prvních dobách byly zemské brány jenom asi u nejhlavnějších stezek zemských a v XI. a XII. století, kdy ještě zděných hradů nebylo, měli jsme v Čechách 16 bran, které byly valy a snad i baštami opatřeny; později pak od 12. do 13. věku rozmnožil se počet jejich asi na 20.

Bylo tudíž strážníkům těm celé vlasti proti cizině, jakož i domácího obyvatelstva, později zvláště kupců do ciziny přes hranice táhnoucích stříci a jim, když toho potřeba kázala, průvod dáti, jich doprovoditi. Odtud i vesnice Provodov u Náchoda, pod branou zemskou se rozkládající, jméno své dostala.

Za toto střehnutí hranic, prosmykův a cest zemských požívali strážníci zvláštních výhod, jmenovitě obdrželi trvale větší část sousedních pozemkův a lesů ku své výživě, jako Chodové na Klatovsku, strážníci u Rovného na Novo-Městsku a na pomezí východním proti Polanům nad řekou Úpou.

---

[1]) Erbenova „Regesta“ pag. 41.

[2]) Náchod = Starý Náchod — Staré město Náchod — od chod—u — (na „Branku zemskou“ chod—iti etc.) odtud zajisté své jméno má.

[3]) Kl. Čermák v „Pam. Arch.“ D. II., seš. 9., r. 1880.

Takové strážnice nalézaly se, pokud jen trochu možno bylo, dosti blízko sebe a pakli to nebylo možno, tedy aspoň v také poloze, že s jedné i sebe vzdálenější, na nejbližší druhou někdy i třetí, čtvrtou dobře viděti se mohlo. A proč? Aby v čase nebezpečí s jedné na druhou výstražné znamení, nebo znamení o pomoc, posilu atd. dávati se mohlo. A tak postupovaly strážnice tyto podél hranic celé vlasti naší, dobrou, rozumnou síť strategickou v tehdejších dobách tvoříce, jak později ukáži.[1]

„Poznáváme v tom úplně,“ praví Wocel,[2] „soustavu strategickou, k hájení země výborně vymyšlenou.“ Hrozilo-li nebezpečí domovině, blížil-li se nepřítel u větších proudech hranicím českým, dali strážníci, pomezí nejbližší, ihned znamení strážnici druhé, tato pak třetí, ta zase čtvrté, ta páté a tak to šlo dále a dále a v malé době zvěděla téměř celá země o hrozícím nebezpečí. Všichni strážníci, Chodové a později lesní byli hnedle pohotově, aby nepříteli opříti se mohli.

Znamení, jimiž strážníci na hrozící nebezpečí se upozorňovali, byl plápolající oheň. Trvám, že i vesnice Ohnišov u Dobrušky, jiř od dědiny Valy zvané, vysoká strážnice dělí, toho jest nám památkou.

Abych milým čtenářům svým poněkud jasný obraz strážnic českých nakreslil, počnu se strážnicí, která na severních hranicích naší vlasti se nalézá; odtud postupovati budu směrem východním, jižním, pak jiho-západním, západním, severním a severo-východním, až opět k místu, odkud jsem vyšel, se vrátím.

První strážnice tato nalézá se na samém pomezí česko-slezském u Vižňova (Wiesen, Pratum desertum) a Halbštatu, kde volný jest přístup přes Friedland do Čech. Na této strážnici viděti až podnes zbytky starých valův a zákopů, což o veliké její důležitosti ve starých dobách platným jest svědectvím.

A že důležitosť její ještě ani dnes nepřestala, dokázali Prusové r. 1866. nejlépe, pasem Vižňovským a Halbštatským do Broumova, jak jsem při stezce Trutnovské již pověděl, vtrhnuvše a výšiny staročeské této strážnice, která jim spojení mezi Friedlandem a Svidnicí dobře zabezpečovala, ihned osadivše.

---

[1]) Srovnej prof. Aug. Sedláčka pojednání „Jak se měnily a ustálily meze Čech a Rakous Dolních.“ V Táboře r. 1877.

[2]) „Pravěk země České.“

Úrodná a bohatá krajina Broumovská dělí se od Policka z největší části hřebenem pohoří, které se táhne od jižní hranice zemské rovným směrem v délce 12 Km. až k cestě mezi vesnicemi Březovou (Birkicht) a Bohdašínem, ku Broumovské straně příkře dolů se srážejíc, k Polické však mírně se sklánějíc. [1]) Od náhlého srázu ku straně Broumovské a dlouhého protažení v jedné čáře dostalo pohoří toto své starodávné jméno Stěny. [1])

Přes tyto Stěny vedly tu a tam volné přístupy čili stezky, jimiž spojení Policka s Broumovskem a odtud Slezskem a Kladskem se udržovalo.

Kladsko, t. j. celá kotlina, kterou řeka Nisa na vrchovišti svém činí, tedy i krajina Broumovská, počítáno k Čechám a biskupství Pražskému.

O městě Broumovu dovídáme se, že nalézalo se tenkráte na pomezí polském: 1348. Broumov situm in metis versus Poloniam, oppidum monasterii. [2])

Dědiny Friedland, Waltersdorf a Trautliebersdorf patřily tenkráte ke Kladsku a dekanátu Broumovskému, ač dnes k Pruskému Slezsku patří, jelikož k poříčí Nisy Kladské tehdá náležely.

Záleželo tudíž starým Čechům na tom velice, aby tyto stezky oproti cizině byly strategicky chráněny. Z těchto příčin učinili na cestách těchto valy a záseky, jichž stříci bylo povinností stráže pohraničné.

Takto opevněným cestám říkali pak pasy. [3]) Takové pasy zřízeny byly na cestě pod strážnicí Vižňovsko-Halbštatskou vedoucí, jakož i na cestách přese Stěny za nynější vesnicí Hutberkem, dále na konci Stěn za vesnicí Bohdašínem (Bodisch) se vinoucích.

Že „pasy“ tyto nejen v nejstarších, nýbrž i v pozdějších dobách velkou měly důležitosť, toho svědectvím jest urbář panství Broumovského z r. 1677., v němž čteme, že ku zřízení staročeského pohraničného strážnictví náležely prvotně nejspíše také pasy, t. j. valy a záseky, které na cestách do ciziny vedoucích v čas válek k zabránění cesty nepřátelským nájezdníkům se zřizovaly.

---

[1]) „Paměti újezdu Polického čili nynějších panství Polického a Broumovského až do začátku Husitské války.“ Sepsal V. Vladivoj Tomek. V Praze 1857.

[2]) „Slovanské Právo v Čechách a na Moravě.“ Sv. 1. st. 3. Sepsal Dr. Herm. Jireček. Pelzel K. 45.

[3]) Pas — u, lat. passus = úžina, úzká cesta, Pass, der enge Pass, průchod = Durchgang, Pass — někomu pas skrze svou zemi dáti. Osadili mu Řekové jeden pas, aneb cestu, aby dále táhnouti nemohl. Jungmann. Slovník III.

„O jednom z nich,“ píše Tomek ve svých „Pamětech újezdu Polického,“ „totiž o tak zvaném pasu Polickém za Hutberkem, kde jméno v „pasích“ dodnes se zachovalo, praví urbář onen, dle obecné pověsti tehdejší, že byl opevněn v čas zahražování hranic českých proti Tatarům, když r. 1241. lupili Moravu a Slezsko, a že měl mezi všemi přesmyky a přechody pohraničnými v krajině té již tehdáž, jako ještě za válek novověkých vojenskou důležitosť“. [1])

Toto opevnění Hutberských pasů bylo zajisté r. 1241. toliko důkladněji obnoveno, nikoli však nově zařízeno, pravě asi jako dělo se tehdáž s opevněním brány zemské u Náchoda, kde po dnes ohromné valy spatřiti lze.

Dne 14. m. srpna r. 1745. byl zde dovoz pruský od Broumova přepaden od husarů a pandurů rakouských; Prušáci ztratili tu 10 koní a jednoho husara.

Druhá strážnice v této straně byla, jak týž urbář výslovně připomíná, kdesi u Bohdašína, střehouc pasu téhož jména. Nepodařilo se mi však strážnice té v poněmčilé krajině této se dopíditi.

Jisto jest však, že souvisela strážnice ta se strážnicí Višňovskou s jedné a se strážnicí Hutberskou s druhé strany, která na vrchu mezi vesnicí Hutberkem a Broumovem se nalézala a kde ještě dnes mohutné valy a zákopy spatřiti možno. České pojmenování strážnice ustoupilo zde německému pojmenování Hutberg — Berg der Hut = Wache = stráže.

Jiné valy, které však nepochybně ve třicetileté válce teprve vznikly, nalézáme na kopci, v levo od pěšiny z Hutberku do Lachova, na pozemku Frant. Vintra, který částˇ jich již přede 12 roky rozbořil a v pole obrátil. Též na severozápadní straně od Pěkova spatříme podobné valy, ač zachovalejší a rozsáhlejší; nalézají se na poli Frant. Steinera z Lachova a pocházejí dle mého rozumu z pruských válek.

I vedlejší prosmyk Broumovský k Ottendorfu, (Ottensdorf, Ottonis villa) ke Kunčicům (Tuntschendorf) a k Neúrodě v Prusku měl zajisté taky své strážnice, jichž jména však u krajanů německých již zanikla.

Jako u Vižňova a Halbštatu, vrazili i zde Prušáci r. 1866. do Čech a osadili přední a důležitá tato místa se vší pozorností.

Se strážnicí Hutberskou souvisela strážnice Polická, která své starobylé pojmenování až dodnes podržela, ačkoliv ji Poličtí,

[1]) Tomek: „Příběhy kláštera a města Police“ str. 6.

sady ku procházce na ní založivše, novomodně „Ferdinandsbergem“ chtěli přezvati.

Strážnice tato nalézá se na vysoké stráni, nad pravým břehem říčky Ledhujky nad samým městem Policí, jemuž hrdě vévodí a s níž se roztomilá vyhlídka do prosmyku Polického, jakož i k vrchu Ostaši, vesnici Žďáru, Č. Metuji, Petrovicům atd. otevírá.

O této důležité strážnici napsal V. Vl. Tomek ve svém již často připomenutém „Újezdu Polickém“: „Dost možná, že název Strážnice nad samou Policí pochází ještě z těchto dob (ze 13. století totiž, kdy o Polickém újezdě zmínky se činí) od některého stanoviště tehdejší hraničné stráže, které tu snad bývalo ku hlídání nejobyčejnější stezky lesem, vedoucí nejpřirozeněji údolím Medhuje a Ledhujky.“

Ačkoliv Tomek v tomto svém, před čtvrt stoletím již vydaném spisu nehleděl zejména k důležitosti strážnic českých, pronesl zde přece platný úsudek znalce o strážnici Polické.

Uvážiti dlužno, že účelem této strážnice bylo stříci nejen hlavního prosmyku Policko-Broumovského, nýbrž i obyčejné stezky, která Suchodolem na Slavné odtud pak k Merzdorfu a Ottendorfu nad řekou Stěnavou se vine.

Za touto strážnicí Polickou měli sousedé Poličtí pro svůj dobytek, jejž vedlé živností městských chovali, rozsáhlé pastviny na straně ku Žďáru, nyní v pole obrácené; z těchto pastvin platila obec Polická vrchnosti své ročně 12 grošů ve dvou lhůtách. Na téže strážnici zřízena jest v m. červenci r. 1639. po druhém loupeživém vpádu vojska Švédského domácí stráž několika mužů k tomu najatých a zbraní střelnou vydržovaných, aby odtud dobře střehli celé krajiny, o blížícím se nebezpečí zprávy ihned podávali a menším tlupám nepřátelským se opřeli. Strážníci ti, jichž bylo v Polici 15, byli najati dne 18. m. července 1639. na 5 neděl do 22. m. srpna, potom však dále do 27. m. prosince a opět na delší čas. Na jejich vydržování platilo město Police třetinu a panství dvě třetiny útrat.[1])

Mezi Policí a Hronovem vypíná se nad malebným údolím řeky Metuje u samého mlýna Kozínku jiná strážnice. Jest to vysoký, celým údolím ovládající a na pravém břehu řeky Metuje se nalézající vrch, na jehož temenu dosti místa prostranného pro tehdejší stráž se nalézá. Strážnice tato střehla nejen hlavního prosmyku, nýbrž i prosmyku vedlejšího, s hlavním souvisícího a do ciziny vedoucího,

---

[1]) Tomek: „Příběhy Polické“ str. 24., 120.

t. j. prosmyku podél potoku Židovky, který právě naproti ní pod strání Kněžnicí do Metuje se vlévá, k Vysoko-Srbské, odtud pak k městysi Machovu, dále k Pastrkovu (Passendorf), k Radkovu (Wünschelburg) a dále k Neurodě v nynějším Prusku se táhnoucího. Pozoruhodno jest, že pod touto strážnicí stojí hospoda „Střezina“ zvaná a že louka, kolem bělidla Hronovského se rozkládající a až k prvním domkům Dolejšího Dřevíče se táhnoucí, sluje louka Střezinská, jména, která původem svým ku strážnici jasně poukazují.

Hned po této strážnici následovala strážnice či varta Horno-Radechovská, nalézající se uprostřed této obce na vrchu, na němž dnes zvonice jest postavena a s níž daleko široko možno zříti. Tato strážnice střehla poboční stezky od Náchoda ke Hronovu tudy vedoucí. Lid říká zde posud „na vartě.“

Nejpřednější a zajisté i nejdůležitější strážnicí byla strážnice Borovská. Jest to vysoké a táhlé, na samém pomezí Česko-Kladském se vypínající a celým, od pruské vesnice Slaného k pruskému městu Levínu, dále pak k Dušníku se táhnoucím údolím ovládající návrší, jehož pruská strana jest příkrá, téměř nepřístupná a poněkud křovím porostlá; strana však k Čechám obrácená tvoří mírný svah. S temene této strážnice, na níž pro mnoho set lidí jest místa, otevírá se oku našemu do Kladska i do Čech roztomilý, utěšený pohled, jenž zároveň vydává svědectví, jak důležitou někdy strážnice Borovská bývala. Pod ní rozkládají se totiž v úrodném a malebném údolí, jež šumný potok Slánský protéká a jímž někdy, jak jinde jsem již vypravoval, staroslavná stezka Kladsko-Polská vedla, první pruské dědiny, v nichž ještě hlahol jazyka českého se ozývá, které však rychlým krokem nás opouštějí, aby Germanie velikou říši rozmnožily. Slaný, v němž město Náchod svůj velkostatek má, Žakeš, dále známé lázeňské místo Chudoba se svou výtečnou kyselkou, Jelenov (Gellenau!), Levín a dále zbytky starobylého a za časů Koldů pověstného hradu Homole, pod nímž cesta k Brdu (Wartě) do Polska vedla. Jako brána zemská u Náchoda na rozhraní Čech a Kladska stála, tak nacházela se na hranicích Kladska a Polska strážnice při hradu Brdu (Wartě), kteráž zemské stezky dále střehla. Jest tudíž Warta německá téhož původu a významu jako naše strážnice. A „Wart“ a „Hutů“ (Landshutů) mají Němci po svých hranicích též hojně. Na straně severovýchodní strážnice Borovské vystupuje

v pozadí naše Sněžka, Broumovská strážnice se Stěnami, blíže pak strážnice Polická a Hronovská. Na jihozápadě uzříme opět velikou strážnici Ohnišovskou, o níž později pojednám, za níž staroslavné Opočno s památnou Dobruškou a jinými a jinými dědinami v rovinách českých mile nás překvapují.

Důležitosť strážnice Borovské byla v nejstarších i v novějších dobách veliká; s ní viděli strážníci do celého údolí sousedního Kladska a pozorovali zdaleka již táhnoucího nepřítele, jelikož jen touto cestou volně mohlo se do Čech přijíti.

Jakmile strážníci Borovští nějaké nebezpečí z ciziny pozorovali, dali se strážnice své ihned potřebné znamení, jež pak strážnice Ohnišovská, po té pak ostatní strážnice, jako Rovenská, Krčínská, Provodovská, Náchodská atd. opětovaly. A tak byly téměř v okamžiku, jakoby telegraficky, veškery strážnice pohraničné a s nimi zároveň veškeré pohraničné i krajské obyvatelstvo o hrozícím nebezpečí zpraveno a každý spěchal, aby činil, co jemu v tak vážné době činiti dlužno: chránit vlasti své.

Byla-li strážnice Borovská se svými výběžky dobře osazena, nemohl nepřítel s této strany do Čech nikdy vraziti, neboť dříve ještě, než přiblížil se pomezí českému u Náchoda, mohl s této strany kamením a střelami téměř zasypán, nebo zaskočen a od ostatního postupujícího voje odtržen býti. Domácí strážníci, Borovskou strážnici hájící, mohli však z kraje neustále posilu dostávati a nepříteli bez přestání škoditi.

Velikou důležitosť strážnice této poznala velmi dobře vláda pruská, která, nabyvši mírem Vratislavským (dne 11. m. června 1742.) hrabství Kladského, při pozdějším vyměřování a určování zemských hranic mezi královstvím pruským a českým, tuto strážnici, jak lid posud si vypravuje, zvláště si vymínila a tak přirozenou hranici zemskou překročivši, důležitou tuto strážnici království českému odňala a nepřirozené hranice své tímto spůsobem hluboko do Čech, až pod strážnici posunula a je kamennými mezníky označila. Když později sedmiletá válka vypukla, byla strážnice Borovská ihned Prušáky trvale osazena, kteří odtud se strážnicí Ohnišovskou a dědinami pod ní ležícími, v stálém spojení byli.

Když r. 1830. v sousedním Kladsku cholera vypukla, musili nejen občané Borovští, ale i jiní z panství Náchodského ze vzdálí 4—8 Km. na strážnici na stráži státi, aby nikdo z Pruska semo

nepřešel a nemoci té nezanesl. Po té přišlo vojsko, které občany vystřídalo. Pro vojáky stavěly se v Borové tři stavení, čartáky zvané, které ve 14 dnech zhotoveny býti musily. Sedláci na ně z panských lesů dříví vozili a dobře za to placeni byli; dostávalif od stěny 4 zl., od trámu 4 zl., od krovu 2 zl. a od povalu 1 zl. Takový jeden čarták stál též na strážnici Borovské. „Ale kdož může řízení Boží zameziti," praví se v památní knize školy Borovské, „vojsko všude po hranicích stálo a přece nemoc sem se dostala. Když se vidělo, že nemoci zabrániti přístupu nemohou, tedy zase vojsko pryč odtáhlo, tak že jen 5 dní ve staveních pro ně postavených přebývalo." Když vojsko odtáhlo, musili občané opět hranic stříci. Později byly čartáky ty ve dražbě na zámku Náchodském prodány.

Ale i ve válkách francouzských byla strážnice Borovská, vždy dobře osazena a vojenské hlídky zde neustále tábořily.

I v poslední válce r. 1866. zmocnili se Prušáci hned dne 26. m. června této důležité strážnice, později pak i strážnice Ohnišovské u Dobrušky a stálý jezdec udržoval trvalé spojení mezi oběma strážnicemi, přinášeje a odnášeje důležité depeše vojenské. Když pak po ukončení neblahé této války důstojnictvo naše krajinu pomezní ohledávalo a na strážnici tuto vystoupilo a výhody, jaké tato posice každému strategovi poskytuje, poznalo, velice tomu se divilo, že tak veledůležité místo před započetím války naším vojskem osazeno nebylo a jeden z přítomných vynikajících generálů řekl: „Pak není divu, že jsme musili prohráť. Kdo se takových posic již napřed sřekne — nemůže býti vítězem."

Nejbližší strážnice prosmyku Náchodského byla zajisté na památné „Zemské Brance" nad Starým Městem u Náchoda, o níž tuto obšírněji promluviti hodlám.

Mezi žlaby Úpy a Metuje [1]) zdvíhá se ohledem strategickým veledůležitý hřbet Rybnický, který na severu končí v okolí Novo-Městském. Hřbet tento zavírá příchod do Čech se strany Kladské. Silnice, jež od Vratislavě a Svídnice, od Frankensteina a Kladska do Čech vedou, spojují se všecky na východě tohoto hřbetu v údolí Metuje nad Náchodem, načež berou se společnou silnicí na západ Náchoda přes nejnižší dílec tohoto hřbetu, t. j. přes mělké sedlo

---

[1]) Fr. Hellwald „Země a obyvatelé její" str. 210.

Vysokovské, o 407 m. výše nadmořské, odkudž do údolí Úpy k Josefovu a Hradci Kr. se spouštějí. Sklon do údolí Úpského jest na všech stranách velmi příkrý, průchod pak těsný a obtížný.

Na východní straně tohoto hřbetu Rybnického a to nad Metují u St. Města blíže Náchoda vypíná se hrdě strmý výběžek (410 m.), jenž „Brankou" od pravěku jest nazván. Lid okolní rozděluje pak Branku na Malou a velkou Branku. Jdeme-li totiž stezníkem od Starého Města k Šonovu, říká se, že jdeme přes malou Branku; jdeme-li však stezníkem od Starého Města k Vrchovinám, říkáme, že jdeme přes velkou Branku. [1])

Přístup ku Brance jest z Náchoda a tudíž i z ciziny, které jenom Náchodem na Branku jest se ubírati, příkrý, z kraje pak, jako od Č. Skalice, Šonova, Provodova volný. Tvoříť Branka do kraje Čech mírný, táhnoucí se svah. Jdeme-li z Náchoda na Branku, spatříme po pravé straně strmý, o samotě stojící kopec, jejž Homolkou zovou.

Branka a Homolka jsou od sebe as 400 m. vzdáleny a tvoří jaksi postranní zdě brány, mezi nimiž úzký prosmyk, pravý to vchod a přístup do brány, se nalézá. A tímto súženým vchodem mezi Brankou a Homolkou vede jediná cesta z Čech do Kladska a odtud dále do Pruska a jindy do Polska, totiž památná cesta Kladsko-Polská, o níž v prvém oddělení jsem již promluvil. Jiné cesty do Čech s této strany nebylo a není. Nepřátelské proudy, tudy do Čech se hrnoucí, musí zde stěsnati se v jediný úzký, mocný proud, jejž hajitelé Branky a Homolky velmi lehounce potírati mohou, dostávajíce z kraje stálé a čerstvé posily.

Neznám věru v celých Čechách přirozenější a důležitější bašty této! Sama božská příroda postarala se velemoudře o hájení vlasti naší, určivši toto místo ku přirozené a mocné její obraně. Jest to pravá „brána zemská" (porta regni, porta terrae), poskytující neb zamezující průchod kterémukoli voji cizáckému — zamezující volný průchod tenkráte, když hajitelé v čas branku osadili a nepřítele opatrně a zmužile očekávali — poskytující však volného průchodu

---

[1]) Srovnej: „Slovník Naučný" II. 217. Erben: „Květy" III., č. 44., str. 348. Dr. Herm. Jireček: „Právo slovanské" I., 14. Vocel: „Pravěk země České", 299. Tomek: „Děje království Českého", 54. Ludvík: „Památky Náchoda". Hraše: „Zemská stezka Kladsko-Polská a strážná brána u Náchoda". „Památky Arch." VIII., 443—456. a Fr. Hellwald prve jmenovaný.

do vlasti, jest-li domácí stráže branku osaditi opomenuli a tudíž jaksi mlčky „klíče zemské“ jemu odevzdali na znamení, že nejen oni jemu se vzdávají, ale že i celá vlasť jemu se podrobuje. A jako cizincům špatně zde se dařívalo a daří, pak-li domácí strážníci povinností svých dbalí byli, tak zase dařilo se zde velmi zle domácím strážníkům a s nimi i celé vlasti, pak-li zapomněli na své starověké povinnosti.

Kdo má Branku Náchodskou ve svých rukou, o tom vším právem můžeme již napřed říci, že jest vítězem v boji, sotva započatém.

A velikou důležitosť této Branky zemské poznali předkové naši předobře a proto přičinili ku přirozenému její opevnění ještě opevnění umělá a pracná, která zachovavše se nám u velikých rozměrech až po naši dobu, mezi nejstarší tohoto spůsobu v Čechách náleží.

Jsou to totiž rozsáhlé a obrovské valy na Homolce a zbytky takýchtéž valův a zákopů na Brance při straně Vysokovské, kteréž místem až 5 metrů výšky dosahují. Jak Branka tak i Homolka jsou na temeni svém v dokonalou rovinu a tudíž i k táboření a ku střehnutí a bránění náležitě upraveny.

Vyhlídka, jaká se nám s Homolky a Branky daleko široko otevírá, jest přerozkošna. Na východě vystupuje hrdě na ostrohu (95 metrů) nad klikatou Metují památný hrad Náchodský, pod nímž staroslavné město Náchod, dále pak k cizině lázeňská Bělovec, již bujné lesy malebně obrubují, mile se rozkládají. Za nimi vystupuje pověstná Homole, známá Hejšovina s Borem při horách kladských. Dále viděti jest pod Homolkou a Brankou dědinu Staré Město (Staré město Náchod), o němž se domnívám, že je založili první „Chodové“ čili strážníci Branky zemské, jejichž povinností bylo, jak jsem již na str. 86. pověděl, na Branku choditi a jí stříci. Na západu zdvihá své týmě Vysokov, památný z r. 1866., kde naše voje po tuhém a zprvku dosti vítězném boji přemoci pruské 27. dne m. června 1866. podlehly. Dále uvidíš v kraji Č. Skalici, Josefov, Hradec Králové, blíže pak Opočno s Dobruškou a okolními, požehnanými dědinami a luhy.

Jako pasy Hutberské, tak mohl i úzký průchod mezi Brankou a Homolkou v čas nebezpečí býti zatarasen, což se zajisté často, jmenovitě však za doby Tatarův (1241.) stalo.

Zatarasil-li se uzounký průchod mezi Homolkou a Brankou, tvořily obě tyto vysočiny pravé zdě brány, skutečnou hrázi, za níž vojsko naše vydatně a beze škody mohlo se brániti.

Že předkové naši i přední částky Branky, k Náchodu a tudíž i k cizině se táhnoucí statně chránívali, toho památkou jest starobylé pojmenování rolí, na levém břehu řeky Metuje se rozkládajících, jimž se říká „na bojišti.“

Sluší připomenouti, že na Brance stála někdy vesnice jménem Dobenín. Rozkládala se asi v těch místech, kde dnes dědina Václavice s památným, starobylým gotickým kostelíkem sv. Václava stojí. Kostel sv. Václava ochrance země české (patronus termini, regionis) nalézáme, jak později povím, na mnohém pomezí českém, jakoby na stráži stojící.

Tato vesnice Dobenín[1]) s kostelním podacím patřila k dekanátu Dobrušskému a činí se o ní zmínka v listinách ještě v letech 1359—1417. V dobách Husitských zdá se, že spustla nadobro, jelikož po těchto dobách o ní se již více nemluví a nepíše. Na její troskách povstala vesnice Václavice. Zda-li „Dubno,“ myslivna a dvůr blíže Václavic se nalézající s Dobenínem souvisí, pověděti neumím, připomínám však, že náhled ten v krajině té není novým.

Dlužno jest mi promluviti zde ještě o historické události, která na Brance, blíže Dobenína za krále Vratislava r. 1068. se sběhla.

Když r. 1067. dne 9. m. prosince Pražský biskup Šebíř zemřel, chtěl král Vratislav svého dvorského kaplana Lance, probošta Litoměřického, učiniti biskupem Pražským, k čemuž podtají pracoval, jelikož bratří jeho, Kunrát a Ota, knížata Moravští, si přáli, aby bratr jejich Jaromír na toto místo povýšen byl. Jelikož přední župané, páni a vladykové, jakož i čelnější mužové stavu duchovního, jimž právo ke hlasování na sněmu, v jehož moci volení biskupa bylo, příslušelo, právě tehdáž v ležení na hranicích Kladských pod Krkonošemi bojovně se strhli, řekl Vratislav, že nepotřebí o volbu tu svolávati sněm zvláštní, ale že věc ta může hned na místě vykonána býti. Myslilť prý Vratislav, že pomocí zbraně svých věrných volbu tu ve prospěch probošta Lance řiditi bude.

„Sněm k volení biskupa nového,“ vypravuje Palacký „držán tedy v měsíci červnu 1068. nedaleko hranic zemských, ve vojenském ležení u Dobenína pod širým nebem. (Ventum erat ad custodiae portam, qua itur in Poloniam; et in loco, qui dicitur Dobenin, dux

---

1) Kosmas str. 141—145., Balbín Miscellan. V. str. 34., „Časopis Musea Českého“ r. 1845., D. I. str. 55., „Slovník Naučný“ D. II., Palacký k. III. Čl. 6. str. 324—5.

convocat populum et proceres in coetum ibi omnes majores natu hujus gentis, ibi proceres et comites, ibi qui sunt in clero meliores, aderunt, quorum in arbitrio stat episcopalis electio. [1])

Knížata i nejvyšší úředníci zemští stáli vedle Vratislava sedícího uprostřed a otočeni byli dlouhým kruhem kněží, pánův a županův sedících, za nimiž pak postavili se vladykové. Vratislav, povolav k sobě Lance, ukazoval a chválil ho lidu, i odevzdal mu prsten a hůl na znamení, že volí ho k biskupství. Ale na místě obyčejného v takové chvíli plesání, slyšeti bylo ve dlouhých řadách sněmovníků jen hlasy reptajících. Nádvorní župan, čili palatin Kojata Všeborovic, přední tehdáž mezi pány českými, nemoha se déle zdržeti, jakož byl muž obyčejův nelíčených, drbnul knížete Otu, jemuž po boku stál, řka: „Co tu stojíš, jako špalek? proč nezastáváš bratra? nevidíš-li, kterak syn knížecí (Jaromír) se zamítá a cizinec, jenž přišel otrhaný do této země, sází se na stolici biskupskou? Však ruší-li kníže náš přísahu otce svého, chraniž Bůh aspoň nás, abychom my z otcův svých neudělali křivopřísežníkův před tváří jeho. A nehodí-li se bratr tvůj Jaromír dosti k důstojenství takovému, proč nelíbí se zástup našich kněží, rovně tak učených, jako Němec tento? O kéž bychom jen měli tolikero biskupství, kolik počítáme našincův k nim spůsobilých! Bude-li pak cizozemec nad krajana upřímněji přáti vlasti této? Ba podstoupíme raději cokoli, nežli bychom svolili k volení Lancovu!“

V týž smysl mluvil také Smil Božejovic, župan Žatecký; oba pak chopivše za ruce Kunrata, Otu i Jaromíra, vystoupili z tábora s pohrůžkami. Voláno všude do zbraně, sněm pak rozešel se u velikém rozjitření a většina následovala knížat nespokojených, již u Opočna rozbili stany své.

Tím poděšen Vratislav tím více, že již částka vojska jeho překročila byla hranice tak, že viděl se opuštěna téměř ode všech. A vrátiv se do Prahy, potvrdil volení Jaromíra i bratří laskavě přivítav, propustil je v pokoji.

Martin Gallus, jenž ve 12. století žil při dvoře polského krále Boleslava III. Křivoústého (r. 1139. uvádí se jako kaplan) vypravuje k roku 1108., že byla v hlubině lesů (Náchodských) svedena bitva (in maedio silvarum praelio commisso.) Snad se boj ten sběhl

[1]) Cosmas str. 142.

mezi Náchodem a Starým Městem, na návrší, jemuž lid říká posud „Na bojišti“, aniž by původ toho názvu historicky znám byl.

Strategickou důležitosť Branky znali a znají Prusové velmi dobře; od času Bedřicha II., který, kdykoli do Čech válečně vtrhl, na tomto površí vojska svá vždy táborem rozkládal, což naposled r. 1778. učinil, až na dny naše jest první starostí Prusů, aby hned, jakmile do Čech vtrhnou, nejdůležitější posice strategické na Brance se zmocnili a ji lidem svým dobře osadili. Majíce pak Branku ve svých rukou, mají klíč k celé vlasti v plné své moci. Důkazem toho jsou dějiny poslední války naší s Pruskem. Hned večer dne 26. m. června 1866. osadili totiž pruské hlídky přední kopce Branky, ráno pak, dne 27. m. června 1866. upevnili se časně na Brance, záseky v lese, městu Náchodu patřícím, učinivše. Dříve ještě, než statné naše voje od Nového Města n. M., Dobrušky, Opočna, Bohuslavic a jiných míst v kraji úpatí Branky u Provodova a Šonova dosáhly, byli Prusové na Brance již úplně pohotově a přivítali naše vojsko, bodákem na výšiny Branky ženoucí, z lesa a zásek hustým deštěm kulí ze zadovek a děl. Další průběh a výsledek jest znám. Po krutém, krvavém boji bylo našim statným vojům k České Skalici couvnouti. „Ta Branka se vymstila na rakouském vojsku!“ [1])

S Brankou Náchodskou souvisela strážnice Provodovská, kdesi nad vesnicí Provodovem, stranou k Novému Městu n. M. na Brance se nalézající. O strážnici této vypravuje Jos. Myslimír Ludvík [2]), že u samé Branky jest les, k Šonovu patřící, zván od starodávna „strážiště“ a že r. 1646. patřil k Šonovu les Strážiště, v němž duby, boroví atd. se nacházelo. Strážiště to nalézalo se tedy kdesi v objemu lesů Náchodsko-Šonovských, tedy na Brance. [3])

Ludvík uvádí, že i clo při této strážnici se vybíralo. Ačkoliv jsem se vynasnažil, abych strážiště toto nalezl a poznal, nemohl jsem toho nikterak dosíci.

Lid obecný, na jehož výpověď v ohledu tom vždy velkou váhu kladu, zvláště pak starší lidé, o strážišti tom nic mi neuměli pověděti a na mapě katastrální o něm zmínky není.

---

[1]) Pavel Albieri: „1866. Vojenské novelly ze sedmidenního tažení.“ V Praze. Nakladatel A. Reinwart.

[2]) Josef Myslimír Ludvík: „Památky města Náchoda.“

[3]) Rojek v „Pam. Arch.“ D. 8., str. 542.

Toliko z polohy jednoho, lesíkem posud porostlého nad myslivnou Provodovskou se nalézajícího, vyvýšeného místa lze souditi, žeby strážiště to v těchto místech bylo bývalo. S místa toho velmi dobře viděti jest strážnici Krčínskou i Branku zemskou; žeby však clo se bylo vybíralo, toho nepřipouštím, jelikož, jak později ukáži, clo vybíralo se u strážnice Krčínské, odtud 3 Km. vzdálené.

Dlužno ještě zmíniti se o staroslavné vesnici tržní Provodovu, kde obě stezky se sbíhaly, kde bylo střediště veškerého obchodu s cizinou a kde hlučné trhy dlouho, až snad do založení města Náchoda, se konávaly. Jméno své dostala obec tato od „provodu" či „průvodu", jaký strážníci pomezní kupcům, vojsku a knížecím úředníkům, tudy do Kladska a Polska jdoucím, dávali, t. j. je doprovázeli, aby se jim nic zlého nepřihodilo.

R. 1213. daroval král Přemysl Otakar I. Újezd Polický, ves Provodov a Nesvačilov (nynější Šerč?) se vším příslušenstvím klášteru Břevnovskému a Přemysl Otakar II. přenesl v posledním roce panování otce svého, krále Václava I., jakožto „mladší král český" (junior rex Bohemiae) privilegiem, opatu Břevnovskému Martinu dne 6. m. září 1253.[1]) daným, trhy tyto z Provodova (quoddam forum regium in provincia Hradecensi constitutum vulgariter „Provodov") do Police (ad alium locum Policz nomine) pro větší pohodlí (propter majus commodum), tak aby tu býval trh každou středu a opat Bavor postoupil r. 1305. ves Provodov s poplužním dvorem Benešovi z Vartmberka, županu Kladskému, k užívání doživotnímu.

Roku 1530. prodal Jakub, opat Břevnovský, dvůr poplužní v Provodově, ves celou, Šerč s podacím kostela sv. Václava na Dobeníně Vojtěchu z Pernštejna za 400 kop grošů pražských k Novému Městu nad Metují.

Zdá se mi, že se strážnicí Náchodskou byly ve spojení dvě strážnice či varty a to Jesenická a Jaroměřská. První nalézá se při téže osadě na vrchu, po dnes Varta zvaném. Výška jeho obnáší 227 m. nad hladinou mořskou. Vystoupíme-li na vrch ten, máme před sebou dosti krásný rozhled na sever, východ a jih; jen ku straně západní jest vyhlídka blízkým lesem Borem překažena. Na straně severní vidíme ve vzdálenosti 2 Km. osadu

---

[1]) Tomek: „Příběhy Polické" str. 10.

Říkov, za ní Třebešov, Zájezd a Malou Skalici či Skaličku. Posledně jmenovanými osadami třemi béře se, jak známo, zemská cesta Kladsko-Polská od Jaroměře k Náchodu. K severovýchodní straně dobře viděti lze i vrch Dobrošovský nad Náchodem, na východ Nové Město nad Metují a k jihu přehledneme osady Jesenici s Městcem a okresní silnici od České Skalice k Opočnu a od Jaroměře k Novému Městu vedoucí. Na straně jižní a dále jihozápadní můžeme viděti přes Šestovice návrší u Jásené a konečně pevnosť Josefov. V dávných dobách, pokud nebyla ještě vystavena pevnosť Josefov, bývalo v okolních obcích vždy vojsko, které na vrch ten na stráž docházelo. Tam stával sloup dřevěný, jehož výška obnášela 7 m. a jenž měl ve průměru 0·5 m. Byl opleten slamou, do které smůla byla dávána. Takové sloupy postaveny byly též na vrchu Dobrošovském nad Náchodem a na Balcarově kopci u Jásené. Stráž Jesenická byla povinna pohlížeti k vrchu Dobrošovskému; vzplanul-li sloup na tomto vrchu, bylo jí též sloup této strážnice ihned zapáliti. Po té zapálen jesti sloup u Jásené. To stalo se vždy, když nepřítel prosmykem Náchodským do Čech vtrhnouti se chystal. Zvláště v pruských válkách bylo prý zapalování výstražných těchto sloupů velmi důležito. Sloupy ty stávaly až do r. 1826.

Když po r. 1820. měřiči krajinu tu vyměřovali, aby katastrální mapy založili, nazvali vrch Vartu „Franzbergem“ podle obrazu sv. Františka Xav., který zde na kříži jest zavěsen.

Druhá strážnice byla Jaroměřská a nalézala se při hlavní stezce Kladsko-Polské. Strážnici tu najdeme brzy, jdeme-li po nynější silnici říšské od kostela sv. Jakuba vzhůru k náměstí; hnedle za mostem a to po pravé straně spatříme násep, z kamene vyzděný a varta nazvaný, jenž místy již jest pobořen. Hned za domy, na vartě stojícími, podél mlýnské struhy táhne se ulice, které na valech říkají.

Tato varta Jaroměřská jest nepochybně poněmčená strážnice česká, o níž v jednom zápisu z r. 1143., kdež Lužany ves (7 Km. jih.-záp. od Jaroměře) s celým lesem mezným a tutéž Újezd (5 Km. sev. od Králové Hradce) až ku Stráži (usque ad custodiam, quod vulgariter dictum „straza“) se připomínají, zmínka se činí. [1])

[1]) Erben: „Regesta“ I., 107. Rojek: „Pam. Arch.“, D. VIII.. str. 544.

V Hradci Králové byla na předměstí slezském, tam, kde později chrám sv. Pavla byl postaven, též strážnice, jíž se „na Březině“ říkalo.[1]) I této strážnici bylo této stezky stříci.

Strážnicí Krčínskou nazývá se návrší na pravém břehu Metuje nad městečkem Krčínem příkře vystupující a ku Provodovu a Novému Městu nad Metují s rozsáhlou rovinou volně splývající. Odtud viděti na východě ku strážnici Borovské, jakož i k horám Orlickým; na jihu viděti část obce Sepské, dále Černčice, Slavětín, na západě Nahořany, Jesenici, Josefov, na severu Šonov, Provodov a jiné a jiné dědiny. Hned pod strážnicí tou na jedné skalce na levém břehu Metuje stávala někdy tvrz Krčínská, snad již ve 13. století založená, která v 16. století obdržela název Budín.[2])

Ve válkách Husitských byl Krčín sídlem Orebitův. R. 1421. vpadli Jaroměřští se svým král. hejtmanem panem Hynkem Červenohorským z Náchoda brannou mocí do Krčína, rozplašili a povraždili lidi v kostele a hejtman dal svého koně z památného kalicha ku potupě Husitův napájeti. Tenkráte spustošeno i tvrziště Krčínské.

R. 1874., kdy železnice od Chocně ku Broumovu tudy vedoucí, se stavěla, zbořeny jsou zbytky někdejšího tvrziště Krčínského (Budínského) a na místě, kde někdy stávalo, postavilo podnikatelství této dráhy Hügel a Sager velký balvan s nápisem na památku.

Pod strážnicí tou vedla poboční cesta Kladsko-Polská od Provodova po mostě přes Metuji podle tvrziště ke Spům, Dobrušce atd. jak jsem v I. oddělení byl vypravoval. Při této strážnici nalézala se celnice, při níž nejen od cizích, ponejvíce polských a tudy táhnoucích kupcův, ale i od domácích obchodníků, tudy se ubírajících, clo od pradávných dob se vybíralo.

Listinná památka toho nalézá se posud v městském archivu Náchodském; prosíť totiž měšťané Náchodští pověstného Jana Koldu ze Žampachu a na Náchodě,[3]) aby jim ponechal vybírání cla při mostu přes řeku Metuji blíže obce Slánské na Kladsko-Polské cestě na hranicích kladských. Zníť listina ta, již pro důležitosť doslovně zde podávám, takto:

[1]) „Pernštýn“, č. 9., r. 1881. „Z českých údolí“ od prof. J. V. Práška.

[2]) Prof. August Sedláček: „Hrady a zámky“, D. II., str. 158.

[3]) Listina ta nemá data; dle písma, kteréž jest totéž, jako na jiných listinách, za Koldy psaných, jakož i dle jiných okolností souditi dlužno, že svědčí Janu Koldovi, hrabivému pánu, jenž od r. 1437., kdy Náchoda dobyl až do r. 1441., kdy z Náchoda tajně prchnul, na Náchodě vládnul.

„Urozený, mnohomocný pane, pane náš milostivý“! Jakož na Vaši Milosť vznesli sú lidé Milosti Vaší zboží Homolského [1]) o tom penízi, kterýž u nás a v městě Vašem (t. j. v Náchodě) na mostě platí, prosíce Milosti Vaší, abyste jej složili, i ráčiž Vaše Milosť věděti, kterak smi my k bírání toho peníze (cla) přišli. Když pan Trčka a pan Jan Holý [2]) drželi sú Náchod a zboží Homolské, tu smi my na ně vznesli, že nemámi nač mostuov opravovati a oni sú nám svolení učinili, abychom z těch lidí i z jiných z vozů po penízi brali a na to mosty opravovali a jestli že bychom my nebrali, že oni sami chtěli bráti, neb buoh ví, že jest to obec velmi chuda a jiného žádného platu nemá než ten peníz!

Item také Vaše Milosť rač věděti, že lidé Vaší Milosti zboží Homolského — a zvláště ze vsi Slaného (v Kladsku), ti peníze toho neplatí, neb když nám toho potřebí jest, pomáhají nám lesů voziti k mostu. I Vaše Milosť to vědúc, Vaše Milosť rač nás v tom opatřiti jako pán náš milostivý; neb rač Vaše Milosť věděti, že súsedé naši (Náchodští), kteříž kupčí, musí platiti **cla** všudy v okolí, jakožto v **Krčíně** i jinde.“

Šest Km. jižně od strážnice Krčínské, mezi obcemi Ohnišovem a Valy, 4 Km. východně od Dobrušky, zdvihá se velkolepá, posud některými zbytky starých valů opatřená strážnice Ohnišovská, o níž na počátku, když jsem o strážnici Borovské promlouval, jsem se zmínil. Strážnice Ohnišovská jest vysoký, mohutný kopec, na němž dosti prostranná rovina se rozkládá, s níž daleko široko do kraje i do hor můžeš zírati. Strážníci, zde stojící, měli povinností, stříci cest, které tudy z Kladska a to od Levína k Olešnici, odtud k Bystrému a k Ohnišovu a od Ohnišova ke Spům a tedy k cestě Kladsko-Polské s jedné a od Ohnišova podle Valů ku Provozu a odtud k Dobrušce a tak ku cestě Kladsko-Polské se strany druhé, vedly. Že místní jména Ohnišov, Valy a Provoz původem svým ku strážnici této a obchodním cestám v její okolí patří, nelze popříti.

Významné jest ústní podání o dědině Ohnišovské a její strážnici. Na strážnici Ohnišovské stávali prý v dávných už dobách stráže, vojáci pomezní, kteří prý cesty do Pruska vedoucí hlídali,

---

[1]) Homole, prusky: Hummel, Hummelberg, isolovaný, příkrý kopec mezi Levínem a Dušníkem v Kladště, na němž zříceniny hradu Homole, Koldovi patřícího, dosud zříti možno.

[2]) Jan Holec (Holý) z Nemošic a Mikuláš Trčka z Lípy r. 1427—143?

aby po nich nikdo k nám do Čech dostati se nemohl. Když viděli, že nepřítel se blíží, zapálili prý na strážnici té smolnice a dávali tak znamení daleko široko, že hrozí vlasti nebezpečí. A tu prý hned všechen lid byl na nohou.

Jako dědina Ohnišovská na východní straně této strážnice se rozkládá, tak rozprostírá se zase dědina Valská od ní na straně západní a pochodí jménem svým jenom od valů či příkopů, jimiž strážníci, u větším počtu zde tábořící, byli pro bezpečnosť obehnáni, opevněni.

A jako Provodov u Náchoda od „průvodu", jejž strážníci odtud všem kupcům, do ciziny Brankou se ubírajícím dávali, aby jim nic zlého na cestě se nepřihodilo, tak obec Provoz nad Dobruškou od průvozu (provozu) jméno své vzala, jelikož tudy od Opočna, Dobrušky k Olešnici a odtud do Levína v Kladště a naopak zase z Kladska do Čech zboží různé se provážělo.

V pruských válkách za Bedřicha II., jakož i ve válkách francouzských tábořilo zde nepřátelské vojsko neustále.

Asi 6 Km. jižně od strážnice Ohnišovské vypíná se nad obcí Rovným, směrem k Solnici velká strážnice Rovenská, jejíž povinností bylo, stříci cesty od Bystřice z Kladska tudy jednak k Opočnu a k Hradci Králové, jednak k Solnici, Rychnovu a dále k jihu vedoucí.

Hledaje strážnici tuto, spatřil jsem stařenku na návsi v Rovném i ptám se jí: „Babičko, kde máte tady strážnici?" „Panáčku", odpovídala, „tamhle je strážnice!" a ukázala na vrch, východně od Rovného se vypínající. Strážnice ta jest táhlý, od Rovného východně vzdálený a 760 m. vysoký vrch, který na severovýchodní straně s vysočinou Orlických hor splývá. Úbočí na západ a poněkud i na jih porostlé jest prořídlou, zakrnělou smrčovinou. Vystoupíme-li na temeno vrchu, otevírá se nám do dalekého okolí přerozkošná vyhlídka.

Na severu uvidíme před sebou roztomilé údolíčko „Rozkoš" a „Hluky" zvané, kudy vedla jak známo stará cesta Bystřická od Kladského města Bystřice k Deštné, do vnitř země k Dobrušce.

Této cesty stříci bylo úkolem strážnice Rovenské.

Nad údolím tímto vystupuje dále hřbet Kounovský a Nedvězský, za kterým v pozadí vyzírá dědina Sendražská mezi Náchodem a Novým Městem n. M.

Máš-li oko zdravé, aneb dobrým sklem opatřené, zíráš mezi černými lesy bělavou věž kostela Novo-Městského a dále za ní

překvapí oko tvé brána zemská u Náchoda. Dobruška, Josefov, Jaroměř i Králové Dvůr můžeš pozdraviti. Ač vyhlídku na západ ruší poněkud smrčovina zde jen zakrněle rostoucí, přece sídlo Eliščino s bílou věží, jakož i nešťastný Chlum jasně znamenáš.

Od jihu vítají tě věže kostela Solnického, Černíkovského, Ličenského a Horno-Jelenského a zvou tě, na strážnici stojícího, k pokorné modlitbě. Vyhlídka na východ omezena jest pohořím Orlickým se Špicberkem, Dešenskou Kupkou a tady zvanou Kupkou jezdcovou („Reiterkoppe"), pak panskými lesy hraběte Kolovrata „Šimonovsko" a „Tulešov" zvanými. A mezi těmito lesy roztroušeno jest něco chalup, kterým se říká „Na Strakovci". Se strážnice můžeš Strakovec dobře viděti. Poptávaje se v Rovném starších lidí, co jim o strážnici známo, dověděl jsem se od nich, že obyvatelé okolní musili v nejstarších dobách čas od času zde na stráži státi a při vpádu nepřátelském oheň zapalovati a tak celé okolí na nebezpečí upozorniti a vzbouřiti. Za tuto službu užívali tito strážníci okolních pozemků zdarma a byli mimo to i v pozdějších dobách všech daní prosti.

Tato Rovenská strážnice jest zároveň poslední strážnicí na severovýchodní straně Čech tak hojně se vyskytujících, což jest zajisté velice významno. Brzy totiž pod Bystřicí Kladskou, jejíž cesty strážnici této bylo stříci, jsou na Sněžníku hranice Kladska, Slezska a Moravy. Čechy vstupují tady do bezprostředního styku se svými rodnými bratry Moravany, od nichž je toliko nízké hory Žďárské odlučují.

Moravané a Čechové tvořili a tvoří od nejstarších dob jeden národ, jeden celek a nebylo tudíž potřebí, aby vlastní bratří, vlastní dítky cest, které jejich dědiny ve příčině obchodu spojovaly, tak četně a přísně střehli a strážnice v takovém množství, jak oproti jiným sousedům zřizovali.

Proto nenalézáme, pokud mi známo, od Bystřice Kladské a Rovenské strážnice až ku bráně zemské u Trstenice v Litomyšlsku žádné strážnice. Teprv u starobylé dědiny Trstenice, nad říčkou Trstenicí (Trstenice, Třtěnice a v kazimluvě též Střenice, Třenice, lat. Trstenica, Sternica, Trenyza), která až do 14. století Třtěnicí slula, od těch dob však Loučnou se nazývá, nalézáme novou přirozenou hradbu na pomezí českém a to při stezce Trstenické, tudy ze středu Moravy ku Svitavám a Litomyšli se strany jedné a ze středu

Moravy k Letovicům, Bohuňovu, Svojanovu, podle Poličky do Litomyšle se strany druhé, vedoucí.

Severně od Poličky, v údolí při potoku na západ od silnice nynější k Litomyšli nalézá se památná osada Střítěž, původiště hrabat Dejmů ze Střítěže, střehoucí stezky poboční od Trstenice k Poličce se táhnoucí.

Starobylá tato brána zemská, stojící na samém pomezí českomoravském, uvádí se ve starých listinách pode jménem „porta terrae, porta custodiae, quae dicitur na Trstenici“ a známo jest též, že clo pomezné ze zboží přiváženého i odváženého při ní se vybíralo, které pak do důchodu knížecího plynulo. [1])

Při této bráně zemské bylo, jako pod zemskou branou Náchodskou v Provodově, zároveň velké tržiště, kam kupci domácí i cizí se svým zbožím přicházeli, aby je odprodali a jiné zase koupili. Tržiště toto nalézalo se na polích tak zvaných Hrutovských, (in agris Grutou), o nichž později promluvím.

Trstenické brány zemské střehli strážníci, kteří byli osvobozeni od povinnosti stavění hradů a tažení do pole při vojenské výpravě. Bránu tuto prozkoumal prof. Aug. Sedláček r. 1868. důkladně [2]) a podal o ní velmi zajímavou zprávu. Sedláček, pracuje o topografii staré Litomyšle, přišel šťastnou náhodou v listinách na název Hradiska a prozkoumav je, shledal, že Hradisko to jest zapomenutý starý hrad Grutov či Hrutov, jenž ve středu okresu Hrutovského (agri Grutou per totum Grutou), mezi Litomyšlí, zemskou branou Trstenickou a to nad vesnicí Benátkami se nalézal. Stejného mínění jest i prof. Al. Šembera. [3])

Zdvíhát se nad Benátkami výšina, od západu k východu dále ve pláň přecházející, na jejímž kraji nachází se posud mohutná ohrada bývalého Hrutova. Místo to výškou svou nad okolní krajinu trochu vyniká a tak krajinou tou jaksi vládne. Na třech stranách spády jsouc chráněno, toliko jednou stranou se řečenou planinou

[1]) Erbenova: „Regesta“. Dr. Herm. Jirečka: Župa Litomyšlská, Vratislavská a Chrudimská do r. 1200. v „Pam. Arch.“ 1857. D. II. str. 25. a Listiny biskupství Litomyšlského r. 1350.

[2]) Hradisko Hrutovské u Litomyšle. Podává Aug. Sedláček. „Pam. Arch.“ D. VIII. str. 59.

[3]) Fr. Palackého místopis I. 2. p. 407.

souvisí. Nicméně nedostatek vody na tomto povýšeném místě nebýval, poněvadž na úpatí svahu nepříkrého teče řeka Trstěnice či Loučná, tak že obyvatelé vodou snadno zásobiti se mohli.

Objem hradiště jest dosti značný. Největší délka vnitřní prostory obnáší asi 152 m. a šířka 105 m., tak že celá plocha asi 160 arů obnáší. Podoba jest vejčitá, na severozápadní straně i hranatá.

Valy, křovím a rostlinami bujně porostlé, na všech stranách se nezachovaly. Stojí posud na severozápadní straně roh mohutných valů, na dvou místech jest hřbet prokopáním prolomen a též i konec jižní okopán. Valy ty jsou dosti značné velikosti; vnitřní svah obnáší 3·7 m., vnější 7·56 m., šířka hřebenu 0·93 m. a dolejší, místy prokopaná šířka 9 m. Na protější jihovýchodní straně jest část valu též neporušena. Obě tyto části bývaly někdy spojeny, což až posud dobře jest znáti, ačkoli valy, někdy tu bývalé, s poli jsou zorány a urovnány. Na straně jihozápadní není stopy valů, toliko sráz a pod ní dvoje menší valy, jdoucí až k cestě, která středem hradiště se táhne. Vedle konce menších těchto valů nenachází se ni nejmenší stopy valů snad proto, že býval tu někdy otvor, kterým dolů k řece scházeti se mohlo. Vnitřní prostor zaujímá pole a dvě cesty, jichž jednou přijíti se může na starou stezku Moravskou, která šla severovýchodně nedaleko hradiště, jakž název polí: „položení u staré silnice“, neomylně svědčí. Hradiště samo, jako nejbližší pole, značí se jako „položení na hradisku“.

Sedláček domnívá se, že starý Hrutov byl počátkem Litomyšle, že na Hrutově nalézaly se původní župní úřadové, které teprv někdy ku konci 12. století nebo počátkem 13. století do Litomyšle byly přeneseny. Domněnka ta očekává ovšem svého rozluštění; možná, že i na Hrutovu bývala strážnice v dobách pravěkých, střehoucí stezky, tudy od Trstenice k Litomyšli vedoucí.

O Hrutovu a zemské bráně Trstenické vypravuje Cosmas, kterak r. 1056. kníže Spytihněv svolal 300 moravských předních pánů ze všech měst moravských, aby mu u města Chrudimě vstříc přišli; jedva tito za bránu zemskou t. j. Trstenickou přišli, na polích Hrutovských se zastavivše, zajal a rozdělil je po městech českých jako rukojmě za pokoj a poslušenství jejich krajanů. [1])

(Praemisit autem dux Spitigneu illius terrae ad Primates literas, in quibus nominatim vocat CCC viros, quos ipse vidit meliores et

---

[1]) Cosmas p. 132.

nobiliores ex omnibus civitatibus, et ut sibi ad urbem Chrudim occurrant, per salutem capitis sui mandat. Jussa viri faciunt et jam ultra portam custodiae in agris Grutou Duci obviam veniunt, quos statim Dux, iratus, quia non ad condictum locum occurrerant, jussit comprehendere, et cathenatos misit ad custodiendum dividens eos per singulas civitates Bohemiae. [1])

Zajímavá jest i listina Vladislava krále z r. 1167., v níž štědrá nadání kláštera Litomyšlského od r. 1098. se vypisují a znovu potvrzují a z níž poznáváme, jak v okolí Hrutovském chmel pilně se pěstoval a co asi po stezce Trstenické do Čech se přiváželo. „Podobně i sůl uherskou", zní místo semo se vztahující, daroval (kněz Břetislav) z brány zemské, kteráž slove na Trstenici a chmel, aby (řeholníci) po celém Hrutovsku (per totum Grutou) sbírati mohli.

(De porta terrae quae dicitur Na trstenici, dedit sal ungaricum, omulum quoque per totum Grutou colligendum. [2])

Místní jméno Chmelík (Hopfendorf) připomíná posud pěstování chmele v této krajině. Zároveň rozkázal Břetislav II., aby každý, kdožby zvěř jakoukoli ve krajině této ulovil, částku masa z této zvěře odvedl klášteru Litomyšlskému, sice že pokutován bude 300 penězi k rukoum kastelána Litomyšlského a dáním vola k rukoum kostela Litomyšlského. (Constituit etiam, ut si quis quamcunque feram in territorio illo ceperit, partem carnium ejus ecclesiae illi solvat, et qui non solverit, trecentos nummos castellano, bovem vero ecclesia habeat. [3])

Dále jest v téže listině zaznamenáno, že Vladislav král, daroval klášteru Litomyšlskému tržné Hrutovské z každého čtvrtka v roce. (Dedi et forum ecclesiae Lutomislensi in Grutou feria IV. in perpetuum.) [4])

A roku 1201. daroval král Přemysl Otakar I. témuž klášteru desátek v újezdu Hrutovském (Mizleno abbati de Lutomizle et conventui ejus dennarium vomeralium decimas in circuitu, qui nominatur Grutou.) [5])

---

[1]) Cosmas II. p. 131—132.
[2]) Erben „Regesta" p. 139.
[3]) Erben tamtéž p. 139.
[4]) Tamtéž.
[5]) Erben „Regesta" p. 205.

Lid okolní zná posud velmi dobře starou zemskou stezku, po níž od brány zemské ke Hrutovu se přicházelo a ačkoliv má dnes dobrou svou silnici do Moravy, chodí přece nejraději po staré stezce, jelikož si nadejde.

Na místě brány zemské na Trstenici rozkládá se dnes řečená již často vesnice Trstěnice; odtud dostaneme se po cestě „Brlenka“ zvané, ku vsi Benátkám a po té spojuje se cesta ta se silnicí Litomyšlskou.

U Tisovce, asi 6 Km. jihovýchodně od Nasevrků a u Hluboké, 6 Km. východně od Skuče, rozkládají se památné osady Střítěž Velká i Malá u Nasevrků, kteréž různých cest pobočních střebly. V okolí Střítěže Skučské nalézají se skalní jeskyně, které prý ve válkách Husitských pronásledovaným obyvatelům okolním skrýší bývaly.

Mezi Jihlavou a Polnou nalézáme památnou osadu Střítěž, k Sebranicům přifařenou. Asi 1 Km. jižně od Královic Dolních nalezáme jinou osadu Střítež; obě střehly některé poboční, nám však neznámé stezky.

Jiná strážnice nalézala se od pradávných dob při stezce Liběčské, vedoucí z Moravského Žďáru do Čáslavska. Téže Liběčské stezky střehli dále osadníci obce Střížova, při potoku, 6 Km. jih.-vých. od Chotěboře se nalézající a k Sopotám přifařené, jakož i osadníci starobylé, nyní již zašlé a jen v samotě Střítěži, při východu z hvozdu toho u Příbrami Uhelné žijící strážnice nedaleko vrchu Strážného, [1]) a pradávní osadníci obce Střížanova (a ne Stržanova) na pomezí Česko-Moravském.

O této strážnici nalézáme u Erbena [2]) tuto zprávu: Ljubac rozkládá se v lese, rozprostírajícím se mezi župou Čáslavskou a Brněnskou. V této krajině žijí lidé, kterým se obecně „stráž“ (strážníci) říká a jichž povinností bylo stříci této stezky, aby po ní nikdo do Čech ani nevešel ani z Čech vyšel, leda by k tomu zvláštního knížecího dovolení měl. (Ljubac in silva, quae interjacet inter Czaslavensem et Brinensem provinciam, in cujus parte habitant homines, qui vulgo stráž apellantur, quorum erat officium quandam viam custodire, ne cui per eam sine speciali mandato principis pateret transitus terram Bohemiae ingrediendo, vel exeundo. [2])

[1]) Erb. „Reg.“ p. 109. Vocelův „Pravěk“ str. 299.

[2]) Kl. Čermák: Střítěže v „Pam. Arch.“ D. XI. seš. 9 str. 431.

Na vysokém (774 m.) vrchu nedaleko Lukavce u Pacova strážiště zvaném, střehla v dávných dobách pomezní stráže stezky, podle ní od Jihlavy k Pelhřimovu, Benešovu a ku Praze vedoucí. Bohužel zachovala se nám o strážnici té jen malá zmínka u Hellwalda. [1])

Pamětihodny jsou též osady Stříteže, jichž pět v krajině této se nalézá a to: Střítež ke Křeči, druhá Střítež ke Chvojnovu, třetí Střítež k Božejovu, čtvrtá Střítež (Dolejší či Zadní) ke Zhoři, pátá Střítež k Nové vsi přifařená. Obyvatelům těchto pradávných a památných osad bylo téže stezky stříci a ji chrániti.

Jiných strážnic v těchto krajinách jsem nenalezl.

Nejprvnější strážnicí za hranicemi Česko-Moravskými na jihu k Rakousům Dolním byla strážnice či stráž nedaleko Jindřichova Hradce, na jejíž místě, jakož i v její nejbližším okolí později nynější město Stráž (Platz) povstalo, které tudíž za původ svůj pomezním strážníkům díky jest zavázáno.

Nynější Stráž [2]) jest starobylý městys, rozkládající se na Nežárce v okresu Jindřicho-Hradeckém. Tam, kde nyní pamětihodná, ode tří stran kulatá, k jiho-západní však straně v ostrou hranu vybíhající věž se nalézá, stával někdy starý památný hrad, který na místě, na němž někdy stráž pohraničná stávala, byl ve 13. století od jedné větve Vítkoviců založen. Tak přešel původní název stráže na hrad, jejž i páni Vítkovci za svůj přijali, ze Stráže se píšíce.[3])

Snad tak učinil Sezema ze Stráže, který okolo r. 1284. se připomíná a nejstarším dosud známým údem této rodiny jest.

Úkolem strážnice či stráže této bylo stříci poboční stezky, která tudy od Třeboně k Jindřichovu Hradci vedla a ve spojení s poboční stezkou Budějovicko-Třeboňskou a Třeboňsko-Gmundenskou stála; stezka ta již v 9. století se připomíná.

Jihozápadně od této strážnice byla strážnice, nalézající se v nynější obci Strážkovické, 7 Km. severozápadně od Trhových Svinů na bývalém panství Komářickém.

Strážnice tato, jíž nyní varta se říká, nalézala se na východní straně obce Strážkovické a to mezi obcí touto a Střížovem na návrší, jehož svah ku Strážkovicům se kloní. S návrší toho přeutěšená

[1]) Díl I. p. 220.
[2]) „Topografický Slovník Čech“ 1870., str. 770. od Ortha a Sládka.
[3]) „Slovník Naučný“ D. VIII. str. 1055.

vyhlídka nám se vyskytuje. Mužové z obce Strážkovické byli původně všichni strážníci, jichž povinností bylo, na strážnici, nad obcí se vypínající, na stráži střídavě státi a prosmyku tudy vedoucího chrániti. Od nich dostalo se tudíž osadě této, jakož i jiné u Trutnova, o níž později promluvím, památného, historického jména Strážkovice.

Tito strážníci střehli cesty Vitorazské od Budějovic k Trhovým Svinům, Novým Hradům (Gratzen), odtud pak k Vitorazi a Gmundenu v Rakousích Dolních se vinoucí. Při též stezce Vitorazské a to mezi Trhovými Sviny a N. Hrady nalézala se u Záhoří brána zemská, která roku 1186. se připomíná. Byltť totiž blíže této brány zemské snad u vesnice Žáru blíže Žumberku (Sonnenberg) u Nových Hradů dvorec (praedium intra portam provinciae nostrae, praedium quoddam, quod vulgariter Sahar [Žár?] apellatur 1221.), který r. 1186. mniši kláštera Světelského z Dolních Rakous pod tou výminkou darem obdrželi, že hustého pomezního lesa, který byl tenkráte zajisté pralesem, šetřiti a jeho nikdy na ujmu země mýtiti nebudou.[1])

Asi 8 Km. jihovýchodně od Českých Budějovic nalézáme starobylou osadu Střízov či Střížov, dnes Driesendorfem (!) zvaný, jehož původní čeští osadníci střehli ve pradávných dobách stezky Vitorazské, tudy k Budějovicům vedoucí.

Severozápadně od strážnice Strážkovické a to nad městečkem Lhenicemi nalézala se opět jiná strážnice, již lid „stráží“ zove.

Městečko Lhenice rozkládá se jak známo, na úpatí návrší, jehož prostřední, nejvyšší týmě má název stráž; uprostřed stráže této spatříme hřbitov Lhenický. Celý hřeben tohoto návrší má něco přes 2. Km. délky a táhne se od jihu k severu. Hrubších výšin jest na něm několik, však stráž jest nejvyšší a s ní otevírá se nám daleká vyhlídka do vnitř Čech, zvlášť na straně severovýchodní ku starobylým památným Netolicům.

Osady, v této namnoze bezlesé krajině položené, rozkládají se před námi jako luzné panorama.

Na jiných stranách zamezují poněkud hory, četně tu vystupující, volný rozhled, zvláště na jih, kde jest horami a lesy celá krajina uzavřena.

[1]) Fr. Herm. Jireček: „Slovanské Právo“ str. 12., J. Er. Wocel: „Pravěk země České“ str. 298., Ortha a Sládka „Topografický slovník Čech“ str. 953.

Jest nutno, abych zde o starožitnosti a znamenitosti krajiny této se zmínil. Asi 1 Km. severně uzříme na úpatí stráže vísku „Hradce“, patřící ke katastrální obci „Obory“.

Nade Hradcemi vypíná se kuželovitý a dosti vysoký pahorek, jemuž Hrádek říkají. Jest sice lesem porostlý, ale možno přece viděti na něm zbytky zdí základních i příkopy. Byl prý zde lovčí hrad pánův z Rožmberku, kteří v „Oboře“ rádi honívali.

Asi Km. od Hradců na západ a asi 2 Km. od Stráže, nalézá se v údolí ves Třebánice, jejíž jméno, jak kmen „treb“ (treba = oběť) svědčí, původem svým do pohanských dob sáhá.

Netolice jsou jenom 4 Km. od Třebánic vzdáleny; cesta k nim vede Hradcemi a podle Hrádku. Jakmile Hradce mineme, rozšíří se náhle úžina. Od Třebánic ještě asi Km. na západ a to pořád v údolí rozkládá se ještě vesnice Hoříkovice, dále Lhotka, Mičovice a Jáma.

Mičovice, kdež posud na jednom statku říkají u „Mičanů“, leží asi v stejné šířce se Lhenicemi k západu. Nejbližší, Mičovice se Lhenicemi spojující, avšak velice obtížná cesta, vede přes „Horu“ pod strážnicí, odtud pak k Jámě, kde údolí opět se súží a cesta, překročivši malou výšinu, do údolí mezi Záhořím a Chroboly ústí. Údolím tímto vedla stará, nyní ovšem zašlá poboční stezka Zlaté stezky, od níž ve Volarech odbočovala a tak prostředně Pasov s Netolicemi spojovala.

A stezky této střehla strážnice Lhenická.

Stejný účel měla též starobylá Střítež, osada asi 4 Km. východně od Volyně se rozkládající.

A podobný úkol určen byl jiné šumavské strážnici, která tam, kde dnes Kunžvart spatřujeme, se nalézala. Na blízkém, příkrém vrchu [1]) města Kunžvartu vidíme zříceniny hradu soujmenného, o němž se nám žádných zpráv nedostalo; dá se však takřka s jistotou souditi, že byl pohraničným hradem, vystaveným ku střehnutí Zlaté stezky, čemuž i to nasvědčovati se zdá, že byla okna pouze na jihovýchodní straně, t. j. na straně, kudy poboční Zlatá stezka vedla.

A že hrad pozdější povstal na místě, na němž někdy toliko čeští strážníci na stráži stáli, nepopře nikdo, srovná-li s případem tím jiná místní jména, jako: Stráž, Strážkovice, Strážice, Strážiště, Střítěž, Střezina atd.

---

[1]) Orth a Sládek v často připomínaném „Slovníku.“

Tak zvané strážné domky (Kuschwarthäuser) pod strážnicí podnes se nalézající, jsou též zbytky někdejších sídel strážníků pomezných. Teprv později, když obchod po Zlaté stezce více a více se zmáhal, nepostačovala již jednoduchá strážnice a založen zde hrad, jemuž dle mody, tehdy v Čechách panující, dáno jméno německé varty.

Střehlať pak tato strážnice či varta Zlaté stezky, která, jak jsem prvé pověděl, z Pasova bavorskými městy Hacem, Hucternem, podle Kaltensteinu k Röhrenbachu, odtud pak do Freyungu vedla. Asi 2 Km. severovýchodně za Frayenburgem odbočila pak od stezky Prachatické a vedla nynějším Malým Filippsreitem ku strážnici, nyní Kunžvartě zvané, odtud dále údolím, v němž nalézá se víska Kuschwarthäuser a Röhrenhäuser k vesnici Hořejší Vltavici (Ober-Muldau), ke Lhotě Solné a končila ve Vimperku.

Při stezce Vintířově, od Pasova Šumavou k Sušici vedoucí, nalézala se nedaleko Ulišova [1]), 4 Km. jihozápadně od Sušice jiná strážnice, po níž jen samota soujmenná památku nám zachovala.

Severně a severozápadně od Sušice setkáváme se s dvěma novými strážnicemi a to se strážnicí, která na výšině mezi nynějšími dědinami Strážovicemi a Pačivem (Pačejovem), asi 8 Km. východně od Plánice vzdálených, se nalézala.

Strážnice ta, která nynější osadě „Strážovice“ zvané, jméno dala, střehla vedlejší, od Budějovic k Plzni vedoucí cesty. Sem patří též starožitná osada Střítež, 8 Km. jihových. od Klatov vzdálená, jejíž obyvatelé střehli stezky ke Klatovům vedoucí.

Druhá strážnice byla tam, kde dnes starobylé město Strážov jest rozloženo a o němž též Orth a Sládek dobře soudí, že má své jméno nepochybně odtud, že zde pomezní stráž své stanoviště mívala. Lid říká dnes návrší, na němž někdy stráž stávala „Na strži“ ovšem mylně na místě na „stráži“.

Se stráže této viděti následující vrchy: Kozí hřbet, (u Pačíva) Červenou Skálu (nynější vrch k Neprachovům), Rozepři, Slavník (lid špatně říká i zde Slamník), Homoli u dvora Radického a Plesník; mezi těmito vrchy malebně proskakují dědiny, jichž větší částť původem svým do dob českého osazování patří, jako: Slivonice, Slatina, Sviratice, Nahoším, Lažany, Kvášňovice, Olšany, Dobrotice,

[1]) Ulišov, Volišov, Volišovice, Olšov a Volšov, ves při Olšovce, připomíná se již r. 1045.

Holkovice, Maňovice, Jelenovice, Zborovy, Nehodív, Myslív, Slípoklasy a jiné.

K roku 1441. připomíná se rytíř Ostranecký v čele oddělení vojska, chránícího hranic proti častým vpádům německým. Král Ludvík, uznávaje důležitosť strážnice této, dovolil roku 1526. Strážov hradbou obehnati, sklad soli zde zříditi a clo a mýto zde vybírati, [1]) kteráž práva Ferdinand I. r. 1540. a Rudolf II. r. 1595. potvrdili.

Z toho, že král Ludvík ve Strážově sklad soli zřídil a clo a mýta zde vybírati dovolil, souditi dlužno, že Strážovem vedlo důležité odvětví Zlaté stezky směrem od Pasova ku Světlé (Zwiesel) v Bavorsku a odtud ku Strážovu, Klatovům, odtud pak ku Strážnici u Dobřan nad Radbuzou v okresu Stodském, kteráž strážnice česká své jméno na německý Vartov přenesla. Vartov jest totiž mlýn, pod strážnicí původní se nalézající. Odtud vinula se cesta tato k Plzni a odtud ku Praze. Strážnice, nalézající se někdy v obcích Strážovicích a ve Stráži čili Paračově, u Mirotic a strážiště u Mirovic částečně střehly stezky Linecké, od Prahy k Písku a do Lince vedoucí, částečně i stezky Vintířovy.

Velice zasloužilý spisovatel často již jmenovaného „Okresu Klatovského" prof. Justin V. Prášek [2]) domnívá se na základě bedlivého a odůvodněného pozorování a zkoumání, že na velebné Hoře Jezerní (Osser), stojící na rozhraní království českého a bavorského a vévodící (1280 m.) důstojně okolním, nad vlnitou čarou pomezní vystupujícím vrcholkům, nalézala se v dobách pradávných též strážnice pohraničná.

Hora Jezerní zbudována jest nejvíce z ruly, u veliké balvany nakupené, která zvláště v obou vrcholcích neobyčejného složení dosahuje. Český vyšší vrcholek pokryt jest zbytky jakési budovy, v nichž místní pověsť hledá zbytky nějakého zaniklého hradu. Pokud udání pravdivo, říci lze není, nebo v tichých, větší část roku zasněžených svědcích dávné minulosti marně hledal bys

---

[1]) „Slovník Naučný", D. VII., str. 1056. „Topografický Slovník Čech" od Ortha a Sládka, str. 277. Hellwald: „Země a obyvatelé její", D. I., str. 174.

[2]) „Politický okres Klatovský". Vypsání statistické a historické tří okresů: Klatovského, plánického a nýrského, jež učinil Justin V. Prášek, professor realného a vyššího gymnasia v Klatovech. Díl prvý: Země a lid. Klatovy. Tiskem M. Čermákové. Nákladem spisovatelovým. Str. 9.—10.

zpráv ve zdrojích historických. Jediný výklad zdá se býti pravděpodobným, totiž, že jest nám zde činiti se zbytky jakési strážnice pomezní, jakéž u předkův našich, zvláště v Pošumaví, hojné docházely obliby. Třeba jenom srovnati místní jména Strážov, Stráž, Strážiště s polohou míst, jimž nyní jméno dávají a výsledek nás poučí, že jsou to zbytky někdejších pomezních hlídek, aby sledovaly pohybů hraničním horstvem ukrytého nepřítele.

Jezerní Hora pak, králujíc v celém Královském Hvozdě nejvíce i českému i bavorskému obzoru, jsouc pak i jaksi uprostřed pomezních strážců, jménem Chodův známých, položena, nejvíce hodila se úloze této a s ní snadno bylo znameními ohňovými zprávu do vnitrozemí o hrozícím nebezpečenství rozšířiti. Jiný výklad praví, že zde asi zřízena hlídka k ochraně obchodu solního, velmi živě údolím Úhlavským vedeného; důkazem pak jakýmsi pro oba náhledy jsou mnohé tu učiněné nálezy starožitnické, mezi nimiž i objevily se kusy železné zbroje.

Já přidávám se úplně k náhledu páně Práškovu, poukazuje k výkladům o strážnicích českých a jejich významu vůbec.

Nejbližší strážnici od Hory Jezerní nalézáme na straně severovýchodní u městečka Klenče, blíže Domažlic, uprostřed pralesů Šumavských.

Těsně na hranicích bavorských, jako hráz proti německému Bavorsku, leží na zvýšeném pahorku v malebné krajině Domažlické město Kleneč. Z tohoto místa vede nyní erarní silnice Českým hustým lesem, ba pralesem do Bavor na samé hranice. Za Klenčem nad touže silnicí uměle těmito horními oklikami a skalinami vystavenou, jest část polí ku Klenči náležejících, kteráž mají jméno „stráž“ nebo-li „Na stráži.“ Tážeme-li se zde starých obyvatelů, proč as tak tato část vyvýšené krajiny sluje, odpovídají nám jako Rovenští: „Moje babička říkávala mi, že sem chodívali Chodovští, t. j. obyvatelé blízké vesnice Chodova na stráže, že tu hlídali, aby nevpadli nepřátelé do země.“ Docházeli tudíž strážníci Chodovští na sousední strážnice na hlídku v jistém pořádku a dle jistých pravidel, což i z listiny krále Bedřicha Falckého r. 1620. udané vysvítá. Dle této listiny vykonávali strážníci tito tenkráte hlídku dle vesnic, asi jako dnes ponocují v mnohých dědinách obyvatelé, kde zvláštního ponocného nemají, dle čísel. Za jistý čas vystřídaly se všecky obce ve hlídání, kteréž jim ve dne v noci vykonávati bylo.

Výšina stráže Klenečské poskytuje svému navštíviteli přeutěšenou vyhlídku do údolí směrem k Trhanovu i okolí Domažlickému, mnohými a slavnými bitvami proslulému.

V dávných dobách byla krajina tato arci samými lesy porostlá; protož vyhlédli si strážníci jako všude v Čechách, tak i zde nejvyvýšenější místo v krajině, s něhož by daleko široko viděti a tak hranic dobře stříci mohli.

Připomenouti dlužno ještě, že i v knihách pozemkových zapsána jsou pole, na stráži se nalézající, výslovně: „Pole na stráži". Dědina Chodov, západně 7 Km. od Domažlic vzdálená a farou k Trhanovu patřící, jest podnes památkou po její zakladatelích „Chodech," kteří opět od „choditi, na stráži choditi" (jako Náchoďané od chodění nahoru, na Branku) své jméno vzali.

Tito Chodové byli již v nejstarších dobách hojnými výsadami a právy obdařeni, začež bylo jim hranic česko-bavorských, zvláště prosmyku Klenečského proti nepříteli stříci, v čas nebezpečí zásekami opatřiti a hájiti, k čemuž posud jejich vysoké, jako tvrzky stavěné domky poukazují.

V boji, jaký Břetislav I. proti cís. Jindřichovi III. r. 1040. vedl a o němž jsem při stezce Domažlické promluvil, ukázali Chodové svými sekyrami svoji vrozenou statečnosť a boj slavně rozhodli. Když totiž vojsko Jindřichovo do prosmyku toho se dostalo, kázal Břetislav Chodům, aby ze zásek a umělých hradeb vypadli; vojsko císařské, neschůdnou cestou a žízní valně již utrmáceno, utrpělo pak zde hroznou porážku.

Původní své polské zřízení podrželi Chodové až do r. 1325., kdy je král Jan za zřízení německé, jakéhož tenkráte sousední Domažlice užívaly, zaměnil. Vyjímaje 24 kopy českých grošů berně královské, byli Chodové vší daně a roboty prosti a tou výsadou obdařeni, že žádný vladyka v jich území nesměl se zakoupiti a že sněmů zemských směli se účastniti. Byvše r. 1585. od Rudolfa II. na 60 let Domažlickým za 43.333 zl. 20 kr. zaprodáni, drželi s nimi v bouřlivých dobách 17. století při straně Bedřicha Falckého. Za to byli pak po nešťastné bitvě Bělohorské přísně pokutováni, svých výsad zbaveni a později svob. pánu Volfgangu Vil. z Lamingau a Albenreuthu prodáni, který je neslýchanými daněmi a nesnesitelnými robotami sužoval.

Marně dovolávali se Chodové svých starých práv a výsad a když pak r. 1668. se svou, r. 1623. započatou pří nadobro byli

odmrštěni, vzbouřili se r. 1693. proti robotám a úřadníkům, je sužujícím. Přes 400 statných, neohrožených Chodův stálo ve zbrani a když po dobrém nemohli býti ukonejšeni, posláno proti nim z Plzně četné vojsko se třemi děly a Chodové jsou po mnohých hrozbách pokořeni a úlisnému pánu svému Lamingenovi zase podrobeni. Po té stihly je kruté tresty. Jeden z vůdců zemřel ve vězení a druhý, Jan Sladký, vulgo Kozina, byl dne 28. m. listopadu 1695. u přítomnosti 68 rodin Chodovských veřejně v Plzni popraven. Od těch dob nebylo mezi Chody a ostatními robotníky rozdílu. Nejstarší vesnice Chodův, které r. 1325. se jmenují, jsou tyto: Postřekov, Kleneč (nyní město), Draženov, Újezd, Tlumačov, Mrdákov, Klíčov, Počínovice a Lhoty s rozsáhlými lesy a pozemky, někdy královskými, na nichž nová bydla Chodův později povstala.

Sídlo rychtářství Chodovského bylo vždy v Domažlicích v pevném hradě Chodovském s pěknou kulatou věží (nyní budova c. k. okresního úřadu), kterýž po velikém požáru r. 1592. Chodové svým nákladem zase vystavěli a opevnili.

Pro svoji ostražitosť v pohraničných hlídkách mají Chodové psí hlavu ve práporu a znaku, pročež přezděno jim od starodávna Psohlavcův. [1])

Připomenouti ještě sluší, že v témž lese, kde stráže se vypíná, však stranou západní od Klenče, nachází se malá víska, jíž dle udávání starých pamětníků německy „Gibocht“ (Dej pozor!) říkají, ač nové pojmenování těchto chaloupek „Novým Postřekovem“ starý „Gibocht“ zatlačuje. Zdá se, že tento Gibocht jest stará, zapomenutá strážnice, neboť i s něho daleká a utěšená vyhlídka v údolí se otevírá. Kdy asi česká strážnice ta na tento německý „Gibocht“ byla přetlumočena, udati mi lze není.

S Klenečskou strážnicí souvisela na východě strážnice, nalézající se na kopci v nynější vesnici Stráži (něm. Hochwartl), 4 Km. jihozápadně od Domažlic, kdež též jedna z nejstarších bran zemských se nalézala. Strážnici tuto jest se strážnice Klenečské dobře viděti a na ní nalézala se, jak Orth a Sládek dobře soudí, též pomezní stráž. Nepochybně že Chodové později semo docházeli, aby zde a odtud cesty zemské, k Domažlicům vedoucí, střehli.

---

[1]) „Slovník Naučný“ D. III.

Těmto strážnicím nejbližší byla strážnice, nalézající se tam, kde dnes starobylé městečko Stráž či Novoměstí (Neustadtl) v Chebsku, 6 Km. východně od Přímdy se rozkládá.

Název tohoto městečka, asi 1 Km. od původní strážnice, která na vysokém kopci se nalézala, vzdáleného, jest po dnes upomínkou na pohraniční stráž, která zde usazena byla, aby starobylé, z bavorského Norimberka ku Přímdě (Frauenberg), Stráži (Neustadtl), ku Stříbru a Plzni vedoucí stezky (Přímdské), střehla.

Nejbližší strategické místo proti cizině na straně severozápadní nalézalo se u Dolního Žandova (Unter-Sandau) v hejtmanství Tepelském, na samých hranicích krajiny Chebské.

Šly pak tehdáž hranice české v krajinách těch tímto asi směrem: Od Hořejšího Schönbachu a Dürrengrünu na severu jihovýchodně ku Steingrubu, odtud podle Fleissenského potoku k Mühlgrünu, Plumbergu, Hořejšímu, pak k Dolejšímu Schossenreitu; odtud vedly pak jižně mezi dědinami Nebánicí a Mostovem přes Ohři podle potoku k Tippessenreuthu, Thurnu, Grünu, podle Dolního Žandova a podle potoku k Ullersgrünu, kde byly společné hranice Čech, Chebska i Bavorska.

Tímto krajištěm Chebským vedla hlavní stezka z Němec do Čech, kterou se blízko Dolního Žandova do vnitř země vcházelo. Jako u Náchoda, u Trstěnice a jinde postarali se předkové naši též zde, aby tento vchod do země, přírodou samou již dobře opevněný, ještě uměle opevnili a vchod do rodné země nepříteli ne-li nemožným, aspoň velice obtížným učinili.

Zdvihajíť se totiž podle severní a jihozápadní strany Dolního Žandova značné dva vrchy, které skutečnou bránu zemskou tvořily. Vedlať jen tudy stezka zemská od Chebu a mohl se průchod ten, zde dosti těsný, velmi lehounce zasekati, což, jak později dokáži, strážníkům této brány zřejmě nařízeno bylo.

Tuto bránu zemskou hledali mnozí horliví badatelé a spisovatelé naši u Teplé, blíže kláštera premonstrátského, avšak mylně. Jediný badatel Vlasák [1]) a po něm zasloužilí spisovatelé často již připomenutého „Slovníku Topografického“, Orth a Sládek, kladou tuto bránu zemskou v pravá místa u Dol. Žandova, pravíce, že

[1]) „Slov. Nauč.“ D. X. str. 461. „Slovník Topografický“ od Ortha a Sládka str. 987.

před věky nacházela se u Žandova tak řečená zemská brána, t. j. místo, kterým se do země vcházelo i z ní vycházelo. Že bránu zemskou zde a ne u Teplé hledati dlužno, i z jiných okolností ještě vysvítá. Tak mluví se v listině z r. 1197., [1]) kterouž kníže a biskup Břetislav Jindřich zřízení a nadání kláštera Tepelského vladykou Hroznatou potvrzuje, zcela určitě o clu, které se jak na trhu, tak i u brány, t. j. u vycházení ze země a přicházení do země vybírá (et theloneo tam fori quam portae, id est exitus terrae). Vchod do země byl tenkráte, jak jsem hned z počátku byl se zmínil, u Dol. Žandova, jenom 4 Km. od hranic českých vzdáleného, ale nikoliv až u Teplé, téměř 36 Km. od pomezí českého vzdálené.

Tak hluboko do země nebyly brány zemské, by i les pomezní sebe dále do vnitra země zasáhal, nikde posunuty. Brány zemské byly skutečnými branami a brána, ať už ve statku selském (vrata), nebo ve tvrzi, hradu, zámku, pevnosti nebo ve městě, nalézala se a nalézá se posud vždy u vchodu do dvora statku, u vchodu do tvrze, hradu, zámku, pevnosti a města a ten, kdo chce dostati se do statku, tvrze, hradu, zámku, pevnosti a města, může tam dostati se toliko branou a ne jinak. Brána (vrata) statku, tvrze atd. nenalézala se nikdy a nenalézá se posud až na dvoře, náměstí atd. ponechávajíc části dvoru, tvrze atd. před ní se nalézajících, zlovůli nepřátelské. A tak bylo i u bran zemských, jinak by svého původního a přirozeného úkolu byly pozbyly. Do vnitř země a to podle stezek zasahovaly, jak jsem již dříve byl napsal, toliko strážnice.

Že zde mezi branou zemskou a pomezím českým již ve 12. století žádných velkých lesů nebylo, vysvítá z téže listiny, v níž dále se praví, že týž kníže a biskup Břetislav Jindřich daroval témuž klášteru Tepelskému ještě zemi, (tedy ne les a nebo zemi, krajinu s lesem), kteráž jest mezi Žandovem a Českým lesem (t. j. hranicemi). (Terram, quae est inter Sandov et silvam Boemiae, loco eidem contulimus.) A papež Celestin III., potvrzuje toto darování listinou ze dne 7. m. srpna 1197. [2]), zmíňuje se opět o darované této zemi, jmenuje ji „zemí, mezi Žandovem

[1]) „Regesta Boemiae“, 432 1197, p. 195.
[2]) Erben 437, 1197. 7. Aug. Laterani, p. 197.

a hranicemi českými se rozkládající (et terram, quae est inter Sandou et terminum Boemiae).

Rozkládalo se tudíž panství vladyky Hroznaty, jež klášteru Tepelskému r. 1197. byl daroval a jím do budoucnosti jej nadal, vnitř země české až ku bráně zemské u Žandova; ostatní krajina od této brány zemské u Žandova až k českému pomezí byla zemí knížecí, již pak Břetislav témuž klášteru dodatečně daroval, tím panství Tepelské až po hranice české zaokrouhliv.

Že tato brána zemská jako jiné brány zemské v Čechách i uměle byla opevněna, t. j. valy, příkopy a v čas potřeby i zásekami, které ovšem později za své vzaly, byla opatřena, toho dokladem jest listina kláštera Tepelského od r. 1213. [1]) Přemysl Otakar I., potvrzuje totiž znovu založení kláštera Tepelského županem Hroznatou, praví v této listině určitě, že poddaní tohoto kláštera mají býti osvobozeni od stavění hradů, od vojenských výprav, od opravování zemských stezek a kácení lesů na hranici zemské. (Nullus eos [t. j. tyto poddané] pro castrorum, quae in terra sua sunt, reaedificatione commoveat. Nullus eos pro ingruenti aliqua expeditione inquietare audeat. Nullus eos pro reparatione viarum, vel silvae succissione in ambitu terrae molestare praesumat.) Toto osvobození poddaných kláštera Tepelského od kácení lesa či dřev při hranici zemské vztahuje se patrně ku bráně zemské u Žandova Dolního a strážnici u Kynžvartu, o níž později promluvím. Této hrubší práce pohraničných strážníkův byli tudíž strážníci Tepelští a okolní úplně prosti a byli toliko povinni zemskou bránu, kterou od zakladatele obdrželi a jejímiž majiteli skutečnými byli (possidentes), opevňovati a jí, jako všude jinde v Čechách, bedlivě stříci. (Praecipue homines de Tepla et in toto circuitu circa silvam commorantes, quibus portam terrae, quam a suo fundatore possident, et munire et custodire sufficiat.)

Mimo tyto znamenité výsady byli strážníci Tepelští a její okolí osvobozeni naskrze od všelikých daní řádných i mimořádných i všelikých jiných podobných berní, ať se kdekoli v zemi zdržovali a musili veškerých

---

[1]) Erbenova „Regesta“ 548, 1213 pag. 255—256. V. Vl. Tomek: „Něco o pomezí země České.“ „Časopis Musea kr. Českého“, r. 1855., pag. 468—9. „Slov. Nauč.“, D. IX., p. 337—8. Orth a Sládek „Slov. Topogr.“, p. 823—4. „Památky Archaelog.“ D. I., str. 25. a následující.

nepříjemností a všeho sužování ostati prosti. (In quacunqua parte terrae commorantes, a nostra et nostrorum potestate successorum et dominio sequestrati ac penitus absoluti, nullis universalibus collectis, quee per Boemiam fieri solent, vel hujusmodi exactionibus gravari debeant, sed ab omni infestatione et vexatione potentum liberi permaneant.)

Zároveň vymaněni jsou z příslušenství soudů domácích a veškery pře jejich rozhodovati se měly u přítomnosti královĕ. (Nullus eos, seu camerarius, seu villicus, sive castellanus ad judicium compellat. Cum enim a fundatore suo nobis et successoribus nostris advocatia eorum commissa sit, volumus [Přemysl totiž] ut de cetero de omni accidenti in praesentia nostra et successorum nostrorum judicentur.)

S branou zemskou u Žandova souvisela strážnice Kynžvartská (Königswarta). Tam, kde ještě dnes nepatrné stopy starobylých valův a příkopů pradávné tvrzky Kynžvartské a to 1 Km. severovýchodně od městečka Kynžvartu a 19 Km. jihovýchodně od starobylého, památného Chebu na vysokém kopci (790 m.) spatřujeme, stála někdy památná strážnice, střehoucí důležitého přechodu z krajin německých, zvláště z Horní Pfalce a země Franků do Čech po stezce Chebské.

Stojíme-li na vysoké strážnici této, máme přerozkošnou vyhlídku daleko široko do země Chebské, do sousedního Bavorska, dále do vnitř království našeho až k Plzni a na Šumavu, kde zvláště velebné Osí se svými soudruhy malebně vystupuje a nás k sobě zve.

Při této strážnici památné vybíralo se v dávných již dobách clo od kupcův, tudy do Čech táhnoucích, kteréž clo později clem královským nazváno. Posud jmenuje se blízký hostinec, při němž někdy celnice stála „u mýta“ a vedle něho rozkládá se louka, již tamější lid německý „Mautwiese“ (louka u mýta, louka při mýtě, louka mýtná) nazývá. Potok, nedaleko této staré celnice se vinoucí, sluje podnes „Mautbach“ (potok mýtný).

Původní tato strážnice byla ve 13. století, když původnímu, přirozenému úkolu svému již nepostačovala, ve tvrz, která důležitý její úkol převzala, zaměněna. Jelikož tvrz ta za krále Jana v ruce loupežných rytířů upadla, kteří na místě strážcův a ochranců pomezní této stezky hroznými lupiči pocestných a kupců, tudy táhnoucích, se stali, byla z rozkazu Karla IV., jenž proti veškerým loupežným

rytířům a škůdcům vlasti s největší přísností vystupoval a jejich hrady bořiti kázal, r. 1348. též zbořena, později však se svolením krále Vácslava od Hynčíka Pfluga r. 1398. znovu postavena i dobře opět opevněna. Roku 1648. byla od plukovníka švédského Coppy dobyta, vydrancována i úplně zbořena. Jenom nepatrné zbytky starých, původních valův a příkopů jsou svědky někdejší její slávy.

Se Žandavskou zemskou branou a strážnicí Kynžvartskou souvisela strážnice, která v nynější obci Strážišti, jinak Stradišti na levém břehu Střely, 5 Km. jihovýchodně od Manetína se nalézala a jejíž úkolem bylo, zemské stezky Chebské, pod ní k Berounu a ku Praze vedoucí, stříci.

Vrch, na kterém nynější dědina Strážiště volně a malebně se rozkládá, jest znamenán v katastr. mapě pod názvem „na vrchu.“ Na temeno tohoto vrchu, který jest nejvyšší u jmenované dědiny (266 m.), jest ze Strážiště jenom asi 50 kroků. Vyhlídka s vrchu tohoto jest daleka a překrásna. Při jasném počasí viděti odtud na východě mohutný Zbirovský zámek, na severu malebný Rabštýn a velkou část štědře požehnaného Žatecka; na západě kyne nám opět utěšeně se rozkládající Manetín, jakož i otevírá se nám rozkošný rozhled i na krásnou krajinu za ním dále a dále mile se rozprostírající; i cestu z Manetína ku Strážišti vedoucí, spatřujeme. Na jihu překvapuje nás staroslavná naše Plzeň, ta druhá máti českých měst a vítají nás trosky památného hradu Radiny, obzor daleký velebně lemující.

Nalézala se tudíž starobylá strážnice na tomto vrchu a malá nynější víska Strážiště, čítající totiko osm čísel, jest nám upomínkou na strážníky, v hojném počtu zde někdy bydlící a stezky Chebské střehoucí. Byloť prý Strážiště, jak lidé posud si vypravují, v dávných dobách mnohem větší a obydlenější. Později pak, když účel jeho dokonal, opustili je též přemnozí strážníci, jinam se odebravše. Při kopání přichází se zde na přečetná spáleniště, kteráž nám dosvědčují, že strážníci ohně zde udržovali. Asi před 20 roky přišli dělníci při kopání základů domu ve Strážišti na veliké, daleko se táhnoucí chodby a sklepy, pod zemí rozličně rozvětvené a našli v nich rozmanité sošky a jiné zboží hliněné, bronzové nádoby, šperky a jiné a jiné věci, které, neznajíce jich veliké důležitosti, jak obyčejně u nás v Čechách se stává, rozbili a zahodili. Jaké poklady drahocenné přišly nevědomostí a netečností našeho lidu na zmar! Na vrchu nad

Strážistěm vykopává se ještě mnoho silných lidských kostí a zbytků zbraní, z čehož souditi dlužno, že strážníci bývali ve pradávných dobách zde též pohřbíváni.

O strážnici té činí se zmínka [1]) k r. 1193., kdy ji s jinými ještě dědinami jistý vladyka Dětleb, syn Gumpoldův, klášteru Plaskému znovu byl daroval. (Tres villas ecclesiae sanctae Mariae in Plaz contulit, quarum nomina sunt haec: Strasisce, Cedilice, Scernogat.)

Od Kynžvartské a Manetínské strážnice a brány zemské u Žandova až téměř ke Kadani nenalezl jsem žádných strážnic, žádných vart, ani bran zemských, což jenom tím vysvětluje se, že na této straně nebylo žádných stezek zemských, pro vojenství i obchod důležitých a kde není zemských stezek, tam i strážnic, vart i bran zemských marně bychom hledali.

Teprve 14 Km. západně od Kadaně nalézáme na levém břehu Ohře strážnici, dnes, kdy hlahol český tu již dávno vymizel, ve vartu ovšem předělanou, která stezky Sedlecké či Erfurtské, tudy se táhnoucí, střehla.

O zajímavé této strážnici pojednal důkladně i obšírně konservator Fr. Beneš v „Pam. Archaeologických“: [2]) „Kráčíme-li silnicí, nebo příjemnými stezkami lesními, dostaneme se z Kláštera do Varty, která až do r. 1357. Stráží se jmenovala, při levém břehu Ohárky utěšeně se rozkládajíc. Okolo této vísky Varty, čili starobylé Stráže můžeme potěšiti se rozkošnou krajinou: hory obkličují malebně celou vesničku, bystřice sbíhají se klokotem k šumivé Ohři a šedý Himmelstein shlíží zasmušile, vážně do živého údolí, jakoby i dále časům dalekým chtěl odolati; Liesengebirge, Steinwald, Steinkoppe a vysoké položení vížky Erbelsteina zraku tvého krásou uchvacují. V horské této krajině přestává české pojmenování osad, vrchův a polí; zasáhalť až sem druhdy neproniknutelný hvozd zemský, ochrana země. Cizí horníci vnikli tu do lesa a zúrodnili půdu: přišli ze Sas a z Pfalce, pročež novým osadám jména německá dali. Máme tu na malé prostoře 41 — grünů: Gossengrün, Kesmesgrün, Ullersgrün, Nonnengrün, Pfaffengrün, Langgrün, Pechgrün, Katzengrün, Hanichgrün, Wintergrün a jiné a jiné — grüny. Při potoku Libici (Leibitzbach!) jména ta přestávají,

[1]) Erben 413, Cc 1193., p. 186.

[2]) „Památky Archaeologické“ D. VIII., r. 1870., str. 566.

načež v Chebsku osady s koncovkou reut — dorf — bach počínají. Jména polí jsou tu velmi jednotvárná, pocházející od povahy místa; sem tam uslyšíš pojmenování, mající původ z hornictví nebo lesnictví. Jak pusta bývala tu krajina před tisíci lety a jak neschůdna a nebezpečna cesta do ciziny!"

Nad Vartou či Stráží najdeme posud nepatrné stopy nepravidelných valů hliněných, jimiž starobylá celnice byla ohrazena; bývalo to jistě malé staveníčko čili srub. Varta byla zároveň přední stráží Himmelsteina nebo skrytého Hauensteina. I pole, na němž celnice druhdy stávala, jmenuje se dle katastrální mapy inženýra Vácsl. Procházky (1842) „Burgelgraben". Nyní jde tudy krásná silnice, pod níž 722 metry západněji při Ohři, při ústí Zwieselbachu, stojí pod skalou osamělý „Waffenhammer", nyní v mlýn proměněný. Přejdeme-li lávku přes Zwieselbach, dostaneme se na Zollsteig (celní stezka) tak zvaný, jehož si bývalý biskup Litoměřický Hanel jako exposita dobře byl povšiml a o němž i tvůrce domácí naší archaeologie prof. J. Er. Wocel ve svém záslužném dílu se zmiňuje.[1]) Stezka ta, jdoucí po levém břehu Ohře, vytesána jest surovým spůsobem po skále (13 m. zvýši); šířka její obnáší 8—9 dm. a délka 70 m.; po té ztrácí se v travnatých lučinách úzkého údolí. Bývala tu v pradávných dobách opravdu jen stezka, (steig, via semita), po níž dále kráčejíce, ku mlýnu Dermitzerovskému, pak k „Jelitzgraben" tak řečenému, po té do vesnice Vojkovic, konečně do Bystřice (Wistritz!), kdež vede lávka na pravý břeh Ohře, přijdeme.

Nedaleko odtud leží v široké rokli starý, český Jakubov, nyní na Jokes (!) přezvaný. Odtud nevedla stará stezka, která v těchto místech již se nejmenuje „Zollsteig", přes Velechov, nýbrž přes Vojkovice ku prastarému Kamennu-mostu, tu pak na druhý břeh k Radešovu (Rodisfurt).

Velechov má krásné, romantické položení. Starý zámek při Ohři býval čtverhranný, v rozích kulatými věžemi opevněn, valem a příkopem obehnán.

Na úpatí vysokého a příkrého Zwieselkammu (mezníku druhdy újezdu Velechovského) leží starý Radošov (Vadum Radovani), jemuž tamější Němci říkají — Rodsfurt. Předhusitský kostelíček Radešovský zasvěcen jest sv. Vácslavu, strážci země české

[1]) J. Er. Wocel: „Pravěk země České" str. 300.

a pomezí českého (custos terrae, custos termini), jako na jiných místech pomezních: na Brance u Náchoda, u Domažlic, v Sušici, ve Velešíně v Budějovsku, u Strážnice v Litoměřicku a jinde. I mezi obyvately v těchto krajinách, ač poněmčilými, jest křtění Vácslavem posud velmi obyčejno.

Zwieselkamm, (dle Adelunga [1]) znamená Zwiesel větev o dvou letorostech, rozsochu a potom vůbec vše, co jest rozdvojeno neb rozpůleno) jest vrch holý; Kirchenwald a na levém břehu Ohře Egerleiten, Weinleiten a Stockberg jsou vrchy buď porostlé neb holé. Ohře tu má řečiště značně široké, navalenými kameny zanesené, tedy ku brodu (vadum) velmi příhodné. Že pak i nyní času jarního řeka velice se zdýmá a vystupuje, bývaly jistě za starodávna záplavy tím větší a častější, tak že bylo opravdu třeba, pomysliti na vystavění mostu kamenného t. j. na zdělání pilířů kamenných, na nichž byly by mostnice dřevěné před strháním od vody uchráněny.

Tu tedy býval onen kamenný most, o němž listina kláštera Doksanského se zmíňuje a v níž i o brodu i o mostu v těch končinách se vypravuje (a vado Radovani usque ad pontem paludum, quod mostiště dicitur.)

Pons paludum jest arci spíše most fašinový, než kamenný. Asi 9 Km. severozápadně od Chomútova, blíže Křímova, jenž leží na silnici do Lipska, setkáváme se s nejbližší strážnicí v pradávné české osadě Stráži, která dnes na německou osadu Tschoschel (!) jest předělána. O této staré české osadě Stráži, či dnešní Tschoschel vypravuje konservator Fr. Beneš [2]), že nalézá se ve přerozkošné krajině, 6 Km. severně od Purberka, kde ještě mnoho osad slovanských se nalézá. Bývala to oasa v hořejším pásmě, jež ani prales nemohl pokrývati a bývalo to strážiště stezky, která i za naší doby nízkými prosmyky k Lipsku vede.

Dle mého náhledu nalézala se strážnice původní na některém nejbližším kopci, s něhož daleko široko viděti možno. Odtud jméno na dědinu, v níž strážníci bydleli, později bylo přeneseno, jako se to i jinde stalo.

Čtyři Km. od Černovic a 3 Km. jihozápadně od Chomútova rozkládají se starobylé Králupy. Že pak již v listu Břevnovském

[1]) Adelung, D. V., str. 471.
[2]) „Památky Archaeologické“ D. VIII. 1870 str. 192.

clo v Královech se připomíná, dá se mysliti, že tudy vedla stezka zemská Rudohorská ku Stráži. Jest tu zajisté půda úrodná a stromoví dobře se tu daří, tak že tu jistě osada bývala od starodávna. Po velikém ohni r. 1796. byla vesnička ve dvě řady rozestavena, čímž ovšem staré slovanské její rozložení zmizelo.

Tak soudí konservator Fr. Beneš; k tomu připomenouti dlužno, že nalézáme strážnice i v méně úrodných, někdy i v neúrodných krajinách tak, že úrodná krajina nebývala nikdy nutnou podmínkou k založení některé strážnice, varty, strážiště atd. Strážnice zakládaly se vůbec, jak jsem již dříve pravil, tam, kde jich skutečně třeba bylo a to buď na pomezí zemském, nebo při stezkách zemských vnitř země. Nebyla-li krajina úrodná anebo nemohli-li strážníci a Chodové pomezní zde sídla si zříditi, bydleli poněkud dále, sem i tam, kam potřeba kázala, pilně docházejíce a krajiny okolní střehouce, jako na Šumavě, ve Strážkovicích nedaleko Úpice, ve Střezině u Hronova a jinde a jinde.

Střehla tudíž strážnice nynější osady Stráže (Tschoschel), hlavní stezky z Lipska k Marienberku, odtud k Reitzenhanu, k Neudorfu, ku Stráži, odtud ke Křímovu, Zollhausu a Králupům vedoucí. Z Králup táhla se zemská stezka po návrších, vlnovitě se zdvihajících, k Žatci; mezi Žatcem a Králupy, právě ve stejné vzdálenosti od obou míst stojí při této stezce nedaleko Března velká hospoda s kovárnou „Spielhübel“ zvaná, která původem svým dle výpovědi lidu do pradávných dob sáhá. Zde zajisté odpočívali a pojídali kupci a dávali opravovati podkovy svým soumarům. Bylať hospoda ta jedinkým místem, jedinkým útulkem na celé stezce z Králup do Žatce. Jiných hospod, nebo vesnic na ní nebylo. Cestě té říkají lidé posud „stará stezka“ „stará silnice.“ Ze Žatce pokračovala stezka ta podle Ohárky k Postoloprtům, Lounům, Slanému a odtud dále ku Praze, jak jinde pověděno.

Blíže Králup byla zemská brána, jíž procházelo se do sousedního Míšeňska a odtud opět do Čech a ve Králupech vybíralo se clo, z něhož desátek klášteru Břevnovskému náležel. (Constitui etiam et ordinavi, ut in omnibus theloneis per Boemiam constitutis fructus decimae septimanae cedat ad usum Breonovensis ecclesiae videlicet: Domasilicich, Kralupech, Na chlumcy, Na sternicy, Lutomiricz, Na osty super Albiam — Ústí nad Labem. [1])

---

[1]) Erbenova „Regesta“ 78, 993, 15, 34.

Dle mého náhledu nalézala se tato brána zemská 3 Km. severně od Města či Místa (Platz) a 8 Km. severozápadně od Králup a to v těch asi místech, kde ještě dnes velká hospoda se čtyřmi pohorskými domky stojí. Hospodě té říká se po dnes „Zollhaus“ (celní dům, celnice), což jest svědectvím, že zde zajisté v dávných dobách clo se vybíralo. Vzácné toto svědectví podporuje též poloha horské krajiny této. Zdvíhát se zde totiž výšina vlnovitá, která se strany jižní, to jest od Králup a Města, dále se strany východní od Chomútova a severní, kde známá již Strážnice (Tschoschel) se nalézá, tedy se strany české, domácí, volně stoupá, ku straně západní však, tam, kde jen cizina se rozkládá, strmé, nepřístupné stěny tvoří, podle nichž potok „Grenzbach“ v utěšeném údolí se vine. I jméno potoku „Grenzbach“, t. j. potok pohraničný, svědčí, že v dávných dobách pomezný, pustý les až semo k němu dosahoval a že tam, kde pustý ten les přestával, zdvihala se přirozená zemská brána Králupská, již pohraničný potok ten lemoval; příkré, srázné stěny, naproti cizině hrdě se vypínající, byly nepřátelům výstrahou, že neradno jim ku bráně celé země se přibližovati. A jako u Náchoda stály pomezní strážnice u Hronova, v Radechovi Horní a na Borové před branou zemskou na stráži, tak i u Králupské brány zemské byla stále na stráži Strážnice (Tschoschel), t. j. její obyvatelé, aby v čas nebezpečí jakéhokoli výstražné znamení celému okolí dali. A údolím tohoto potoku vedla částečně, jak jsem prve již byl pověděl, stará stezka k Žatci, po níž se nám posud patrné památky zachovaly.

Asi 6 Km. severozápadně od Chabařovic a 4 Km. severozápadně od Ústí nad Labem v nynější vesnici Strážkách (Torschig!), přifařené ku Skoroticům (Garditz!), nalézala se v dávných dobách strážnice, mající úkolem stříci cesty Chlumecké či Srbské, od Prahy k Ústí n. L., odtud pod strážnicí, která ve vesnici Strážky (Torschig) se nalézala a obci té jméno dala, ke Chlumci, ke hradu Donínu a dále ku Drážďanům a Míšni se táhla, jak jinde obšírněji jsem pověděl. Že se poblíž hradu Chlumce též brána zemská nalézala, vysvítá ze slov Cosmových, jenž dí, že Svatopluk sebrav vojsko, přišel s ním na hranice a tam pod samým vchodem lesním čili z lesa (t. j. hranice zemské) poblíž hradu Chlumce svolal své věrné (sub ipso introitu sylvae juxta oppidum Hlimecz).[1])

[1]) Cosmas 4. III. p. 1107.

Jelikož všecky vchody do Čech byly, jak jsme se přesvědčili, branami zemskými nebo strážnicemi opatřeny, nelze si nikterak mysliti, že by vchod tak důležité stezky, jakou byla Chlumecká proti Míšňanům, beze vší ochrany a obrany otevřen byl zůstával. Dosvědčuje to i clo, které na „Chlumci" (theloneum na Chlumci) jak jsem při Králupské bráně byl sdělil, se vybíralo; ale clo nevybíralo se opět jen tam, kde byly strážnice nebo brány zemské.

Zdá se mi, že tato brána zemská byla mezi Ždírnicí (Vorder-Tellwitz) a Horní Krupou.

Jenom 5 Km. od Ústí Labského na pravém břehu Labe nalézala se v nynější vesnici Vartě, přifařené ku Svádovu jiná strážnice. Byla v těch místech, kde později v dávných dobách hrad téhož jména byl postaven, jejž Karel IV. pánům ze Šumberka v léno byl daroval. Strážnice tato střehla vodní, čili Labské stezky, z Míšně k Ústí nad Labem, dále k Litoměřicům, kdež jako v Ústí clo se vybíralo, tudy vedoucí. Starou stezku od Prahy k Velvarům a odtud k Roudnici, z Roudnice pak přes Labe k Hostce (Gastdorf), Blížvedlům (původně Plíšebidlům, něm. Bleiswedel), Žandovu (Sandau), Kamenici, ke Chřibské, Rumburku a přes hranice do Horní Lužice k Lebovu vedoucí, střehla strážnice, stojící v nynější vesnici Strážišti (Straschnitz), 4 Km. jižně od Úštěku na značné výšině se rozkládající.

Blíže Nových Zámků (Neuschloss) u Č. Lípy na Litoměřicku nalézala se někdy v dědině Stráži, v 16. století zaniklé, též strážnice, střehoucí dle mého náhledu poboční stezky od Vartmberku tudy k Mělníku vedoucí.

Stejný asi účel měla strážnice Vehlovická, kterou nad osadou Vehlovicemi, totiž na též cestě mezi Liběchovem a Šopkou shledávám a která nyní vartou jest zvána, ač není známo, kdy a z jakých příčin původní její český název na německý jest předělán.

Nad nynější císařskou silnicí, která se táhne od Mělníka k Dubé, t. j. při někdejší staré stezce zemské, rozkládá se mezi Šopkou a Liběchovem as 2 Km. severně od Mělníka vesnice Vehlovice. Jest rozestavena na výšině, kterou obtékají potoky Pšovka a potok od Perštýna podle Dubé údolím protékající a u Liběchova do Labe se vlévající. Na této výšině jest zase vyvýšené, dnes jen asi 96 čtverečných metrů velké místo, jemuž se nyní varta říká. S této varty jest rozsáhlá a roztomilá vyhlídka.

Spatříme odtud památný, každému Čechu posvátný Říp, dále Vrbno, Jenšovice, Citov, Lužec, ano i Kladno a jiné a jiné, na 10 Km. i více vzdálené osady. Varta mívala někdy ještě větší rozsáhlosť než má dnes; na její dřívějším prostranství vystavena jsou četná hospodářská stavení.

Ve vsi Strážišti, 7 Km. severozápadně od Mnichova Hradiště, blíže malé Jizery se nalézající, byla důležitá strážnice, jejíž úkolem bylo střehnutí a chránění staré stezky Záhošťské čili Vartmberské od Prahy tudy k Vartmberku a dále přes hory do starých Nišan, pozdějšího Záhoště a nynějšího Žitavska, vedoucí. Zaznamenati dlužno, že se u Strážiště toho nalézá samota, jménem Mohelka, která zajisté původem svým od „mohyly“ (mog — mogila — mohyla) do pohanských dob zasahuje a svědčí, že krajina ta hned v prvních dobách české kolonisace byla trvale osazena.

U Vartmberka pak střehla stezky té jiná, původem svým též do pradávných dob země české sáhající strážnice, o níž již Vocel ve svém „Pravěku“ následující zajímavou zprávu podává. [1])

V dobách dávnověkých nebylo ražené stezky přes spoustu vysokých hor, hlubokých lesův a velikých močálů Krkonošských i Jizerského pohoří; z území Milčanů vedla zemská stezka lesem, jak se zdá k nynějšímu Vartmberku, kde název „varta“, z něhož nynější jméno památného hradu Vartmberku původ svůj vzalo, hlídku čili stráž na východu z lesa stojící, připomíná.

Nazývalať se výšina, na níž dnes hrad Vartmberský [2]) stojí, původně zajisté stráž, kterou pak páni Markvartici, hrad na ní si vystavivše, po tehdejším spůsobu poněmčovacím ve Vartu, Vartmberk, zaměnili, dle něhož pak sami z Vartmberku se psali, původního, českého názvu „ze Stráže“ zanechavše.

Nejstarší známý předek Markvarticů, kteří se psali z Vartmberka, jest Beneš okolo r. 1283.

Od Vartmberka, kdež i zemská brána se nalézala[1]), vedla cesta zemská podle Jablonné, přes hranice do Žitavy. Pamětihodno jest, že s Vartmberkem naším jsou stejného původu

[1]) „Pravěk země české.“ Str. 301.
„Topografický Slovník Čech“ od Ortha i Sládka, č. 1. Vartmberk.

[2]) „Dalimilova Chronika česká,“ II. vydání r. 1851. od V. Hanky str. 160., 162. a násl. „ . . . i hrdina pan Jan Strážský, přátely i lud sebrasta . . „ . . . Jan z Stráže po nepřátelích udatnie jdieše . . . “

a významu ještě následující, v nynějším Prusku se nalézající místa: Wartenberg Polský, v okresu Vratislavském, Wartenberg Německý v okresu Lehnickém a zdá se, že tyto Wartenbergy našim pánům Markvarticům při proměňování české Stráže na německou vartu a německý Wartenberg čili nynější Vartmberk byly vzorem.[1])

Mezi Vartmberkem, Českým Dubem a Libercem zdvihá se nad vesnicí Světlou vysoký vrch, jehož týmě hlubokým, okrouhlým příkopem a hrází jest ověnčeno.[2]) Za tímto vrchem Světelským prostírá Ještěd mohutné boky své a dále k severu táhne se k Liberci krajina, na níž ode dávna Němci obývají. Zdvihá onen vrch ohražené týmě své nejen na rozhraní obou jazyků zemských, nýbrž i na rozhraní českých a německých jmen místních; na severní straně nalezneš osady naskrz německé: Münchendorf, Hanichen, Johannesthal, Heinersdorf, Eichicht atd., na jihu pak jen místa česká, z větší části patronymického původu. Nedaleko Světlé významné jméno osadní Modlibohov, pak Domaslavice, Bohumilice, Chvalčovice, Dehtary, Radoňovice, Všelibice, Benešovice, Lastibořice atd. Vrch Světelský jest tedy mezníkem naznačujícím, že až k patě jeho prvotní slovanská kolonisace se prostírala. Z toho soudí Wocel, že na temeně Světelské této hory, opevněná hlídka či strážnice se nalézala, střehoucí východu z lesa, který za dávných časů z krajiny Milčanův až sem se prostíral. Hledě ku zprávě této, soudím, že od Žitavy podle Světlé vedla poboční stezka k Českému Dubu a odtud k Mnichovu Hradišti a ku Praze.

Zajímavá jest i strážnice nalézající se u města Semil.

Vrch názvu varta nalézá se na severní straně města Semil mezi řekou Jizerou a říčkou Oleškou a to při samém stoku obou těchto vod.

Vrch tento zdvihá se hned za městem, jakmile přejdeme po mostě přes Jizeru a po lávce přes Olešku. Na této straně pozdvihuje se čím výše, tím příkreji, na straně jižní a jihovýchodní však zcela příkře hned od paty vystupuje. Ne méně příkrý jest též na straně severovýchodní; tato strana, jakož i strana jižní jsou hustým lesem pokryty, ostatní pak jsou v pole zdělány. Na temeni

---

[1]) „Slovník Naučný“ D. IX. str. 916.
[2]) Wocel, „Pravěk Země České“ str. 301.

tohoto vrchu rozprostírá se prostranná rovina (po několik hektolitrů výsevku), nyní v ornou půdu proměněná; rovině té říká lid posud varta.

Přes tento vrch vede bývalá stará stezka od Semil k Jilemnici, která na starých mapách ještě jest naznamenána. Stezka ta jest však nyní sešlá a slouží rolníkům jen jako cesta polní.

Od obce Bořkova, rozkládající se jihovýchodně od Semil, jde stezka takřka kolmo až na vartu, kdež se pak s prve jmenovanou silnicí spojuje. Po této stezce chodívají obyvatelé Bořkovští v létě do Semil; v zimě a v nepohodlném vůbec počasí obcházejí vartu pro neschůdnosť cesty na straně jihozápadní podél pravého břehu řeky Olešky.

S varty vidíme na východní straně dědiny Benešov, Rybníce a jiné, v jichž pozadí přední bašty Hor Krkonošských velebně vystupují.

Ku straně severní milý jest rozhled na Semily, dále na Vysokou, Příchovice a Polobný, jakož i na celé pohoří od Tannwaldu až ku Brodu Železnému se táhnoucí.

Jdeme-li asi 2 Km. východně po této silnici dále, přijdeme k jiné vyvýšenině, které lid Strážník říká a kterou za pokračování varty považovati dlužno, jelikož se vyvýšený hřeben od varty až k dědině Bystré táhne.

Jiná strážnice v krajinách těchto byla nedaleko Jilemnice na vysokém vrchu, stráží zvaném, o němž též Hellvald[1]) se zmíňuje.

Patrná, však delší vypnulina půdy jde směrem od západoseverozápadu k východojihovýchodu od Olešnice Levinské až k Borovnici, na ní pak sedí několik hmotných, nahoře zakulacených a plochých, lesem porostlých chlumů se sráznými stráněmi, o výši 550—600 m. Vyšší náhoří jde od severu k jihu od Martinic blíže Jilemnice; v něm dosahuje vrch stráž výše 630 m.

Dle mého náhledu střehla varta se Strážníkem a stráží Jilemnickou stezky k Semilům, Jilemnici, Vrchlabí a Vratislavi vedoucí. Asi hodinu cesty na východ od Cerekvice, nedaleko Miletína připomíná se u vesnice Lužan v zakládající listině Strahovské r. 1140. stráž, kteráž nepochybně některé poboční, z Jaroměře vybíhající stezky střehla.

Jihozápadně od Pilníkova, při zemské stezce Trutnovské nalézala se též stráž, či strážnice, téže stezky střehouc; lid

---

[1]) Hellwald p. 108.

německý předělal českou tuto strážnici na „Wachberg". Mezi Trutnovem, Úpicí a Králové Dvory a Pilníkovem najdeme starobylou osadu Střítěž, k Něm. Brusnici přifařenou a dnes na Burgersdorf přeněmčenou; obyvatelé staročeské této osady měli za povinnosť stříci stezky, od Jaroměře tudy ke Trutnovu vedoucí.

Mezi Trutnovem, Úpicí, Stárkovem a Červeným Kostelcem u Náchoda rozkládá se přeutěšená a úrodná kotlina, Svatoňovicko-Rtyňská, podobná Broumovské, již Žaltmanské pohoří s jinými vyvýšeninami malebně lemuje. Krajinka tato, o níž na jiném místě jsem pojednal, byla, jak četná rodová jména na — ice, jako: Bohuslavice, Svatoňovice, Batňovice, Strážkovice atd. a jiné dříve jmenované důvody dokazují, v nejstarších dobách kolonisace české osazena a vymýtěna. Z těchto příčin bylo i obyvatelům této úrodné kotliny starati se o řádné chránění a střehnutí této své kotliny, jakož i zemské stezky, tudy k blízkým hranicím do ciziny vedoucí.

Tak nalézáme 2 Km. severovýchodně od Úpice nad dědinou Batňovicemi právě proti kostelíčku Zálezskému nad potokem Rtyňkou výšinu, která ode Rtyně k Batňovicům zvolna vystupujíc, naproti kostelíčku Zálezskému nad levým břehem jmenovaného potoku náhle se končí a takto se strany Zálezské na mnohých místech zcela nepřístupný ostroh činí. Návrší to jmenuje se dnes varta a jmenovalo se v dávných dobách zajisté strážnice.

Na straně k Batňovicům, odkud přístup jest volnější, viděti jest zbytky mohutných dosti ještě valů a příkopů a jest i pozorovati, jak strážníci, zde na stráži dlící, vodu z nedaleké studánky semo přiváděli. Že r. 1864. Václavovy (IV.) české groše zde nalezeny byly, při stezce Trutnovské jsem pověděl.

Na této nynější vartě Zálezské stála ve pradávných dobách strážnice, střehoucí důležité stezky Trutnovské, tudy od Landshutu slezského, kdež se také strážnice nalézala (Landshut — Landeshut — stráž zemská), k Žacléři, Trutnovu, Pilníkovu, Studenci, Radči, Úpici, Batňovicům, skrze Strážkovice ku Stárkovu a Polici vedoucí. Aby i této, do kotliny jmenované se dvou stran ústící stezky, náležitě bylo chráněno, o to postarali se předkové naši zřízením strážnice v nynější obci Strážkovické, 5 Km. ode Rtyně severně uprostřed hor Žaltmanských se rozkládající, jakož i stráže čili varty, východně nad obcí Bohdašínskou a 4 Km. jihovýchodně ode Rtyně na mohutném vrchu zřízené.

Na této staročeské strážnici, s níž ku straně Červeno-Kostelecké a Rtyňské milý rozhled se vyskytuje, nalézají se při dělání drev a dobývání pařezů ostruhy, podkovy soumarské a hroty, z nichž jeden neobyčejné velikosti v Náchodském museu jest uschován.

Tato strážnice Bohdašínská střehla poboční, ode Rtyně k Bohdašínu, Rokytníku, Dřevíči a Hronovu vedoucí stezky, která v Hronově se stezkou Kladsko-Polskou souvisela.

Strážnice Strážkovická nalézala se na vysokém, nad Strážkovicemi velebně se vypínajícím kopci, s jehož temene do kotliny Svatoňovické i ke Stárkovu dobře jest viděti. Lid Strážkovický dobře zná strážnici svou a jest si též dobře vědom svého původu. „My pocházíme od strážníků“, řekli mi, „co tady na strážnici naší stávali a cestu ku Stárkovu hlídali, aby sem nepřítel nevtrhnul.“ Jsou hrdi a to vším právem na svůj původ.

Dlužno mi na tomto místě zmíniti se ještě o zaniklé osadě Žaltmanu, která asi 4 Km. severně od strážnice této mezi obcemi Radvanicemi a Sedloňovem se nalézala a v níž prý i hrad Žaltman stával. Cesta k této zaniklé osadě vede ze Strážkovic přes kopce k Vodolovu a Petrovicům a od nich k zaniklé této osadě, která blízko za Petrovicemi na dosti rozsáhlé rovině se rozkládala. Místu tomu, jež jest okrouhlé a na němž ani lesních stromků, ač tam mnohokráte již zasazeny byly, neroste, aniž tráva se ujímá a které tudíž stále a stále, jakoby na věčnou památku, holým, pustým místem ostává, říká sousední lid „na place.“ Osada Žaltman byla prý v dávných dobách velká a valně obydlena a držívaly prý se tam hlučné trhy.

Blízko této osady viděti jest prastarou studnu, do níž, jak lid si vypravuje, obyvatelé dědiny Žaltmanské pro vodu chodili. Studna ta jest nyní již velmi zanesena, jelikož z ní nikdo více vody neváží. O hradu Žaltmanu není žádné stopy. Od této osady obdrželo snad celé pohoří Žaltmanské své jméno.

Touto strážnicí Strážkovickou ukončena jest síť strážnic, stražišť, vart a t. d. kolem celého království českého, ve pradávných dobách rozestavených a třeba jest mi jenom ještě zmíniti se o některých strážnicích a vartách uprostřed země české se vyskytujících. Jsou, pokud jsem dopátrati se mohl, tyto:

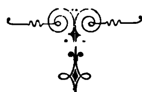
„Na stráži“ v dědině, která při staré Libni se popisuje, „na stráži,“ samotě, u Třebotova v okresu Zbraslavském; dále Strážiště, myslivna u Buřenic, vesnice v Čáslavsku nedaleko Dolních Královic, strážnice u koňské brány v Praze, č. 45., patřící ke královským Vinohradům, Strážovice, dědina na Táborsku, v okresu Neveklovském, a konečně o památné dědině Střítěži, 5 Km. severovýchodně od Milévska vzdálené, kteráž střehla stezky poboční tudy k Bechyni vedoucí.

Kdožby, pohlédnuv na mapu a zalétnuv duchem svým do pradávných, šedých dob naší vlasti, neobdivoval se výtečnému důmyslu strategickému našich slavných předků, s jakýmž veškerých z ciziny přístupných cest a prosmyků střehli a bránili! Jen tímto spůsobem mohli klidně domácímu životu se věnovati a role svá, hlavní jich zaměstnání, vzdělávati. Byliť jisti v domovině, vědouce, že strážníci zemští bran a cest zemských dobře chrání, dobře hlídají, aby nepřítel do vlasti nevpadl a jí se nezmocnil. A jest-li nepřítel ve větších četách do vlasti se valil, aby ji porobil, jest-li pomezní stráže nestačily více k ochraně hranic: spěchali všichni na místa pohraničná, aby společně s pomezními strážníky hájili a bránili milé své domoviny, drahé své vlasti.

A jako střehly strážnice celé vlasti v ohledu hmotném, tak střehly i drahého jazyku otcův našich, jsouce pevnými baštami proti veškeré cizině a chráníce jazyka domácího před nákazou a i možnou záhubou. A zajisté i jim též děkovati dlužno, že milý jazyk náš posud žije. Jinak stalo se s našimi rodnými bratry, polabskými Slovany. Přes daleké a široké planiny, vlastí jejich, prosté všech hradeb přirozených i umělých, vál vždy volně mrazivý vítr, vál volně i cizí, vše domácí otravující duch, vál až otrávil vše domácí, vše slovanské a na nivách slovanských povstala omlazená, hrdá Germanie!

Rejstřík jmen.

Rejstřík jmen.

Číslice znamenají stránky.

A.

B.

*) Na str. 40. čti na místě: Břetislavovi: Bořivojovi ku pomoci.

*) Na str. 40. čti na místě: Břetislavovi ku pomoci: Bořivojovi ku pomoci.

C.

Č.

D.

H.

CH.

I.

J.

*) Na stránce 41. omylem stojí: Zemnicí na místě Jemnicí.

K.

*) Omylem stojí u Královic, že tam byl přívoz přes Sázavu na místě přes Berounku.

M.

N.

Ř.

S.

*) Na stránce 29. čti na místě: „Druhá vedlejší cesta“ atd. „Druhá stezka byla Trutnovská vedla“ atd — Viz str. 79.

*) Schanze čti a ne „Schantze“.

U.

W.

OBSAH.

Strana.

Omylové.

Na str. 14. řádek 12. na místě „přes Sázavu“, stůj „přes Berounku.“
Na str. 18. řád. 6. po slově „Domkovu“ přidej „a Provodovu.“
Na str. 20. řád. 1. na místě „Druhá vedlejší cesta“ stůj „Druhá a to Trutnovská cesta vedla“ atd.
Na str. 22. řád. 36. čti „o Čechách“ na místě „o Cechách.“
Na str. 23. řád. 34. čti „Veletovu“ na místě „Vletovu.“
Na str. 25. řád. 38. čti „Čechové“ na místě „Cechové.“
Na str. 39. řád. 9. vynech „1.“
Na str. 40. řád. 4. na místě „Bretislavovi“ stůj „Bořivojovi.“
Na str. 42. řád. 16. čti „Jemnicí“ a ne „Zemnicí.“
Na str. 63. řád. 17. stůj „Tanhúzy“ na místě „Tan húzi“
Na str. 64. řád. 22. na místě „Schantze“ stůj „Schanze.“
Na str. 144. v rejstříku na místě „Domaslav, syn Mutiny Vršovce“ stůj „Domaslav Vršovec.“
Na str. 150. v rejstříku na místě „Mnislav, syn Mutiny Vršovce,“ stůj Mnislav Vršovec.“

